

Hii ni Nakala ya Mtandao (Online Document)

BUNGE LA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA ISHIRINI

KIKAO CHA KUMI NA TATU - TAREHE 23 JUNI, 2005

(Mkutano Ulianza Saa Tatu Asubuhi)

D U A

Spika (Mhe. Pius Msekwa) Alisoma Dua

HATI ZILIZOWASILISHWA MEZANI

Hati zifuatazo ziliwasilishwa Mezani na:-

NAIBU WAZIRI WA KILIMO NA CHAKULA:

Hotuba ya Bajeti ya Wiziri ya Kilimo na Chakula kwa mwaka wa fedha 2005/2006.

MHE. MUSA A. LUPATU (k.n.y. MWENYEKITI WA KAMATI YA KILIMO NA ARDHI) :

Maoni ya Kamati ya Kilimo na Ardhi kuhusu Utekelezaji wa Wizara ya Kilimo na Chakula, kwa mwaka wa fedha uliopita, pamoja na maoni ya Kamati kuhusu Makadario ya Matumizi ya Wizara hiyo kwa mwaka wa fedha 2005/2006.

MSEMAJI MKUU WA KAMBI YA UPINZANI KWA WIZARA YA KILIMO NA CHAKULA (MHE. THOMAS NGAWAIYA) :

Maoni ya Kambi ya Upinzani kuhusu Utekelezaji wa Wizara ya Kilimo na Chakula kwa mwaka wa fedha uliopita pamoja na maoni ya upinzani kuhusu Makadirio ya Matumizi ya Wizara ya Kilimo na Chakula kwa mwaka 2005/2006.

MASWALI NA MAJIBU

Na. 119

Makao Makuu ya Polisi Wilaya ya Muheza

MHE. AGGREY D. J. MWANRI (k.n. y. MHE. HERBERT J. MNTANGI)
aliuliza:-

Kwa kuwa Makao Makuu ya Polisi Wilaya ya Muheza pamoja na nyumba za askari kwa zaidi ya miaka 30 sasa yapo katika majengo ambayo ni mali ya Shiriki la Reli Tanzania (TRC), na kwa kuwa majengo hayo ni chakavu sana na hayajafanyiwa matengenezo ya muhimu kwa miaka mingi; na kwa kuwa Shirika la Reli Tanzania lipo katika mipango ya kubinafsishwa au kukodishwa na hivyo kuandaa kuuza baadhi ya mali zake zikiwemo nyumba:-

(a) Je, Serikali haioni kuwa ipo haja ya kukabidhi majengo hayo na eneo linalotumika sasa kutoka Shirika la Reli Tanzania na kwenda Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi ili kuhlalisha umiliki wa eneo na majengo hayo ili kurahisisha uwezekano wa ukarabati au ujenzi upya?

(b) Je, Serikali ina mpango gani wa kujenga kituo cha nyumba za Polisi huko Muheza kulingana na baadhi ya Wilaya na Maji mdogo wa Muheza?

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Herbert Mntangi, Mbunge wa Muheza, lenye sehemu (a) na(b) kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, nakubaliana na Mheshimiwa Mbunge kuwa jengo la Kituo cha Polisi na nyumba wanazoishi Polisi Wilaya ya Muheza ni chakavu na ni mali ya Shirika la Reli Tanzania.

Mheshimiwa Spika, wakati Shirika la Reli Tanzania linaendelea na mpango wake wa kukodishwa na kuuza baadhi ya mali zake zikiwemo nyumba za wafanyakazi, Serikali imeanza kuangalia uwezekano wa majengo haya kumilikishwa Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi.

Aidha, Serikali hivi sasa imeanza ujenzi wa jengo jipya la Kituo cha Polisi Wilaya ya Muheza. Ujenzi wa nyumba za kuishi askari utashughulikiwa baadaye kwa kadri hali ya Bajeti itakavyoruhusu.

Mheshimiwa Spika, napenda kutumia fursa hii kumshukuru na kumpongeza Mheshimiwa Herbert Mntangi, kwa ufuatiliaji makini wa maslahi ya askari.

MHE. AGGREY D. J. MWANRI : Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi niweze kuuliza maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Spika, namshukuru Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu yake mazuri na amesema kwamba watafikiria hapo baadaye, baadaye wakati gani? Kabla ya Oktoba mwaka huu au baada ya Oktoba? Hilo la kwanza.

La pili, kwa kuwa katika Jimbo la Siha kuna nyumba kama hiyo hiyo zinazozungumzwa katika Jimbo la Muheza na ambazo Mheshimiwa Waziri mwenyewe,

Mheshimiwa Omar Ramadhan Mapuri, aliwahi kuahidi kwamba atasaidia nyumba ya polisi pale Sanya Juu, je, naweza nikaelezwa hapa sasa kwamba kazi hiyo itafanyika lini?

SPIKA: Swali la pili ni jipya, lakini kama unamajibu endelea Mheshimiwa Naibu Waziri.

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Spika, ni kweli nimesema katika jibu la msingi kwamba sasa hivi pale Muheza Serikali imeanza kujenga jengo la Kituo cha Polisi na nikasema kuhusu nyumba za wafanyakazi zitatazamwa baadaye kulingana na hali ya Bajeti.

Sasa Mheshimiwa anasema lini Muheza, lini Siha, lini Wilaya mbalimbali kwa sababu tatizo kama hili liko katika Majimbo mbalimbali kila Mbunge hapa akisimama naye atazungumza tatizo la nyumba za askari katika Jimbo lake. Sasa kama nilivyosema katika jibu la msingi kwamba kwa kweli uwezo wa Wizara kujenga nyumba kule Muheza, kujenga nyumba kule Siha na kwingineko hata kule kwangu Manyoni vile vile askari wangu pale hawana nyumba.

Mheshimiwa Spika, itategemeana na hali ya Bajeti na wanaopitisha Bajeti ni ninyi Waheshimiwa Wabunge, kwa hiyo, nafikiri Bajeti yetu ikija tarehe 8 Julai, 2005 basi kile kifungu cha nyumba za askari mtakiangalia kwa jicho la huruma. (*Makofi*)

SPIKA: Mheshimiwa Waziri ameshajibu kwamba matatizo yapo kila Jimbo la Uchaguzi sasa tusubiri Wizara yake.

Na.120

Dual Citizenship

MHE. KHALIFA SULEIMAN KHALIFA (k.n.y. MHE. DR. WILLBROD P. SLAA) aliuliza:-

Kwa kuwa katika mahojiano maalum katika kipindi cha *Straight Talk Africa* yaliyofanyika tarehe 22/09/2004 na kurushwa hewani na televisheni dunia nzima na kuonekana na watazamaji wengi, Mheshimiwa Rais kwenye mahojiano hayo huko New York aliahidi kuwa suala la *Dual Citizenship* yaani Mtanzania kuwa na uraia wa nchi mbili litatizamwa hivi sasa na Serikali.

(a) Je, Serikali imefikia hatua gani sasa katika utekelezaji wa ahadi hiyo ya Mheshimiwa Rais?

(b) Kwa kuwa Mheshimiwa Rais aliahidi kwamba kama hatua ya muda mfupi kwa kuanzia tutatumia utaratibu unaotumika sasa huko Ethiopia, je, utaratibu huo ukoje na utaanza kutumika lini hapa Tanzania kama Mheshimiwa Rais alivyohidi?

(c) Kwa kuwa utaratibu wa sasa wa kuwaruhusu wanaume wanaoaa wanawake wa kigeni, wake hao hupewa uraia wa Tanzania kwa urahisi kuliko ilivyo kwa wanawake wa Tanzania walioolewa na wanaume wa kigeni wanaporudi nchini, je, ni lini ubaguzi huo utaondolewa kwa kuweka Sheria isiyobagua?

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Dr. Willbrod Slaa, Mbunge wa Karatu, lenye sehemu (a), (b) na (c) kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Sheria ya uraia Na. 6 ya mwaka 1995 kifungu cha (7) mtu anaruhusiwa kuwa na uraia wa Tanzania na nchi nyingine hadi atakapofikia umri wa miaka kumi na nane ambapo baada ya umri huo kupita atalazimika kuchagua kuwa ama raia wa Tanzania au nchi nyingine na siyo raia wa nchi zote mbili kwa wakati mmoja. Msimamo huu wa Serikali ulisisitizwa na Mheshimiwa Rais Benjamin Mkapa, apokuwa nchini Marekani mwezi Septemba, 2004 wakati akizungumza na Watanzania wanaoishi huko New York

Aidha, Mheshimiwa Rais alieleza kuwa suala la uraia wa nchi mbili linaendelea kufanyiwa kazi nchini mwetu kwa kukusanya maoni ya wadau mbalimbali na kwamba wananchi wengi wakiona inafaa kuanzishwa kwa utaratibu wa uraia wa nchi mbili, sheria yetu ya uraia inaweza kufanyiwa marekebisho. Hivi sasa kazi ya kukusanya maoni ya wananchi na wadau mbalimbali bado inaendelea.

(b) Mheshimiwa Spika, Mheshimiwa Rais huko New York hakusema tuanze kutumia utaratibu unaotumika nchini Ethiopia, bali alisema kuwa amekwisha agiza aletewe sheria inayotumika Ethiopia, kwa kuwa wanao utaratibu mzuri kwa wananchi wanaporejea nchini mwao baada ya kuishi ugenini na kupata uraia wa huko, ili tuone uwezekano wa kuiga utaratibu huo.

Hata hivyo sheria ya uraia ya Ethiopia Na.378, kifungu cha 5 (7) hakiruhusu uraia wa nchi mbili, bali kinaweka mazingira mazuri ya kuwarejeshea uraia kwa urahisi wale raia wanaopeteza uraia wao walipokuwa nchi za nje, mara wanaporejea nchini mwao na kuukana uraia wa nchi ya kigeni. Utaratibu huu wa Ethiopia ni tofauti na ule wa nchi yetu, ambapo Mtanzania aliyechukua uraia wa kigeni anapoukana uraia huo, pale anapohitaji arudishiwe uraia wetu anapaswa kuomba upya uraia wa Tanzania kwa masharti sawa na mwombaji mgeni yeyote.

(c) Ni kweli kuwa sheria yetu ya uraia Na. 6 ya mwaka 1995 kifungu chake cha kumi na moja inampa unafuu wa masharti ya kupata uraia wa Tanzania mwanamke wa kigeni aliyeolewa na Mtanzania pindi anapoomba uraia wakati wa uhai wa mume wake. Sheria hii ilitokana na mila na desturi zetu ambapo mwanamke mara nyingi alikuwa anamfuata mumewe. Hata hivyo, kutokana na mabadiliko ya kiuchumi na kijamii na maoni ya wadau mbalimbali, kipengele hiki cha sheria sasa kinatazamwa upya kwa lengo la kufanyiwa marekebisho ili kuondoa ubaguzi uliopo hivi sasa.

MHE. KHALIFA SULEIMAN KHALIFA: Mheshimiwa Spika, nashukuru sana, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, nina maswali mawili madogo ya kumuuliza.

Kwa kuwa suala hili sio geni katika nchi nyingi na kwa sababu wanaotoa hoja hizi za kutaka uraia wa nchi yetu ni wale Watanzania wa nchi hii ambao wako nchi nyingine, hivi Serikali inakigugumizi gani juu ya jambo hili, kwa nini haioni ipo haja ya kuharakisha hichi kitu?

La pili, hili suala mbali na kuwa watapata haki hiyo tu, lakini litasaidia katika kuimarisha uchumi kwa sababu nchi za wenzetu ambazo raia wao wako nchi nyingine wanaweza kuwekeza katika nchi zao kwa urahisi zaidi kuliko kama wangekuwa wageni moja kwa moja . Serikali inasemaje juu ya jambo hili?

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba suala la mtu kuwa na uraia wa nchi mbili sio geni, nchi nyingi duniani utaratibu huo upo na una faida zake na hasara zake, moja ya faida ni hiyo aliyoisema ya raia wa nje akipata uraia wetu atawekeza kwa vizuri zaidi uchumi utaendelea. Lakini kusema kwamba Serikali inakigugumizi tufanye haraka, hatuoni suala la kufanya haraka, suala la uraia ni suala zito, ni suala nyeti lazima Watanzania wapate muda wa kutosha wakulijadili vizuri. Hatuna haraka lazima utazame na mazingira yetu ya Tanzania. Sasa hivi mazingira ya kuzungukwa na wakimbizi karibu milioni moja hao nao watataka na wenyewe wawe na uraia wa nchi mbili.

Kwa hiyo, yako mazonge mengi ambayo Watanzania lazima tuyatafakari, kwa hiyo, hatuna haraka, Watanzania endeleeni kutoa maoni yenu tu bila wasiwasi wala bila haraka yoyote hatuna mtu anayetushinikiza. *(Makofi)*

MHE. MOHAMED R. ABDALLAH: Mheshimiwa Spika, niulize swali moja la nyongeza. Kwa kuwa sheria inasema wazi kwamba yeyote ambaye amezaliwa na mzazi mmoja wapo Mtanzania mwingine wa kigeni anapofikia umri wa miaka 18 anatakiwa akane uraia wake.

Kwa kuwa tuna watu wengi ambao wanaishi Tanzania wazazi wao ni Watanzania na wengine kutoka Msumbiji kwa mfano, kwa nini watu hawa hakuna utaratibu wa wepesi ili waweze kupewa uraia kwa mujibu wa sheria kwa kuwa kuna masharti magumu kwa kufanya hivyo?

NAIBU WAZIRI WA MAMBO YA NDANI YA NCHI: Mheshimiwa Spika, kama nilivyosema katika jibu langu la msingi kwamba mtoto anayezaliwa na mzazi mmoja raia wa Tanzania, mzazi mwingine si raia wa Tanzania akifika umri wa miaka 18 anapaswa achague ama uraia wa mama, ama uraia wa baba. Nataka nimthibitishie Mheshimiwa Mbunge kwamba katika kukana uraia, huyu mtoto hakuna masharti magumu hata kidogo. Anajaza fomu, anaapa kukana uraia wa nchi moja kama anakana uraia wa mzazi ambaye si Mtanzania anataka awe Mtanzania, nataka kumhakikishia Mheshimiwa Mbunge na Watanzania kwa ujumla kwamba hakuna

masharti magumu, haulizwi maswali mengi, hapewi masharti yoyote, ni kukamilisha tu taratibu za sheria.

Na.121

Malipo ya Stahili za Watumishi Waliofariki

MHE. DR. RAPHAEL M. CHEGENI (k.n.y. MHE. MWANNE I. MCHEMBA) aliuliza:-

Kwa kuwa watumishi wengi wa Serikali wanafariki kutokana na janga la UKIMWI hasa Walimu na Watumishi mbalimbali.

(a) Je, Serikali haioni umuhimu wa kuharakisha malipo ya pensheni na stahili zao mbalimbali kwa familia za marehemu hao?

(b) Je, Serikali haioni kwamba, kuendelea kuchelewesha malipo hayo ni kuwafanya wajane washindwe kuhudumia familia zao pamoja na watoto yatima?

NAIBU WAZIRI WA FEDHA (MHE. ABDISALAAM ISSA KHATIBU) alijibu:-

Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mwanne Mchemba, Mbunge wa Viti Maalum, lenye sehemu (a) na (b) kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Serikali ilikwishaona umuhimu wa kuharakisha malipo ya mirathi na stahili mbalimbali kwa familia za watumishi wake walifariki si kwa UKIMWI tu, ili kuwafanya wajane wasishindwe kuhudumia familia zao pamoja na watoto yatima. Hivyo hatua zilizochukuliwa ni pamoja na kufungua akaunti za mirathi za Mikoani kwenye Hazina Ndogo zote Tanzania Bara.

Mheshimiwa Spika, ni vyema kufahamu kwamba utaratibu wa ulipaji wa mirathi haihusu Wizara ya Fedha tu. Baada ya vikao vya familia na upatikanaji wa vyeti vya vifo inabidi kesi za mirathi zifunguliwe Mahakamani ambazo huchukua zaidi ya siku tisini kupata hati ya usimamizi wa mirathi. Aidha, mwajiri wa marehemu ana wajibu wa kuwasilisha kumbukumbu zote zinazohitajika ili malipo yaweze kufanyika.

Mheshimiwa Spika, napenda kuchukua nafasi hii kuwakumbusha tena waajiri na wananchi kwa ujumla kwamba nyaraka zinazohitajika ni barua ya ajira, barua ya kuthibitishwa kazini, barua ya kuingizwa katika masharti ya pensheni, barua za kupandishwa vyeo, cheti cha kifo, hati ya usimamizi wa mirathi, kiapo cha mjane, kiapo cha ulezi wa watoto kama wapo na picha zao mbili mbili kila mmoja za *passport size* pamoja na vyeti vyao vya kuzaliwa na picha mbili za msimamizi wa mirathi.

Mheshimiwa Spika, kwa yale majalada ambayo hayana upungufu wa nyaraka, hufanyiwa malipo na fedha hupelekwa Hazina Ndogo katika Mikoa husika na

wasimamizi wa mirathi hupewa taarifa ili waiarifu Mahakama walikofungulia mirathi ziandae hati za malipo kwa warithi. Kwa Mkoa wa Dar es Salaam, msimamizi wa mirathi hupewa hundi yake aipeleke Mahakamani ambako mirathi husika ilifunguliwa. Malipo ya Mahakama za Mkoa wa Dar es Salaam hufanywa na Mahakama Kuu tu.

Mheshimiwa Spika, baada ya Mfuko wa Pensheni wa Watumishi wa Umma (*PSPF*) kuanza kutoa huduma, malipo ya mirathi kuanzia Juni mwaka jana, yamekuwa yakitolewa na Mfuko huo katika kipindi kisicho zidi mwezi mmoja.

MHE. DR. RAPHAEL M. CHEGENI: Mheshimiwa Spika, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, napenda kuuliza maswali madogo mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Spika, ni wazi kwamba maelezo anayoyatoa ni sahihi, lakini utendaji wake sio sahihi, kwa sababu kuna watu wengi sana wanakuwa wanadai malipo haya lakini wanasumbuliwa sana kwa kuambiwa aidha, mafaili yamepotea au kumbukumbu hazionekani. Je, Wizara haioni kwamba kuna haja ya msingi ya kuhakikisha kwamba suala la malipo ya pensheni pamoja na mafao vinafanyika mara moja badala ya watu kuzunguka na kuchukua muda mrefu?

Mheshimiwa Spika, pili, kwa kuwa maisha ya Mtanzania si zaidi ya miaka 45, *the life expectance*, sasa wakati Sheria za kustaafu pamoja na kulipwa mafao ni miaka 55. Je, Mheshimiwa Naibu Waziri, haoni kwamba pengine kuna haja ya kujaribu kuiangalia upya hii Sheria ya mafao ili watu waweze kulipwa mafao yao kulingana na makisio ya kuishi kwa maisha ya Mtanzania?

NAIBU WAZIRI WA FEDHA (MHE. ABDISALAAM ISSA KHATIBU): Mheshimiwa Spika, kama nilivyosema katika jibu langu la msingi, siko Wizara ya Fedha tu peke yake inayohusika na malipo haya, ila huusika na taratibu hata kufikia hulipa mirathi za watu, kuna Wizara mbalimbali zinazohusika, wakati mwingine unapoambiwa faili halipo ni ukweli. Kuna *cases* ambazo tunazipeleka katika Wilaya. Wizara ya Fedha inapeleka Wilayani, hebu jamani samahani tunaomba faili na kumbukumbu za mtu huyu zilitwe na hazifiki bado.

Sasa pale Wizara ya Fedha inakuwa haina la kufanya, tunajaribu kadri tunavyoweza kama nilivyosema kuanzia mwaka jana huu Mfuko wa sasa wa pensheni wa moja kwa moja kwa sababu wamekwenda katika kila Wilaya na kukusanya kumbukumbu kwa wafanyakazi mbalimbali na kwa hiyo hivi sasa ni rahisi zaidi kuliko ilivyokuwa zamani.

Mheshimiwa Spika, matatizo haya yanatupata kwa wafanyakizi wa zamani ambao walikuwa katika mfumo ule wa zamani wa pensheni. Kuhusu pensheni kulipwa kwa kutegemea maisha ya watu tu, ile *life expectance* nadhani hilo ni jambo ambalo ni geni na si rahisi kufanya hivyo.

MHE. MOHAMED H. MISSANGA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kuniona. Naomba niulize swali moja la nyongeza kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa mwajiri kwa maana ya Serikali inafahamu tarehe kamili ya kila mfanyakazi anayotakiwa kustaafu; na kwa kuwa kwa mujibu wa sheria na taratibu za kiserikali mfanyakazi anayehusika anaandika barua ya kumjulisha mwajiri wake kwamba mimi ifikapo tarehe fulani nitastaafu na *notice* hiyo ni kama miezi sita au mwaka. Hivi ni sababu zipi sasa baada ya mambo yote haya mawili zinazofanya Serikali inachelewesha mafao ya kustaafu kwa wafanyakazi husika kwa miaka zaidi ya miwili tofauti na Mashirika ya Umma ambapo ukistaafu leo na *cheque* yako ya kustaafu unapewa leo? (*Makofi*)

NAIBU WAZIRI WA FEDHA (MHE. ABDISALAAM ISSA KHATIBU): Mheshimiwa Spika, kama nilivyosema kwamba mara nyingi waajiri wahusika wanakuwa na matatizo hayo. Hapa zipo kesi ambazo baadhi ya Waheshimiwa Wabunge hapa ambazo tumeziendeleza na wao wamezifuatilia wao wenyewe kwenye Mkoa na Wizara nyingine husika. Wafanyakazi ambao kiasi sasa hivi ni miaka minne au hawajapa mafao yao. Lakini bado kumbukumbu zile hazipatikani. Sasa kama ninavyosema si upande wa Wizara ya Fedha tu lakini vile vile tunataka ushirikiano na tunasema zile kumbukumbu ziletwe miezi sita kabla yule mfanyakazi hajastaafu ili tuweze kumtengenezea mafao yake pale pale. Kama nilivyosema katika jawabu nilivyomjibu Mheshimiwa Dr. Raphael Chegeni, kwamba sasa hivi kwa mfuko wa sasa hivi ambao una kumbukumbu kamili, matatizo hayo hayapo.

Na. 122

Wafanyakazi Wanaohudumia Wastaafu na Mirathi

MHE. DR. THADEUS M. LUOGA aliuliza:-

Kwa kuwa wafanyakazi wanaohudumia Wastaafu na Warithi wa haki za marehemu ni wachache na jengo wanalofanyia kazi ni dogo sana na kwa hali ya namna hiyo inaweza kuwa chanzo cha usumbufu kwa wafanyakazi wenyewe na wale wanaofuata huduma mahali hapo.

(a) Je, Serikali ina mpango gani wa kupunguza matatizo hayo?

(b) Je, isingekuwa vyema ukapangwa muda maalum wa kushughulikia maombi toka siku ambayo maombi yanawasilishwa Hazina hadi siku ya kukamilisha ili kupunguza usumbufu kwa wahusika/wateja?

NAIBU WAZIRI WA FEDHA (MHE. ABDISALAAM ISSA KHATIBU) alijibu:-

Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Dr. Thadeus Luoga, Mbunge wa Mbinga Magharibi, kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Spika, kuhusu udogo wa Jengo la Pensheni, napenda kulifahamisha Bunge lako Tukufu kwamba Wizara ya Fedha imefanyia ukarabati jengo la Kitengo cha Pensheni na hivyo kukidhi mahitaji ya kutoa huduma bora kwa wastaafu na pia kuweka mazingira bora ya kazi kwa Watumishi wa Kitengo hicho.

(b) Mheshimiwa Spika, Wizara ya Fedha imewaagiza waajiri wote kuwasilisha majalada yenye kumbukumbu za wastaafu zilizokamilika, miezi sita kabla ya wahusika kustaafu ili waweze kuandaliwa mafao yao mapema na waweze kuyapata malipo husika mara tu wanapostaafu. Kumekuwa na ucheleweshaji kiasi kwa waajiri kuleta majalada Hazina. Hata hivyo Hazina inafuatilia kwa karibu zaidi ili kurekebisha hali hii.

Mheshimiwa Spika, napenda pia kuliarifu Bunge lako Tukufu kwamba, hivi sasa, usajili wa wafanyakazi wote wa Serikali Kuu umeshakamilika na Mfuko wa Pensheni kwa Watumishi wa Umma umeshaanza kuwashughulikia wastaafu wapya.

MHE. DR. THADEUS M. LUOGA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi niulize swali moja la nyongeza.

Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, naomba niulize swali moja la nyongeza. Kwa kuwa nchi yetu inafuata Utawala Bora unaofuata Sheria lakini wakati mwananchi yeyote anapofuata haki zake, sheria hazifuatwi, mtu anapewa haki yake kutokana na mapendo ama ridhaa ya mtu anaye tekeleza huduma hiyo.

SPIKA: Uliza swali.

MHE. DR. THADEUS M. LUOGA: Je, Serikali inafanya nini kuboresha ili wananchi waweze kupata haki zao mapema iwezekanavyo?

NAIBU WAZIRI WA FEDHA (MHE. ABDISALAAM ISSA KHATIBU): Mheshimiwa Spika, kama nilivyosema katika jibu la msingi kwamba tunajitahidi, sasa hivi tunahakikisha kwamba haya hayatokei na kama nilivyojibu maswali mengine yaliyotangulia na swali la nyuma hapo, ni kwamba sasa hivi Mfuko wa Pensheni umeshachukua kumbukumbu takriban zote za wafanyakazi ambao wapo kazini. Kwa hiyo, tatizo hilo hatutarajii kwamba tunakokwenda na kwa Mfuko huu Mpya na kwa Wastaafu wapya kwamba litatokea.

MHE. KHAMIS AWESU ABOUD: Mheshimiwa Spika, nashukuru kwa masuala alivyojibu vizuri Mheshimiwa Waziri lakini naomba niulize swali moja la nyongeza.

Kwa kuwa wafanyakazi wengi wanapostaafu, wanafuatilia mafao yao Dar es salaam, jambo ambalo linaleta usumbufu kwa baadhi ya wafanyakazi, sasa je, Serikali ina mpango gani wa kuwapelekea mafao yao katika maeneo yao ya kazi au karibu na wanakoishi? (*Makofi*)

NAIBU WAZIRI WA FEDHA (MHE. ABDISALAAM ISSA KHATIBU): Mheshimiwa Spika, hivi sasa wastaafu wengi wanapostaafu wanaambiwa, sehemu

yoyote ile wanapotoka wanaambiwa lete picha mbili na useme malipo yako au mafao yako utayapokelea wapi na *Sub Treasuries* ambazo zipo katika mikoa yote ndizo zinapelekewa mafao ya wale watu.

Kuna wengi mara nyingi hawaamini ndiyo wanakuja wenyewe Dar es Salaam na unapowaambia kwamba mafao yako, yako huko huko unakotoka inafika mpaka *cheque* zinachacha kabisa. Kwa hiyo, mpango umeshafanywa, kila mstaafu hatakiwi hasa aje Dar es Salaam, anatakiwa apokee fedha yake kule kule na wale wa Zanzibar vile vile wanapokaa katika aidha...au wanasema Benki gani wakapokelee fedha zao na wanaokuja pale *in case* kwamba hakutaja fedha zake zipelekwe wapi, anapewa *cheque* mbili, moja aweze kuvunja pale pale na moja aseme Benki yake ipi anataka fedha zile akapokelee.

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, kabla hatujaendelea, napenda kutambulisha wageni wa Kimataifa walioko kwenye *Gallery* ya Spika.

I would like to recognise the presence in the Gallery of Visitors from the Parliament of Denmark. They are members of the Secretariat of that Parliament. (Appaluses)

Na. 123

Uwekaji wa Fedha katika Benki

MHE. ISMAIL J. R. IWVATTA aliuliza:-

Kwa kuwa katika muhtasari wa mfumo wa sera za ujumla za Uchumi na Maendeleo ya Jamii kwa kipindi cha mwaka 2004/2005 hadi 2006/2007, Serikali katika kupitia sheria na sera kwa lengo la kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji imeanzisha Benki ya Wakulima (*Land Bank*) kwa ajili ya kuwavutia wawekezaji katika Sekta ya Kilimo.

(a) Je, Benki hiyo imeanzishwa lini na Ofisi zake ziko wapi?

(b) Je, hadi sasa imeweza kuvutia wawekezaji wangapi katika Sekta hiyo waliosajiliwa katika Kituo cha *TIC*, kuanzia Januari, 2004 hadi Oktoba, 2004?

NAIBU WAZIRI WA ARDHI NA MAENDELEO YA MAKAZI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kabla ya kujibu swali la Mheshimiwa Ismail Iwvatta, Mbunge wa Manyoni Magharibi, napenda kutoa maelezo mafupi kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Sera ya Taifa ya Ardhi ya mwaka 1995 na Sheria ya Ardhi za mwaka 1999, zinatamka kuwa ardhi kwa ajili ya wawekezaji nchini, itatengwa na itatolewa kwao kwa mujibu wa sheria ya Uwekezaji ya mwaka 1997 (*Tanzania Investment Act No. 26 of 1997*). Katika kutekeleza azma hiyo, Serikali imeanzisha Hazina ya Ardhi (*Land Bank*) kwa ajili ya kuwapa ardhi wawekezaji wageni

na Wazalendo katika sekta mbalimbali nchini kama vile kilimo, utalii ujenzi wa viwanda, shule na nyumba za makazi na biashara.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo mafupi sasa napenda kujibu swali la Mheshimiwa Ismail Iwvatta, Mbunge wa Manyoni Magharibi, lenye sehemu (a) na (b) kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Spika, napenda kulifahamisha Bunge lako Tukufu kuwa, hakuna Benki nchini iliyoanzishwa kwa jina la Benki ya Wakulima (*Land Bank*), kama alivyouliza Mheshimiwa Mbunge. Aidha, Ofisi ya Hazina ya Ardhi (*Land Bank*) ipo Kituo cha Uwekezaji cha Taifa (*Tanzania Investment Centre*). Mpaka sasa Serikali imekwisha kutambua vipande vya Ardhi 286 vyenye sifa zinazowavutia wawekezaji na vitatolewa kwao moja kwa moja, kwa ubia au kipekee bila kupitia Wizara ya Ardhi na Maendeleo ya Makazi. Kazi ya kuchambua, kuwasajili wamiliki na kuhamishia vipande hivyo vya ardhi *TIC* inaendelea. Kwa hiyo, si Benki ya Fedha bali ni Benki ya Ardhi. (*Makofi*)

(b) Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha kuanzia Januari, 2004 hadi Oktoba, 2004, mpango wa Hazina ya Ardhi ukiwa kwenye hatua za awali umetoa viwanja vinne na mashamba mawili kwa wawekezaji kama ifuatavyo:-

(i) Mheshimiwa Spika, sekta ya Kilimo na Mifugo; Shamba Na. 435 lililoko Nguru ya Ndege Mkoani Morogoro, lilitolewa kwa *Derlyn Investments Limited*.

(ii) Sekta ya Utalii; Jumla ya viwanja viwili vimetolewa kwa ajili ya uwekezaji katika Sekta ya Utalii ambavyo ni Kiwanja Na. 2370/28 *Centre Area* Jijini Dar es Salaam ilipojengwa *Kilimanjaro Hotel* ambacho kimetolewa kwa *ASB Tanzania Limited*; na Kiwanja Na. 10 Ununio Jijini Dar es salaam kilichotolewa kwa *Major One Company Limited* ambapo itajenga Hoteli ya Kitalii.

(iii) Mheshimiwa Spika, sekta ya Viwanda: Jumla ya Viwanja viwili na Shamba moja vilitolewa, ambavyo ni Kiwanja Na. 4 Ubungo kilitolewa kwa *Tanzania Steel Pipes Limited*. Pia Kiwanja Na. 28 *Pugu Road* na Shamba Na. 108/1 na 2 Mgololo, vilitolewa kwa *Mufindi Paper Mill Limited*. (*Makofi*)

MHE. ISMAIL J. R. IWVATTA: Mheshimiwa Spika, naomba nikushukuru kwa kunipatia nafasi niulize swali la nyongeza. Kwanza naomba nimshukuru Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ardhi na Maendeleo ya Makazi, Mheshimiwa *Alhajat* Tatu Ntimizi, kwa majibu yake mazuri.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa idadi ya viwanja vilivyokwishatolewa kutoka katika hiyo Hazina ya Ardhi ni ndogo, je, Serikali inaweza ikawa inafahamu ni tatizo gani limesababisha utoaji huo wa viwanja uwe mdogo wakati lengo la sera zenyewe ni kupata wawekezaji wengi zaidi ili uchumi wetu uweze kukua baada ya hao wawekezaji kuweza kuwekeza kwa kiasi kikubwa?

NAIBU WAZIRI WA ARDHI NA MAENDELEO YA MAKAZI:

Mheshimiwa Spika, si kwamba hatufanyi haraka kupima viwanja vya kutosha, inategemea utambuzi wa viwanja, pia inategemea fedha tulizonazo katika kupima na tatu, kasi ya wawekezaji wanaojitokeza katika kuomba nafasi hizo.

Na. 124

Udhibiti wa Mto Songwe

MHE. HENRY D. SHEKIFFU (k.n.y MHE. JOHN L. MWAKIPESILE)

aliuliza:-

Je, ni maendeleo gani yaliyofikiwa hadi sasa katika utekelezaji wa mradi wa udhibiti wa Mto Songwe kutokana na mkataba wa makubaliano kati ya Tanzania na Malawi na mradi huo unahusisha nini na utakamilika lini?

NAIBU WAZIRI WA ARDHI NA MAENDELEO YA MAKAZI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kabla sijajibu swali la Mheshimiwa John Livingstone Mwakipesile, Mbunge wa Kyela, napenda kutoa maelezo mafupi kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha miaka zaidi ya 30 mafuriko ya Mto Songwe yamekuwa ni kero kubwa kwa wakazi wa bonde hilo kwa kuathiri maisha ya watu, mali zao, makazi na mazingira. Aidha, mafuriko ya Mto huo yamekuwa yakibadilisha mkondo wake hivyo kusababisha kubadilika kwa Mpaka wa Kimataifa kati ya Tanzania na Malawi.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo haya mafupi, sasa napenda kujibu swali la Mheshimiwa John Mwakipesile, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Serikali za Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na Jamhuri ya Malawi zimekuwa zikichukua hatua mbalimbali za kudhibiti mafuriko ya Mto Songwe. Mwaka 1991, Serikali hizo mbili zilitia saini hadidu za rejea za Mradi wa Kutafiti juu ya kudhibiti mafuriko ya Mto huo na athari zake. Mwaka 1995 zilipata mkopo kutoka Mfuko wa Maendeleo wa Nchi za *NORDIC* wa dola za Kimarekani 2,375,000 ili kuanza kutekeleza mradi huo. Aidha, kila nchi ilichangia kiasi cha shilingi 204,000,000 kila moja.

Mheshimiwa Spika, hadi Mei, 2005 hatua iliyofikiwa kutokana na kuanza kutekelezwa kwa Mradi wa kudhibiti Mafuriko ya Mto Songwe ni pamoja na kwanza, kukamilika kwa upembuzi yakinifu (*Feasibility Study*) ambao umetoa majibu ya muda mrefu ya tatizo hilo. Matokeo ya upembuzi huo yalipokelewa na kukubaliwa na nchi zote mbili Februari, 2004, pili, kukamilika kwa maandalizi ya usanifu wa kina (*Detailed Design*) na tatu, miradi 12 imeainishwa kutekeleza mapendekezo yaliyotolewa na mtaalam mwelekezi.

Mheshimiwa Spika, kwa sasa Serikali zote mbili zinatafuta fedha ili kutekeleza Programu ya Maendeleo ya Bonde la Mto Songwe (*Songwe River Basin Development Program*) iliyopendekezwa na mtaalam mwelekezi huyo. Programu hii inahusisha kutekeleza miradi 12 ya maendeleo ambayo ikikamilika, Mto utakuwa umedhibitiwa na pia itachochea maendeleo ya wananchi. Miradi hiyo inatarajiwa kugharimu shilingi bilioni 500.

Mheshimiwa Spika, orodha ya miradi 12 itakayotekelezwa nitampatia Mheshimiwa Mbunge kama akihitaji.

Mheshimiwa Spika, muda wa kukamilika kwa miradi iliyopendekezwa, unategemea upatikanaji wa fedha kutoka kwa wafadhili na tengeo la Bajeti ya Serikali zote mbili Tanzania na Malawi. Miradi hiyo ambayo nimesema nitamkabidhi ipo hapa na akihitaji nitampa.

Mheshimiwa Spika, kwa kipindi cha miaka zaidi ya 30, mafuriko ya Mto Songwe yamekuwa ni kero kubwa kwa wakazi wa Bonde hilo kwa kuathiri maisha ya watu, mali zao, makazi na mazingira kama nilivyosema.

Mheshimiwa Spika, kwa hiyo, namwomba Mheshimiwa Mbunge tuwasiliane kama akihitaji, lakini hali halisi na kazi iliyofanyika ndiyo hiyo.

MHE. HENRY D. SHEKIFFU: Mheshimiwa Spika, nafurahi sana kwa majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, nina maswali mawili kama ifuatavyo:-

(a) Kama alivyokiri katika swali kwamba mabadiliko ya Mto Songwe yanaleta madhara na usumbufu mkubwa kwa wananchi na hatua zinachukuliwa na suala hili ni la muda mrefu sasa kwa sasa kama ilivyo hivi mpaka unaotambuliwa ni upi? (*Makofi*)

(b) Mheshimiwa Spika, kwa kuwa suala la mipaka hasa ya Kimataifa ni nyeti, juzi juzi tumesikia kwamba kumekuwepo na mapambano pale mpakani katika mpaka wa Malawi na Tanzania na wananchi wana wasiwasi walidai vijana 200 wa Tanzania wamewekwa ndani, je, wananchi waambiwe nini katika suala hili la kutokuwa na uhakika wa mipaka na suala la mapambano ni vipi? (*Makofi*)

WAZIRI WA ARDHI NA MAENDELEO YA MAKAZI: Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Henry Shekiffu kama ifuatavyo:-

Kwanza napenda nimthibitishie Mheshimiwa Mbunge kwamba Mpaka unaotambuliwa rasmi kati ya nchi yetu na Malawi kwa eneo tunalozungumzia kwenye suala hili ni Mto Songwe ambao upo na hauna utata. Kinachofanyika hivi sasa ni kwamba Mto huo wakati wa masika na mafuriko umekuwa ukihamahama. Kila unapokwenda basi mpaka unakuwa ni hapo. Sasa tunachojaribu kufanya ni kwamba huu mpaka usihamehame wakati wote.

Kwa hiyo, kwa sasa hivi kwa kweli hakuna utata wa mpaka kwenye Mto Songwe, labda Mheshimiwa Mbunge alikuwa na suala ambalo linaulizwa mara kwa mara ni mpaka kwenye Ziwa Nyasa huko ndiyo kwenye matatizo. Lakini tunavyojibu wakati wote ni kwamba suala hili tunaendelea kulishughulikia katika hatua za kidiplomasia na napenda kuwahakikishia wananchi kwamba hatuna matatizo ya kimsingi kwa wananchi wa Tanzania na Malawi.

Kwa hiyo, tuendeleo kutulia katika mipaka yetu kama kutajitokeza matatizo makubwa mpaka sasa hayajitokeza basi Serikali zote mbili zitaendelea kuzungumza na kufikia muafaka. (Makofi)

Na. 125

Barabara za Jijini Dar es Salaam

MHE. HADIJA K. KUSAGA (k.n.y. MHE. SALOME J. MBATIA)
aliuliza:-

Kwa kuwa Jiji la Dar es Salaam linakua kwa kasi hasa baada ya mfumo wa uchumi wa soko na sera nzuri za Serikali ya Chama Cha Mapinduzi:-

(a) Je, ni kwa nini upanuzi wa barabara hauendani na ukuaji huo kiasi cha kusababisha msongamano mkubwa barabarani jambo linalowafanya wakazi wake kuchelewa kufika kazini/nyumbani, kitu ambacho ni usumbufu mkubwa na huchangia kudorora kwa maendeleo?

(b) Je, ni lini barabara za *New Bagamoyo* kuanzia makutano ya barabara ya Kawawa kuelekea Bagamoyo, Chang'ombe, kuanzia makutano ya barabara ya Nyerere kuelekea Keko, Barabara ya Kilwa na kuanzia *Central Police* kuelekea Kilwa zitapanuliwa?

(c) Je, ni lini barabara za *fly overs* zitajengwa Jijini Dar es Salaam?

NAIBU WAZIRI WA UJENZI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Salome Joseph Mbatia, Mbunge wa Viti Maalum, lenye sehemu (a), (b) na (c) kama ifuatavyo:-

(a) Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba upanuzi wa barabara hauendani na ukuaji wa Jiji la Dar es Salaam, hii inatokana na hali nzuri ya uchumi iliyopo hapo na uwezo mdogo wa Serikali kugharimia ujenzi wa barabara hizo na hivyo kuhimili ukuaji huo. Aidha, kwa kuzingatia uwezo mdogo wa Serikali, Serikali inashawishi ushiriki wa sekta binafsi katika ujenzi wa barabara chini ya utaratibu wa Jenga, Endesha na Kabidhi yaani *Build, Operate and Transfer (BOT)*. Utaratibu huu utasaidia kuongeza nguvu ya ujenzi wa baadhi ya barabara muhimu katika Jiji la Dar es Salaam na hivyo kupunguza kwa kiasi kikubwa kero hii.

(b) Mheshimiwa Spika, mpango kabambe wa upanuzi wa barabara za Dar es Salaam (*Dar es Salaam Improvement Master Plan*) unaofadhiliwa na Serikali ya Japan, unalenga kuzifanyia ukarabati ama kuzijenga upya baadhi ya barabara za muhimu za Jijini. Chini ya mpango huu unaotekelezwa kwa awamu baadhi ya barabara zikiwemo Barabara za Ali Hassan Mwinyi, Kawawa, ambacho ni kiungo kati ya Kawawa na Nyerere/Chang'ombe zimejengwa upya. Katika awamu ya tatu ambayo utekelezaji wake unaanza mwezi Julai 2005 barabara ya Kilwa yenye urefu wa kilomita 11.2 itajengwa na kupanuliwa kuwa njia nne (*dual carriageway*). (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, Barabara ya *New Bagamoyo* ni miongoni mwa barabara ambazo hali halisi inaonyesha dhahiri kuwa inatakiwa kupanuliwa haraka. Barabara hii itajengwa katika awamu ya nne ya mpango huu kabambe. Aidha, Serikali inaendelea na jitihada za kutafuta fedha kwa ajili ya kugharamia ujenzi wa Barabara ya Chang'ombe ambayo inahitaji kupanuliwa vile vile.

(c) Mheshimiwa Spika, ni kweli kuwa ujenzi wa barabara zipitazo juu kwa juu (*fly overs*) ungesaidia sana kupunguza msongamano katika Jiji la Dar es Salaam. Hata hivyo ni lazima nikiri kuwa ujenzi wa *fly overs* ni aghali na hugarimu fedha nyingi kwa kuzingatia hali ya uchumi wa nchi yetu. Kwa sasa Wizara ya Ujenzi imeamua kuweka juhudi katika kuunganisha Miji Mikuu ya Mikoa kwa barabara za lami. Aidha, hali ya uchumi itakapokuwa nzuri Serikali itaangalia uwezekano wa kujenga *fly overs* ili kupunguza msongamano katika maeneo ya katikati ya Jiji. Hata hivyo kama Jiji la Dar es Salaam linaweza kupata msaada ama linaweza kuweka mkakati wa kujenga *fly overs* hii haizuiliwi. (*Makofi*)

MHE. HADIJA K. KUSAGA: Mheshimiwa Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi niulize maswali mawili. Kwanza kabisa nampongeza sana Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu yake mazuri pamoja na jitihada za Serikali.

(a) Mheshimiwa Spika, kwa kuwa tunayo taarifa kwamba ujenzi wa barabara ya Kilwa tayari mkandarasi ameshapewa lakini imechukua muda mrefu sana kuanza kutengeneza barabara hiyo, je, Waziri ataliambia nini Bunge lako Tukufu kwamba mkandarasi huyo anaanza lini ujenzi? (*Makofi*)

(b) Kwa kuwa tunayo taarifa kwamba mradi wa mabasi yaendayo kwa kasi utaanza Mjini Dar es Salaam na wananchi wanasubiri kwa hamu kwa sababu kuanza kwa mradi huo kutapunguza msongamano wa mabasi, je, Serikali inaweza ikawaambia nini wananchi mradi utaanza lini? Ahsante. (*Makofi*)

NAIBU WAZIRI WA UJENZI: Mheshimiwa Spika, kwanza nimshukuru Mheshimiwa Hadija Kusaga, kwa sababu amekuwa mstari wa mbele sana kufuatilia ujenzi wa barabara ya Kilwa. Amekuwa mstari wa mbele kiasi kwamba mpaka amekuwa kero kule Wizara ya Ujenzi.

Mheshimiwa Spika, sasa naiondoa ile kero. Barabara ya Kilwa inaanza kujengwa Julai, 2005 na fedha tumepata msaada kutoka Japan. *(Makofi/Kicheko)*

Mheshimiwa Spika, mradi wa mabasi, uko chini ya Mamlaka ya Jiji la Dar es Salaam, wao ndiyo watapanga barabara zipi mabasi haya ya kwenda mwendo wa kasi yatatumia. Wizara ya Ujenzi hatuna Mamlaka nao na sisi tunaungojea kwa hamu. *(Makofi)*

MHE. DR. MASUMBUKO R. M. LAMWAI: Mheshimiwa Spika, kwa kuwa sasa ni dhahiri upanuzi wa barabara ya *New Bagamoyo* hautakuwa siku za usoni kwa sababu umewekwa kwenye awamu ya nne ya *improvement* ya Barabara za Dar es Salaam na kwa kuwa ni dhahiri miongoni mwa sababu za msongamano katika barabara hiyo ni magari mazito yanayobeba saruji na mchanga na magari mengine ambayo siyo mazuri sana yanayobeba mikaa na yanashindana kuingia Mjini saa za asubuhi wakati watu wanakwenda kazini na kwa kuwa mwaka jana nilipendekeza kwa Serikali kwamba kuwa na utaratibu wa kukataza hayo magari kutembea saa ambazo watu wanakwenda na kazini na kurudi na nikaahidiwa kwamba Serikali itafikiria.

SPIKA: Punguza maelezo.

MHE. DR. MASUMBUKO R. M. LAMWAI: Je, ni lini Serikali itafanya uamuzi wa kukataza haya magari yanayosababisha msongamano kutembea saa za kwenda kazini? *(Makofi)*

NAIBU WAZIRI WA UJENZI: Mheshimiwa Spika, ni hakika kwamba *New Bagamoyo Road* sasa hivi inaanza kuzidiwa nguvu kwa magari mengi sana na tumelipata hili tumewasiliana na wa Jiji.

Mheshimiwa Spika, tumewasiliana na mwenzetu anayetoa vibali (*licences*) pale Dar es Salaam, Ndugu David Mwaibula na tumekubaliana kwamba afanye utaratibu wa kuzuia sehemu za barabara hizo zinazolingia huko ziwe *one way* kuna utaratibu asubuhi unaweza kuzuia barabara moja hiyo hiyo watu wakaenda upande mmoja tu mpaka saa kadhaa baada ya hapo barabara hiyo, inatumika tena kwenda huku na huku.

Mheshimiwa Spika, nadhani karibu utaratibu huo utanza kufuatana na matakwa ya *city*. Lakini upo siyo hiyo tu na barabara nyingi za Dar es Salaam zitazuiwa asubuhi kwa mfano ya kutoka Ubungo kuingia Dar es Salaam ile *Morogoro Road* kuzuia kabisa watu asubuhi wasiende Ubungo kwa njia hiyo ili wote wanaoingia kwenda kazini wanatumia barabara zote mbili kwa kuingia Mjini, ili iende haraka. *(Makofi)*

Na. 126

Kupanua Mtandao wa Barabara za Jiji la Dar es Salaam

MHE. DR. MILTON M. MAHANGA aliuliza:-

Kwa kuwa katika mipango ya Serikali, ujenzi wa barabara kwa lengo la kufufua kilimo, nishati na viwanda unatiliwa maanani sana na kwa kuwa, barabara kuu zilizopo Jijini Dar es Salaam hazitoi mwanya kwa viwanda vingi na vikubwa kuendelea kujengwa kwa sababu barabara zote zinapita katikati ya Jiji karibu na bahari (barabara za Bagamoyo, Morogoro, Kilwa na Mandela).

(a) Je, Serikali haioni kuwa sasa ni muda muafaka kupanua Jiji la Dar es Salaam kwa kubuni miradi mikubwa ya kujenga barabara kubwa yenye njia nne kuunganisha barabara ya Morogoro maeneo ya Mbezi na barabara ya Pugu maeneo ya Ukonga, Gongo la Mboto hadi barabara ya Kilwa eneo la Mbagala/Kongowe?

(b) Je, Serikali haioni kwamba mradi huo si tu utapanua Jiji kwa kuondoa msongamano katikati ya Jiji, lakini zaidi utawezesha kuruhusu viwanda vikubwa kujengwa kando kando ya barabara hiyo na kukuza uchumi wa nchi yetu?

NAIBU WAZIRI WA UJENZI alijibu:-

Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Dr. Milton Makongoro Mahanga, Mbunge wa Ukonga, lenye sehemu (a) na (b) kama ifuatavyo: -

(a) Mheshimiwa Spika, Jiji la Dar es Salaam linakua kwa haraka sana kutokana na shughuli nyingi za kibiashara ambazo huvutia wawekezaji kutoka sehemu mbalimbali. Kutokana na sababu hizo upanuzi wa barabara ni zoezi ambalo haliwezi kuepukika ili kuendana na kuongezeka kwa shughuli hizo za kibiashara za wananchi.

Mheshimiwa Spika, kama nilivyojibu katika swali lililotangulia, suala la kupanua na kuboresha mtandao wa barabara lilianza kufanyiwa kazi na Serikali tangu miaka ya 1990. Katika kutekeleza azma hiyo, Serikali ya Tanzania mwaka 1993 iliomba msaada toka Serikali ya Japan kufanya utafiti wa jinsi ya kupunguza msongamano katikati ya Jiji. Utafiti huo ulikamilika mwaka 1995 na wakatoa mapendekezo ya jinsi ya kupunguza msongamano wa magari katikati ya Jiji la Dar es Salaam. Kati ya mapendekezo hayo ambayo baadhi yameshatekelezwa ni kiungo kilichokuwa kinakosekana kati ya barabara ya Kawawa na Chang'ombe, ukarabati wa barabara za katikati ya Jiji, nakadhalika. Aidha, mapendekezo mengine yako kwenye hatua za maandalizi na kutafutiwa fedha.

Mheshimiwa Spika, wazo la Mheshimiwa Mbunge la kujenga barabara ya kuunganisha barabara za Morogoro maeneo ya Mbezi, barabara ya Pugu maeneo ya Ukonga, Gongo la Mboto hadi barabara ya Kilwa sehemu ya Mbagala/Kongowe lilishafikiwa na Serikali na ni moja ya miradi ambayo Serikali inajitahidi kuitafutia fedha za kugharamia ujenzi wake.

(b) Mheshimiwa Spika, barabara ni kichocheo cha maendeleo, hivyo mara baada ya kukamilika ujenzi wake kwa hakika lazima watajitokeza wawekezaji ambao watafungua biashara mbalimbali kulingana na jinsi hali itakavyowaruhusu. Aidha, hiyo barabara pia itakuwa ikutumiwa na magari makubwa/madogo ambayo hayahitaji kuingia

Jijini hivyo kupunguza msongamano. Kukamilika kwa ujenzi wa barabara hiyo itakuwa ni kichocheo cha maendeleo kwa Jiji la Dar es Salaam. *(Makofi)*

MHE. DR. MILTON M. MAHANGA: Mheshimiwa Spika, kwanza nimshukuru Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu yake ya kutia matumaini. Lakini niulize kwamba kwa kuwa ujenzi wa barabara hii ambayo naipendekeza iko katika mipango ya Serikali kama nilivyosema.

(a) Je, kuna *timeframe* yoyote ambayo Serikali inafikiria inaweza ikatekeleza mradi huo?

(b) Mheshimiwa Spika, kwa kuwa maeneo niliyoyataja ambapo barabara hii kama itajengwa itakuwa inapitia ni maeneo ambayo watu wanaendelea kuishi, kuhamia kwa maana ya makazi na sasa kwa sababu bado maeneo hayo hayajahamiwa kwa wingi, je, Serikali watakubaliana na mimi kwamba waanze mradi wa kuainisha barabara yenyewe na kuzuia watu kuendelea kuhamia maeneo yale ili kuhifadhi eneo la barabara hiyo, ili pindi fedha zitakazopatikana kwa ajili ya kujenga mradi isiwe ni ghali kwa maana ya kuhamisha watu ambao watakaokuwa wamehamia kwa wingi? *(Makofi)*

NAIBU WAZIRI WA UJENZI: Mheshimiwa Spika, barabara inayopendekezwa na Mheshimiwa Dr. Milton Mahanga na ambayo Serikali nayo iko na mawazo ya barabara hiyo na ilishapendekezwa katika utaratibu uliomo katika miaka ya 1990 na Japan kwa hakika hatuna *timeframe* nayo kwa sababu barabara ni ghali na hata kwa sasa hivi ukitaka kujenga lazima ubomoa majumba ya watu na maduka ambayo yamekwishaanza kuweko huko na tumeona kule baada ya kupitia kuna shule vile vile lazima tubomoa.

Kwa hiyo, kwa njia yoyote vile lazima kutafuta fedha ya kutosha kabisa. Kuwekea *timeframe* sasa hivi ni kuuongopea umma kwamba tuko tayari kutengeneza barabara hiyo, hatuna fedha sasa hivi ya kutengeneza barabara hiyo. Lakini watu wa kutengeneza barabara hiyo tunao. *(Makofi)*

Je, Serikali inaweza kuzuia watu kuhamia? Kwa Dar es Salaam hili ni gumu sana hata ukiweka askari wasimamie watu watajenga. Kwa hiyo, sasa hivi tulichofanya ni kumwomba *Regional Manager* aende, anaweka alama ili watu watambue kwamba ambapo zipo alama ni sehemu ya barabara. Lakini tunajua tutakapoanza kujenga watadai mafao kwa sababu tumewakuta hapo. *(Makofi)*

SPIKA: Bado nina maswali ya msingi kwa hiyo, naomba tupunguze maswali ya nyongeza ili maswali ya msingi yajibiwe.

Na. 127

Ujenzi wa Bwawa la Iyuwa Chipogoro

MHE. PROF. DAIMON M. MWAGA aliuliza:-

Kwa kuwa, Serikali kupitia Shirika la *IFAD* ina mpango wa kujenga bwawa la Iyuwa - Chipogoro kwa kushirikiana na nguvu za wananchi ili waweze kupata maji ya umwagiliaji, mifugo na kwa matumizi ya binadamu (kunywa) na kwa kuwa *survey* imefanyika, nguvu za wananchi zimetumika na watumiaji maji watarajiwa wameunda *SACCOS* yao:-

(a) Je, ni lini ujenzi wa bwawa hilo utakamilika?

(b) Mheshimiwa Spika, je, Serikali inao mpango gani wa kujenga mabwawa ya Takaya, Wiyenzele na Ilamba ambayo yanafaa sana kwa kilimo kwa ajili ya kunywa?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO NA CHAKULA alijibu:-

Mheshimiwa Spika, kabla ya kujibu swali la Mheshimiwa Profesa Daimon Mwaga, Mbunge wa Kibakwe, lenye sehemu (a) na (b), napenda kutoa maelezo ya utangulizi kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, ni kweli kwamba Serikali inatekeleza Mpango Husishi wa Kuendeleza Kilimo cha Umwagiliaji Maji Mashambani katika Mikoa yenye ukame ya Dodoma, Singida, Tabora, Shinyanga, Mwanza na Manyara, kwa kutumia fedha za mkopo kutoka kwenye Mfuko wa Umoja wa Mataifa wa Maendeleo ya Kilimo (*IFAD*). Mpango huu wa miaka sita (Machi 2000 - Machi 2006), ulilenga kuendeleza skimu 52, kati ya hizo skimu 16 zilizokusudiwa kufanyiwa ukarabati na skimu 36 kujengwa upya, zikijumuisha ujenzi wa Bwawa la Iyuwa.

Mheshimiwa Spika, wakati wa maandalizi ya programu, ilikusudiwa kutumia wahandisi na wataalam wengine wa mpango kujenga miradi hiyo. Utaratibu huu ungekuwa na gharama nafuu. Baadaye, iliamuliwa kutangaza *tender* na kupata makandarasi wa kujenga miradi hiyo, utaratibu ambao ulisababisha kuongezeka kwa gharama za ujenzi kwa wastani wa shilingi 160 kwa skimu. Fedha zilizotengwa zinatoa kujenga skimu 38 tu na siyo 52 kama ilivyokuwa imepangwa.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha wa 2005/2006 Serikali imetenga shilingi bilioni 2 kwa ajili ya ujenzi wa skimu 10 kati ya skimu 14 ambazo hazitaendelezwa kwa fedha za mkopo wa *IFAD*. Bwawa la Iyuwa ni miongoni mwa skimu hizo 10. Aidha, Serikali itaendelea kutenga fedha za kuendeleza ujenzi wa skimu zilizobaki katika miaka ijayo kutegemea upatikanaji wa fedha hadi skimu zote zitakapokamilika kujengwa.

Mheshimiwa Spika, baada ya kutoa maelezo hayo ya utangulizi sasa napenda kujibu swali la Mheshimiwa Profesa Daimon Mwaga, kama ifuatavyo:-

(a) Katika mwaka wa fedha wa 2005/2006, Bwawa la Iyuwa limetengewa shilingi milioni 280 kwa ajili ya kulijenga. Kazi hiyo inatarajiwa kukamilika mwezi Juni, 2006.

(b) Kutokana na ufinyu wa Bajeti kwa mwaka wa 2005/2006, Serikali haina mpango wa kujenga mabwawa ya Takaya, Wiyenzele na Ilamba. Halmashauri ya Wilaya ya Mpwapwa, inashauriwa kujumlisha ujenzi wa mabwawa hayo katika Mpango wa Maendeleo ya Kilimo wa Wilaya ili yaweze kutengewa fedha za kuyajenga. Wizara yangu itashirikiana na Halmashauri ya Wilaya ya Mpwapwa katika kutoa utaalum wa kufanya kazi hizo.

Na. 128

Mazao Yatokanayo na Zao la Korosho

MHE. ABDULLA S. LUTAVI (k.n.y. MHE. ABDILLAHI O. NAMKULALA) aliuliza:-

Kwa kuwa, Serikali hukusanya mapato yatokanayo na zao la Korosho na kwa kuwa sehemu ya mapato hayo hupelekwa *CIDEF* chombo cha wachache na ni cha wafanyabiashara:-

(a) Je, kuna haki gani kwa fedha za umma kupelekwa kwa wachache (*CIDEF*) bila ridhaa ya umma wenyewe?

(b) Je, kama idhini hiyo ipo, ilitolewa na nani na anayo nafasi gani kwenye umma?

(c) Kama jambo hilo limefanyika kwa makosa, je, Serikali iko tayari kurekebisha kasoro hiyo mara moja?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO NA CHAKULA alijibu:-

Mheshimiwa Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Abdillahi Namkulala, Mbunge wa Mtwara Vijijini, lenye sehemu (a), (b) na (c) kama ifuatavyo:-

Mfuko wa Kuendeleza Zao la Korosho ulianzishwa mwaka 1996 kama taasisi isiyokuwa ya Serikali chini ya Sheria ya Kuanzisha Wakfu (*Trustees Incorporation Ordinance - Cap. 375*) kutokana na mapendekezo ya Umoja wa Wafanyabiashara wa Korosho Tanzania (*Cashew nut Association of Tanzania - CAT*).

Mheshimiwa Spika, lengo la kuanzishwa kwa Mfuko huo lilikuwa ni kuziba pengo lililojikitokeza la upatikanaji wa pembejeo za kutosha, baada ya kusitishwa kwa utoaji wa pembejeo za korosho kutokana na Mradi wa Kuendeleza zao la Korosho uliokuwa unagharamiwa na Serikali za Tanzania na Uingereza kufikia mwisho wake.

Mfuko huo ulianzishwa kwa idhini ya wadau wakuu wa korosho, ambao ni Wizara ya Kilimo na Ushirika, Bodi ya Korosho Tanzania na Umoja wa Wafanyabiashara wa Korosho Tanzania, katika makubaliano yaliyofikiwa katika kikao

kilichofanyika tarehe 7 Oktoba, 1995. Kikao hicho kilikubaliana kuwa Mfuko huo usimamiwe na Bodi ya Wadhamini (*Board of Trustees*) iliyokuwa na jumla ya wajumbe saba waliowakilisha wadau wa zao la korosho waliowakilishwa na mjumbe hao mmoja mmoja wafuatao, Wakulima, Bodi ya Korosho, Serikali, Wabanguaji wa Korosho, Wauzaji wa Korosho nje ya nchi, Umoja wa Wafanyabiashara wa Korosho na Katibu wa Mfuko.

Kwa kutumia mamlaka aliyopewa chini ya kifungu cha 7 cha Sheria ya Korosho ya mwaka 1984, Waziri wa Kilimo na Ushirika, kupitia Kanuni Na. 7 ya Kanuni za Korosho za mwaka 1996, aliipa Bodi ya Korosho mamlaka ya kutoza ushuru wa asilimia tatu ya thamani ya korosho ghafi zilizouzwa nje. Bodi ilielekezwa itoe asilimia mbili ya ushuru huo kwa *CIDEF* ili asilimia moja itumike kununulia pembejeo na kuzisambaza kwa wakulima na asilimia moja itumike kugharamia utafiti wa korosho unaofanywa na kituo cha Naliendele. Ushuru wa asilimia moja ungetumika kuendesha shughuli za kiutendaji za Bodi ya Korosho Tanzania.

Mheshimiwa Spika, Bodi ya Korosho Tanzania ilikusanya na kuwasilisha fedha za ushuru kwa *CIDEF* kama ilivyotakiwa kuanzia msimu wa 1995/1996 hadi 1997/1998. Hata hivyo ukaguzi wa hesabu za *CIDEF* ulifanyika mwaka wa 1998 ulibaini kuwa *CIDEF* ilikuwa inakiuka taratibu za matumizi ya fedha na kwamba haikuwa inaweza kumbukumbu za matumizi ya fedha walizokuwa wakipokea kutoka kwenye Bodi ya Korosho.

Mheshimiwa Spika, kutokana na ripoti hiyo ya wakaguzi, mwaka 1998 Waziri wa Kilimo na Ushirika aliagiza Bodi ya Korosho Tanzania isitishe utaratibu wa kupeleka fedha kwenye Mfuko wa *CIDEF* na badala yake fedha hizo zibakie kwenye Bodi ya Korosho. *CIDEF* haikuridhika na uamuzi huo na ilifungua mashtaka Mahakama Kuu dhidi ya Bodi, shauri Na. 204 la mwaka 1999 ikipinga uamuzi wa Waziri. Mahakama Kuu iliyatupilia mbali madai ya *CIDEF* na ikaipa Bodi haki ya kusimamia fedha zilizokuwa zinapelekwa *CIDEF* kwa maelekezo ya Serikali (Wizara ya Kilimo na Ushirika ya wakati huo). (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, Korosho iliyojitokeza katika kuianzisha *CIDEF* ilikuwa ni kuanzishwa kwa Taasisi isiyokuwa ya Kiserikali (*NGO*). Wizara ya Kilimo na Chakula imeondoa kasoro hiyo kwa kuanzisha Mfuko huo chini ya Sheria inayosimamia zao la korosho (*Cashew Industry Regulations*). Kanuni za korosho za mwaka 2005, ambazo zilipitishwa na wadau wa korosho katika mkutano wao uliofanyika tarehe 9 Mei, 2005, Mjini Mtwara Mheshimiwa Abdillahi Namkulala, alihudhuria, Mfuko utasimamiwa na Kamati ya Wadau na kuwajibika kwa Wadau.

Aidha, ili kuhimiza ubanguaji wa korosho hapa nchini, korosho ghafi inayouzwa nje ya nchi itatozwa ushuru wa asilimia nane na nusu ya bei yake ya mauzo. Kazi ya

ushuru huo, asilimia moja itapelekwa kwenye utafiti, asilimia moja itapelekwa mfuko mpya wa pembejeo za korosho ili itumike katika kuendeleza zao la korosho, asilimia moja na nusu itapelekwa Bodi ya Korosho na asilimia tano itapelekwa kwenye Wilaya zote zinazolima korosho ili itumike kupanua kilimo cha korosho. (*Makofi*)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, muda wa maswali umekwisha sasa tunaendelea na mambo mengine, tukianza na matangazo ya vikao vya leo. Kuna vikao Kamati mbili zimepangiwa kufanya vikao vyake leo.

Waheshimiwa Wabunge, Kamati ya kwanza ni Kamati ya Maendeleo ya Jamii, Makamu Mwenyekiti, Mheshimiwa Haroub Said Masoud, anawatangazia wajumbe wa Kamati hiyo, kwamba kutakuwa na kikao leo tarehe 23 Juni, 2005 mara baada ya kipindi cha maswali katika chumba namba 227.

Kamati ya pili ni Kamati ya Fedha na Uchumi, Mwenyekiti wake Mheshimiwa Njelu Kasaka, anawatangazia wajumbe kuwa leo tarehe 23 Juni, 2005 kikao kitafanyika saa tano asubuhi chumba namba 219 jengo la utawala.

Mwisho wa matangazo tunaendelea na *Order Paper*. Katibu endelea.

HOJA ZA SERIKALI

Makadirio ya Matumizi ya Serikali kwa Mwaka 2005/2006

Wizara ya Kilimo na Chakula

WAZIRI WA KILIMO NA CHAKULA: Mheshimiwa Spika, kutokana na taarifa iliyowasilishwa hapa Bungeni leo na Mwenyekiti wa Kamati ya Kilimo na Ardhi inayohusu Wizara ya Kilimo na Chakula na baada ya kuzingatia taarifa hiyo, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako Tukufu sasa likubali kupitisha makadirio ya matumizi ya kawaida na ya maendeleo ya Wizara ya Kilimo na Chakula kwa mwaka wa 2005/2006.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005 tulipata misiba ya Wabunge wenzetu wanne. Kwa niaba ya Wizara ya Kilimo cha Chakula, kwa niaba ya wananchi wa Jimbo langu la Ubungo na kwa niaba yangu mwenyewe, nachukua nafasi hii kuwapa pole wafiwa wote na kwa kwa kuwa wote walikuwa ni Wabunge waliotokana na Chama cha Mapinduzi, napenda kutoa pole kwa Chama kwa kuondokewa na Wawakilishi wake. Wabunge hao ni Mheshimiwa Hayati Capt.Theodos James Kasapira, aliyekuwa Mbunge wa Ulanga Mashariki; Mheshimiwa Hayati Frank Michael Mussati, aliyekuwa Mbunge wa Kasulu Mashariki; Mheshimiwa Hayati Balozi Ahmed Hassan Diria, aliyekuwa Mbunge wa Rahaleo na Mheshimiwa Hayati Abu Towegale Kiwanga, aliyekuwa Mbunge wa Kilombero. Namwomba Mwenyezi Mungu aziweke roho zao mahali pema Peponi, Amina.

Mheshimiwa Spika, napenda kuchukua nafasi hii kukipongeza Chama cha Mapinduzi kwa kukamilisha mchakato wa kidemokrasia wa kuteua Wagombea wake wa

Urais katika Uchaguzi Mkuu wa mwaka huu 2005. Utaratibu wa kuwapata Wagombea Urais wa Chama cha Mapinduzi umesifiwa sana na wananchi na wageni waliohudhuria Mkutano huo uliofanyika Chimwaga tarehe 4 Mei, 2005. *(Makofi)*

Aidha, nachukua nafasi hii kumpongeza Mhe. Jakaya Mrisho Kikwete Mbunge, Waziri wa Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Kimataifa na Mbunge mwenzetu kwa kuteuliwa na CCM kuwa Mgombea wa Urais kwa tiketi ya Chama hicho. Mheshimiwa Kikwete anakubalika sana kwa makundi yote na hata kwa Wapinzani kutokana na sifa bora za uongozi alizonazo. Nampongeza pia Mheshimiwa Dr. Ali Mohamed Shein, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuteuliwa kuwa Mgombea Mwenza kwa tiketi ya CCM. *(Makofi)*

Nampongeza sana Mheshimiwa Amani Abeid Karume kwa kuteuliwa na Chama cha Mapinduzi kugombea nafasi ya Urais wa Zanzibar. Mafanikio makubwa aliyopata katika kipindi chake cha kwanza cha miaka mitano ya Urais wa Zanzibar, yanamweka katika nafasi nzuri ya kuchaguliwa kwa kipindi cha pili kuiongoza Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar. Nawatakia wote ushindi mkubwa katika Uchaguzi Mkuu wa mwaka wa 2005 na mafanikio makubwa ya kuliongoza Taifa letu baada ya uchaguzi huo.

Aidha, nawapongeza wote walioteuliwa na Vyama vya Upinzani kuwania nafasi za Urais katika Taifa letu. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, naishukuru Kamati ya Bunge ya Kilimo na Ardhi kwa ushirikiano wake na Wizara ya Kilimo na Chakula katika kipindi cha miaka mitatu tangu ilipoteuliwa. Katika kipindi hicho, Kamati hiyo imetembelea maeneo mengi ya nchi, hususan maeneo ya uzalishaji, utafiti na usindikaji wa mazao ya kilimo na kutoa ushauri na maelekezo ambayo yamechangia katika kuharakisha maendeleo ya Sekta ya Kilimo.

Katika mwaka wa 2004/2005, Wajumbe wa Kamati hiyo walifanya ziara ya Mikoa ya Lindi na Mtwara ambayo iliwawezesha kutembelea Kituo cha Utafiti cha Naliendele, Chuo cha Maendeleo ya Wananchi Nyangao, Vituo vya kununulia korosho, kikundi cha wabanguaji wadogo wa korosho cha Tumaini na Viwanda vya korosho vya Newala I na II. Aidha, katika ziara hiyo, Wajumbe walikutana na watafiti, wakulima na wabanguaji wa korosho na kutoa ushauri na maelekezo ya kuimarisha uzalishaji na usindikaji wa zao hilo nchini.

Naishukuru Kamati ya Kilimo na Ardhi kwa kupokea na kuifanyia uchambuzi wa kina taarifa ya utekelezaji ya Wizara ya Kilimo na Chakula ya mwaka wa 2004/2005 na makadirio ya mapato na matumizi ya mwaka 2005/2006 katika Kikao chake kilichofanyika Dar es Salaam tarehe 2 Juni, 2005. Ushauri na maelekezo yaliyotolewa na Kamati yamezingatiwa katika makisio haya. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, napenda kumshukuru Naibu Waziri wa Kilimo na Chakula, Mhe. Profesa Pius Mbawala, Mbunge wa Namtumbo; Katibu Mkuu, Bw. Wilfred Ngirwa; Wakuu wa Idara, Taasisi na Asasi zilizoko chini ya Wizara; watumishi wote na

wadau mbalimbali wa Sekta ya Kilimo kwa juhudi, ushirikiano na ushauri ulioniwezesha kutekeleza majukumu ya Wizara kwa mwaka wa 2004/2005 na katika kipindi chote cha utekelezaji wa Mpango wa Kilimo wa mwaka 2004/2005 na Ilani ya Chama cha Mapinduzi ya Uchaguzi Mkuu wa mwaka wa 2000. Watendaji wote wa Wizara wamefanya kazi zao kwa uadilifu mkubwa ambao unathibitishwa na mafanikio yanayoanza kuonekana katika Sekta ya Kilimo. Nawashukuru kwa ushirikiano wao katika kuandaa hotuba hii.

Mheshimiwa Spika, ninawapongeza Waziri Mkuu, Mheshimiwa Frederick Tluway Sumaye - Mbunge, Mheshimiwa Basil Pesambili Mramba - Mbunge na Waziri wa Fedha, Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais Mipango na Ubinafisishaji, Mhe. Dr. Abdallah Omar Kigoda - Mbunge na Waziri wa Nchi Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, Mhe. Brig. Jen. Mstaafu Hassan Ngwilizi - Mbunge, kwa hotuba zao nzuri ambazo zimechambua na kufafanua masuala mengi ya kiuchumi na kijamii ikiwa ni pamoja na hali ya kilimo na chakula nchini na hatua zinazochukuliwa na Serikali kukifanya kilimo kiwe bora na kikue kwa kasi kubwa zaidi. *(Makofi)*

Wakati wa kujadili hotuba hizo, Waheshimiwa Wabunge walitoa maoni na ushauri ambao tumeuchukua na tutaufanyia kazi. Nawashukuru sana Waheshimiwa Wabunge kwa uelewa wao wa Sekta ya Kilimo na kwa ushirikiano wao katika kuhimiza shughuli mbalimbali ambazo zimewezesha ukuaji wa Sekta hiyo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005, Viongozi wetu wa Kitaifa walishiriki katika shughuli mbalimbali zinazohusu kilimo. Tarehe 11 Novemba, 2004, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Benjamin William Mkapa, alizindua rasmi Kiwanda cha Sukari cha Kagera baada ya shamba na kiwanda hicho kufanyiwa ukarabati mkubwa na mwekezaji.

Aidha, tarehe 16 Oktoba mwaka wa 2004, Rais Mstaafu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Ali Hassan Mwinyi, alikuwa mgeni rasmi katika maadhimisho ya Siku ya Chakula Duniani yaliyofanyika kitaifa katika Kijiji cha Malinzanga, Iringa Vijijini. Katika hotuba yake, kwenye maadhimisho hayo, Rais Mstaafu alisisitiza umuhimu wa kilimo endelevu cha mazao ya chakula kinachozingatia utunzaji wa mazingira. Napenda kuwashukuru kwa dhati Viongozi hao kwa mchango wao katika kuleta mapinduzi ya kilimo nchini.

Mheshimiwa Spika, Sherehe za Nane Nane zinazofanywa kila mwaka, zimekuwa na mafanikio na mvuto mkubwa sana kwa wananchi. Sherehe hizo zimeendelea kupanuka na kutoa fursa kwa wakulima wengi nchini kujifunza mbinu za kilimo bora na cha kibiashara. Katika mwaka wa 2004 sherehe hizo zilifanyika kitaifa kwa mara ya pili mfululizo na kwa mafanikio makubwa katika viwanja vya John Mwakangale vilivyoko Uyole katika Manispaa ya Mbeya.

Aidha, sherehe hizo ziliendelea kufanyika katika viwanja vya Themi, Arusha; Julius K. Nyerere, Morogoro; Kaitaba, Bukoba; Ipuli, Tabora; Ngongo, Lindi; Pansiansi, Mwanza; Mvumi Misheni, Dodoma; Kakonko, Kibondo na Sirari, Tarime. Maeneo

mengine ambako sherehe hizo zilifanyika yalikuwa Singida Mjini na Wilaya za Newala na Bariadi.

Napenda kuwashukuru Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania - Mheshimiwa Dr. Ali Mohamed Shein, Waziri Kiongozi wa Serikali ya Mapinduzi Zanzibar - Mheshimiwa Shamsi Vuai Nahodha, Spika wa Bunge la Muungano - Mheshimiwa Pius Msekwa, Spika wa Baraza la Wawakilishi la Serikali ya Mapinduzi Zanzibar - Mhe. Pandu Ameir Kificho, Mbunge na Waziri wa Ushirika na Masoko - Mhe. Clement George Kahama, Mbunge na Waziri wa Maji na Maendeleo ya Mifugo - Mheshimiwa Edward Lowasa kwa kushiriki katika sherehe hizo na kutoa hotuba zilizohimiza maendeleo ya kilimo na hifadhi ya mazingira. Aidha, nawashukuru wote walioshiriki katika maonyesho ya sherehe hizo zilizofanyika katika ngazi mbalimbali hapa nchini. *(Makofi)*

Kutokana na manufaa ya maadhimisho ya Sherehe za Nane Nane kwa wakulima, wafugaji na wanaushirika, napenda kutoa wito kwa Mikoa, Wilaya na Vijiji vyote hapa nchini, kujiwekea utaratibu wa kufanya sherehe hizo kila mwaka kwa kutumia rasilimali walizonazo. Kwa mfano, siyo lazima kujenga mabanda ya gharama kubwa. Serikali itaendelea kuratibu sherehe hizo katika ngazi zote. Mwaka wa 2005 sherehe hizo zitafanyika kitaifa Mkoani Mbeya kwa mara ya tatu.

Mheshimiwa Spika, kati ya mwaka wa 1994/1995 na 2004/2005 Sekta ya Kilimo ilikua kutoka asilimia 2.1 katika mwaka wa 1994 hadi asilimia 6.0 katika mwaka wa 2004. Sekta ndogo ya mazao ilikua kutoka asilimia 2.2 hadi asilimia 6.2 katika kipindi hicho. Kukua huko kwa Sekta ya Kilimo, hususan Sekta ndogo ya mazao, kulitokana na hatua za makusudi zilizochukuliwa na Serikali zilizokuwa na lengo la kuondoa vikwazo vilivyofanya kilimo kidumae. Hatua hizo zimefafanuliwa katika maeneo mbalimbali ya hotuba hii.

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha mwaka 2001 – 2005, Wizara ya Kilimo na Chakula ilitekeleza Ilani ya Chama cha Mapinduzi ya Uchaguzi Mkuu wa mwaka wa 2000. Ilani hiyo inaelekeza Serikali kuongeza tija katika kilimo kwa kutumia mbinu bora za kilimo, ikiwa ni pamoja na kuongeza matumizi ya pembejeo na zana bora za kilimo, zikiwemo majembe na mikokoteni ya kukokotwa na wanyamakazi, matrekta na mashine za kukoboa na kusaga.

Aidha, Ilani ilielekeza Serikali kuendeleza kwa nguvu zaidi na kasi mpya kilimo cha umwagiliaji katika maeneo muafaka kama mkakati maalum wa kujitosheleza kwa chakula na pia kutoa msukumo katika mazao mapya, yakiwemo maua, mboga, matunda na viungo.

Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa mazao ya chakula uliongezeka kutoka tani milioni 7.7 mwaka wa 1994/1995 hadi tani milioni 9.79 mwaka wa 2004/2005, sawa na ongezeko la asilimia 27.14. Takwimu za Uwiano wa Kujitosheleza kwa Chakula (*Food Self Sufficiency Ratio - SSR*) kuanzia mwaka wa 1994 hadi mwaka wa 2004 zinaonyesha kwamba Taifa lilijitosheleza kwa chakula kwa wastani wa asilimia 100.55

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2003/2004 uzalishaji wa mazao ya chakula ulifikia tani milioni tisa, zikiwemo tani milioni 4.93 za nafaka na tani milioni 4.07 za mazao mengine. Mahitaji ya chakula kwa mwaka wa 2004/2005 yalikuwa tani milioni 8.61. Taifa lilijitosheleza kwa chakula na kuwa na ziada ya tani milioni 0.39 kabla ya kuongeza albaki ya msimu wa mwaka 2002/2003 ambayo ilikuwa tani 209,405.

Takwimu hizi zinaonyesha kuwa hali ya chakula kwa ujumla ilikuwa nzuri, isipokuwa katika baadhi ya maeneo ya Mikoa ya Shinyanga, Dodoma, Kilimanjaro, Lindi, Mwanza, Mtwara, Arusha, Manyara, Singida, Mara, Iringa na Pwani. Serikali imeagiza Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa ikae na Wilaya zinazopata upungufu wa chakula wa mara kwa mara na kubaini sababu za kuendelea kuwepo kwa tatizo hilo na kubuni mbinu endelevu za kuondokana nalo. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, tathmini ya awali ya uzalishaji wa mazao ya chakula kwa mwaka wa 2004/2005 iliyofanywa mwezi wa Mei, 2005, inaonyesha kwamba uzalishaji wa chakula utafikia tani milioni 9.79 wakati mahitaji ya chakula kwa mwaka wa 2005/2006 yatakuwa tani milioni 9.55. Hivyo, inatarajiwa kuwa Taifa litajitosheleza kwa chakula kwa asilimia 103.

Aidha, tathmini hiyo inaonyesha kwamba Mikoa ya Mbeya, Rukwa, Ruvuma, Iringa, Morogoro, Mtwara, Kigoma, Kagera, Pwani na Tanga itakuwa na ziada ya chakula. Mikoa ya Shinyanga, Mwanza, Dodoma, Arusha, Manyara, Kilimanjaro, Singida, Mara, Tabora na Lindi itakuwa na maeneo yenye upungufu wa chakula kwa viwango na sababu tofauti. (*Makofi*)

Upungufu wa chakula kwa Mikoa ya Shinyanga, Dodoma, Singida, Tabora na Wilaya za Hanang na Babati za Mkoa wa Manyara, unatokana na kuwepo kwa kipindi kirefu cha ukame kati ya miezi ya Januari na Februari, 2005. Ukame huo ulisababisha kunyauka kwa takriban asilimia 70 ya zao la mahindi. Hata hivyo, sehemu kubwa ya mazao ya mtama na muhogo katika Mikoa hiyo haikuathiriwa sana na ukame. (*Makofi*)

Upungufu wa chakula kwa Mikoa ya Mwanza na Mara unatokana na kuchelewa kwa mvua za masika. Kwa Mikoa ya Arusha na Kilimanjaro upungufu wa chakula unatokana na uhaba na mtawanyiko mbaya wa mvua za masika. Tathmini ya kina ya kubaini kaya zitakazoathirika zaidi na upungufu wa chakula itafanyika miezi ya Julai na Agosti, 2005. Tatizo la upungufu wa chakula katika maeneo mengi ya nchi, linatokana na wananchi kutokuzingatia maelekezo wanayopewa ya kulima mazao yanayostahimili mazingira ya maeneo yao.

Mheshimiwa Spika, taarifa ya Shirika la Chakula na Kilimo la Umoja wa Mataifa (FAO) ya mwezi wa Aprili, 2005 kuhusu matarajio ya chakula katika mwaka wa 2005/2006, inaonyesha kwamba nchi ya Kenya itakuwa na mvua za kutosha. Hata hivyo kutakuwa na upungufu wa chakula katika Jimbo la Mashariki na Wilaya za Mwambao. Nchi ya Uganda itakuwa na hali nzuri ya chakula isipokuwa maeneo ya Kaskazini mwa nchi hiyo ambako vita vimeathiri uzalishaji wa mazao ya chakula. Nchi ya Eritrea itakuwa na upungufu wa chakula kwa watu takriban milioni 2.3 na katika nchi ya Ethiopia watu milioni 3.133. Nchi za Somalia, Jamhuri ya Kongo na Rwanda zitakuwa na upungufu wa chakula kutokana na kuchelewa kuanza au kutopatikana kwa mvua za kutosha. Nchi za Burundi na Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo zitakuwa na upungufu wa chakula kutokana na vita vya wenyewe kwa wenyewe.

Mheshimiwa Spika, taarifa ya Jumuiya ya Nchi za Kusini mwa Afrika ya mwezi wa Mei, 2005 inaonyesha kwamba nchi nane za Kusini mwa Afrika zitakuwa na upungufu wa chakula. Namibia itakuwa na upungufu wa tani 136,000; Botswana tani 292,000; Lesotho tani 257,000; Malawi tani 964,000; Msumbiji tani 31,000; Swaziland tani 68,000; Zambia tani 114,000 na Zimbabwe tani 2,440,000. Upungufu huo wa chakula unatokana na kuchelewa kuanza au kutopatikana kwa mvua za kutosha. Afrika ya Kusini itakuwa na ziada ya tani milioni 5.14 na Angola itajitosheleza kwa chakula, isipokuwa kwa Majimbo ya Cunene, Namibe na Kwanza yaliyokumbwa na mafuriko.

Mheshimiwa Spika, kati ya mwaka wa 1994/1995 na 2004/2005 uzalishaji wa mazao makuu ya biashara uliongezeka. Zao la chai liliongezeka kwa asilimia 25.49; kahawa, asilimia 27.06; katani, asilimia 7.11; korosho, asilimia 28.7; pamba, asilimia 181.45; pareto, asilimia 108.333; sukari, asilimia 119.48 na tumbaku, asilimia 81.71, kama inavyoonekana kwenye Jedwali Na.1. Maelezo ya uzalishaji kwa mazao hayo ni kama ifuatavyo:

Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa zao la chai uliongezeka kutoka tani 25,500 zilizozalishwa mwaka wa 1994/1995 hadi tani 32,000 mwaka wa 2004/2005, sawa na ongezeko la asilimia 25.5. Ongezeko hilo lilitokana na kupatikana kwa soko la uhakika la majani mabichi ya chai katika viwanda vya Katumba, Lupembe, Maruku na Mponde baada ya ubinafsishaji wa viwanda hivyo.

Aidha, wakulima wamefufua mashamba yaliyokuwa yametelekezwa na kuongeza matumizi ya mbolea. Uzalishaji wa chai wa wakulima wadogo uliongezeka kutoka tani 4,922 mwaka wa 1994/1995 hadi tani 8,676, mwaka wa 2004/2005, sawa na ongezeko la asilimia 76.3. Chai iliyouzwa nje ya nchi iliongezeka kutoka tani 19,694 mwaka wa 1994/1995 hadi tani 24,372 mwaka wa 2004/2005, sawa na ongezeko la asilimia 23.8. Katika kipindi hicho, Taifa lilijipatia jumla ya Sh.32,629,211,000/= kutokana na mauzo ya chai. Kati ya hizo, Sh.10,845,809,170/= zilitokana na soko la ndani na Sh. 32,629,211,000/= zilitokana na mauzo ya chai katika soko la nje.

Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa kahawa uliongezeka kutoka tani 42,500 mwaka wa 1994/1995 hadi tani 54,000 mwaka wa 2004/2005, sawa na ongezeko la asilimia 27.1.

Ongezeko hilo la uzalishaji limetokana na upandaji wa miche bora yenye ukinzani dhidi ya magonjwa ya chulebuni (*coffee berry disease - CBD*) na kutu ya majani, kupanuliwa kwa maeneo yanayozalisha kahawa, hususan katika Mikoa ya Nyanda za Juu Kusini na kufufuliwa kwa mashamba makubwa ya kahawa katika Mikoa ya Kaskazini.

Sababu nyingine ni upatikanaji wa soko la uhakika kwa kahawa yenye ubora wa juu na bei nzuri ya wastani wa Dola za Kimarekani 2.5 kwa kilo, ikilinganishwa na wastani wa Dola za Kimarekani 1.7 kwa kilo. Kutokana na hali hiyo, vikundi vya wakulima vinavyouza kahawa yenye ubora wa juu vimeongezeka kutoka vikundi 265 mwaka wa 2000 hadi 318 mwaka wa 2005.

Mheshimiwa Spika, Serikali ilitoa Shilingi milioni 700 kwa Halmashauri za Wilaya za Kigoma Vijijini, Bukoba Vijijini, Tarime, Arumeru, Mwanga, Moshi Vijijini, Hai, Rombo, Lushoto, Mbeya Vijijini, Rungwe, Ileje, Mbozi na Mbinga kwa ajili ya kununua na kukarabati viwanda vya kati vya kupukuchulia kahawa kama sehemu ya mchango wake katika kuwasaidia wakulima wa kahawa kuongeza ubora wa kahawa wanayozalisha. Uuzaji wa kahawa nje ya nchi uliongezeka kutoka tani 31,990 zilizokuwa na thamani ya Shilingi bilioni 32.83 mwaka wa 2003/2004 hadi tani 51,793 zilizokuwa na thamani ya Shilingi bilioni 65.44 mwaka wa 2004/2005.

Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa katani uliongezeka kutoka tani 25,022 mwaka wa 1994/1995 hadi tani 26,800 mwaka wa 2004/2005 sawa na ongezeko la asilimia 7.1. Ongezeko hilo limetokana na kufufuliwa kwa mashamba ya mkonge baada ya ubinafsishaji na ushirikishwaji wa wakulima wadogo kilimo cha mkonge.

Katika mwaka wa 2003/2004, jumla ya wakulima wadogo 2,415 walizalisha tani 3,269 za katani. Katika mwaka wa 2004/2005, mapato yaliyotokana na mauzo ya katani nje ya nchi yalikuwa Shilingi bilioni 8.214 kutokana na mauzo ya tani 11,675.57 za katani.

Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa korosho uliongezeka kutoka tani 63,400 mwaka wa 1994/1995, hadi tani 81,600 mwaka wa 2004/2005, sawa na ongezeko la asilimia 28.7. Katika mwaka wa 2000/2001 uzalishaji wa korosho ulifikia tani 122.30. Ongezeko hilo lilitokana na wakulima kupata bei nzuri, ufufuaji wa mashamba ya mikorosho na upandaji wa mbegu bora iliyozalishwa na Kituo cha Utafiti cha Naliendele, Mtwara.

Aidha, jumla ya viwanda 11 vilivyokuwa vinamilikiwa na Serikali vimebinafsishwa na ukarabati wa viwanda hivyo unaendelea ili usindikaji wa korosho uanze katika mwaka wa 2005/2006. Katika mwaka wa 2004/2005, tani 66,983 ziliuzwa nje na kuliingizia Taifa mapato ya Shilingi bilioni 61.53.

Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa zao la pamba uliongezeka kutoka tani 122,300 mwaka wa 1994/1995 hadi tani 344,207 mwaka wa 2003/2004, sawa na ongezeko la asilimia 181.4. Ongezeko hilo limevuka kiwango cha juu kilichowahi kuzalishwa mwaka wa 1992/1993 cha tani 287.5. Mafanikio hayo yalitokana na bei nzuri za pamba katika msimu uliotangulia, kupanuliwa kwa maeneo yaliyolimwa pamba, kuongezeka kwa matumizi ya viuatilifu, mbegu bora, mbolea na pia yalitokana na mvua zilizonyesha kwa

mtawanyiko mzuri. Katika msimu wa mwaka 2004/2005, mapato yaliyotokana na mauzo ya pamba nyuzi nje ya nchi yalikuwa Shilingi bilioni 44.38.

Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa pareto uliongezeka kutoka tani 480 mwaka wa 1994/1995 hadi tani 1,000 mwaka wa 2004/2005, sawa na ongezeko la asilimia 108. Katika mwaka wa 2001/2002 uzalishaji wa pareto ulipanda hadi tani 3,500 na kushuka hadi kufikia tani 1,000 mwaka wa 2004/2005. Kushuka kwa uzalishaji wa pareto kumechangiwa na kukosekana kwa soko la uhakika la zao hilo.

Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa sukari uliongezeka kutoka tani 104,620 zilizozalishwa mwaka wa 1994/1995 hadi tani 229,617 mwaka wa 2004/2005, sawa na ongezeko la asilimia 119.5. Ongezeko hilo limechangiwa na kukarabatiwa na kufufuliwa kwa mashamba ya miwa na Viwanda vya Sukari vya Kilombero I na II, Mtibwa, TPC na Kagera baada ya ubinafsishaji.

Aidha, ushirikishwaji wa wakulima wadogo (*Cane Outgrowers*) chini ya utaratibu wa kilimo cha mkataba katika viwanda vya Kilombero na Mtibwa umechangia kupanua eneo linalozalisha miwa. Wakulima wadogo wa miwa wameongezeka kutoka 4,000 mwaka wa 1994/1995 hadi 9,000 mwaka wa 2004/2005. Katika kipindi hicho, sukari iliyozwa nje ya nchi iliongezeka kutoka tani 10,700 mwaka wa 1994/1995 hadi tani 22,278 mwaka wa 2004/2005, sawa na ongezeko la asilimia 108.2.

Katika msimu wa 2004/2005, mapato yaliyotokana na mauzo ya sukari nje ya nchi yalikuwa Shilingi bilioni 12.21. Aidha, sukari iliyozalishwa na kuuzwa hapa nchini mwaka wa 2004/2005 ilikuwa tani 207,339 yenye thamani ya Shilingi bilioni 111.55, ikilinganishwa na tani 94,121 zenye thamani ya Shilingi bilioni 33.88 za mwaka wa 1994/1995.

Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa tumbaku uliongezeka kutoka tani 28,600 mwaka wa 1994/1995 hadi tani 51,972 mwaka wa 2004/2005, sawa na ongezeko la asilimia 81.7. Ongezeko hilo lilitokana na matumizi ya mbegu bora aina za K326, UIT10 na RG17, mbolea ya NPK 10:18:24, kuimarishwa kwa huduma za ugani na upatikanaji wa soko la uhakika.

Mikopo yenye masharti nafuu kwa wakulima iliyotolewa na wanunuzi wa tumbaku ilichangia kuwaongezea wakulima uwezo wa kumudu gharama za pembejeo. Kutokana na juhudi hizo, tija katika uzalishaji wa tumbaku uliongezeka kutoka kilo 782 kwa hekta mwaka wa 1994/1995 hadi kilo 920 kwa hekta mwaka wa 2004/2005, sawa na ongezeko la asilimia 17.7.

Aidha, ubora wa tumbaku uliongezeka kwa asilimia 15, kwa madaraja ya juu na kupungua kwa asilimia 10 kwa madaraja ya chini. Uzaji wa tumbaku nje ya nchi uliongezeka kutoka tani 17,019 zilizokuwa na thamani ya Shilingi bilioni 16.633 katika mwaka wa 1994/1995 hadi tani 34,861 zilizokuwa na thamani ya Shilingi bilioni 81.990 katika mwaka wa 2004/2005.

Mheshimiwa Spika, kuyumba kwa bei za mazao makuu ya biashara katika Soko la Dunia, hususan kuanzia miaka miaka ya 1980, kumelilazimu Taifa kutafuta mazao mengine ambayo yana bei nzuri na uhakika wa upatikanaji wa masoko. Hali hiyo imesababisha kuongezeka kwa uzalishaji wa mazao ya mboga, matunda, viungo na maua. Wizara imeendelea kufanya utafiti ili kupata aina bora za mbegu za mboga, matunda na viungo kwa lengo la kuzisambaza kwa wakulima. Matokeo ya juhudi hizo, yameanza kuonekana kutokana na kuongezeka kwa uzalishaji wa mazao hayo. Kwa mfano, mwaka wa 2003/2004 uzalishaji wa mazao ya mboga ulikadiriwa kufikia tani 603,000 ikilinganishwa na tani 542,700 zilizozalishwa katika mwaka wa 2002/2003.

Katika msimu wa mwaka 2004/2005, Wizara iliendelea kusambaza miche bora ya mazao ya mboga, matunda, migomba na viungo kwa wakulima katika meneo mbalimbali nchini. Hadi mwezi wa Mei, 2005, jumla ya vipando 200,000 vya migomba vilizalishwa na kusambazwa kwa wakulima katika Mikoa ya Pwani, Morogoro, Dar es Salaam, Kilimanjaro, Arusha na Manyara. Jumla ya miche 108,255 ya miti ya matunda, minazi na viungo ilizalishwa katika bustani zinazosimamiwa na Wizara na kusambazwa kwa wakulima katika Mikoa ya Pwani, Kigoma, Tanga, Mbeya, Morogoro na Dar es Salaam. Aidha, katika kipindi hicho, jumla ya tani 6,868 za maua zilizalishwa; kati ya hizo, tani 4,479.79 za maua ziliuzwa nje na kulipatia Taifa jumla ya Shilingi bilioni 15.0. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, kuanzia mwaka wa 1994/1995 hadi mwaka 2004/2005, Serikali imekuwa ikichukua hatua za makusudi zinazolenga kuongeza uzalishaji katika Sekta ya Kilimo. Mikakati hiyo ni pamoja na kuweka utaratibu na mipango ya kuhakikisha upatikanaji wa pembejeo za kilimo, kupanua maeneo ya mashamba kwa kuongeza matumizi ya wanyamakazi na matrekta, kupanua maeneo yanayozalisha kwa kilimo cha umwagiliaji maji mashambani na kuongeza kiasi cha bajeti ya Serikali kinachotengwa kwa ajili ya Sekta ya Kilimo.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2000/2001, Wizara ilifanya tathmini ya mifumo ya upatikanaji wa pembejeo na zana bora za kilimo ili kubaini mfumo utakaohakikisha pembejeo zinapatikana kwa wingi na kwa ubora unaotakiwa katika mazingira ya soko huru. Aidha, Wizara imeimarisha uwezo wa Taasisi zinazosimamia huduma za pembejeo, Wakala wa Mbegu wa Taifa, Taasisi ya Kusimamia Ubora wa Mbegu, Vituo vya Utafiti wa Kilimo na Ofisi ya Msajili wa mbegu na Mimea mipya.

Mheshimiwa Spika, rasilimali za Mfuko wa Taifa wa Pembejeo zimekuwa zikiongezwa ili kuwahudumia wateja wengi zaidi. Kati ya mwaka wa 2000/2001 na mwaka wa 2004/2005, jumla ya Sh.8,902,145,800/= zilitolewa na Serikali kwa ajili ya mikopo ya pembejeo na zana. Kati ya hizo, Sh.456,730,000/= zilitolewa mwaka wa 2001/2002, Sh.2,500,000,000/= zilitolewa mwaka wa 2002/2003, Sh.2,628,082,300/= zilitolewa mwaka wa 2003/2004 na Sh.3,107,333,500/= zilitolewa mwaka wa 2004/2005. Katika kipindi hicho, jumla ya Sh. 9,773,452,878/= zilitolewa kama mikopo kwa ajili ya ununuzi wa pembejeo, matrekta mapya na kugharamia ukarabati wa matrekta mabovu. Aidha, Wizara imeendelea kuhimiza uanzishwaji wa Mifuko ya Maendeleo ya Mazao Makuu ya Biashara. Kwa mfano, Mfuko wa Kuendeleza zao la Pamba umekuwa na manufaa makubwa katika zao la

pamba na hivi sasa unagharamia zaidi ya asilimia 80 ya pembejeo zinazotumika katika uzalishaji wa pamba.

Mheshimiwa Spika, kuanzia mwaka wa 2003/2004, Serikali ilianzisha utaratibu wa kutoa ruzuku ya kugharamia usafirishaji na sehemu ya bei ya baadhi ya mbolea. Katika mwaka wa 2003/2004, Shilingi bilioni 2.0 zilitumika kufidia gharama za usafirishaji wa jumla ya tani 39,387 za mbolea kwenda Mikoa ya Nyanda za Juu Kusini.

Katika mwaka wa 2004/2005, Serikali ilitenga jumla ya Shilingi bilioni 7.244 kwa ajili ya kugharamia utaratibu huo kwa Mikoa yote ya Tanzania Bara. Hadi mwezi wa Juni 2005, jumla ya tani 81,766 za mbolea zilisafirishwa na kuuzwa chini ya utaratibu huu. Aidha, kuanzia mwezi wa Mei, 2005, Serikali imeanza kutoa ruzuku kwa ajili ya madawa ya mikorosho na matengenezo ya mabomba ya kunyunyizia madawa hayo. Chini ya utaratibu huo, Serikali italipia gharama za usafirishaji wa madawa ya ubwiri unga yenye madhara madogo kwa mazingira kwa asilimia 100 na itatoa ruzuku ya kulipia nusu ya bei za madawa hayo na pia kugharamia matengenezo na marekebisho ya mabomba ya kupulizia dawa ili yaweze kutumiwa kwa dawa za maji.

Mafanikio ya utekelezaji wa utaratibu wa ruzuku yameanza kuonekana katika kuongezeka kwa matumizi ya mbolea. Mwaka wa 2003/2004 tani 125,653.0 za mbolea zilitumika. Kiasi hicho kiliongezeka na kufikia tani 195,065.0 zilizotumika katika msimu wa mwaka 2004/2005, sawa na ongezeko la asilimia 55.2. Aidha, ongezeko la matumizi ya mbolea limechangia katika kasi ya kukua kwa uzalishaji wa mazao ya kilimo. Katika mwaka wa 2004, Sekta Ndogo ya Mazao ya Kilimo ilikua kwa asilimia 6.2.

Mheshimiwa Spika, ili kupanua maeneo yanayolimwa na kuwapunguzia wakulima harubu zitokanazo na matumizi ya zana duni katika uzalishaji, Wizara imeendelea kuhimiza kilimo cha matrekta, wanyamakazi na matumizi ya mikokoteni. Kati ya mwaka wa 2000/2001 na 2004/2005, jumla ya matrekta makubwa 1,598, matrekta madogo zaidi ya 569 na plau 197,522 zilingizwa nchini. Ili kuwaongezea wakulima uwezo wa kutumia zana zinazokokotwa na wanyamakazi, Wizara ilikarabati Vituo 53 vya kufundishia wanyamakazi. Hadi mwezi wa Juni, 2005, jumla ya wakulima 11,295 na wataalam 1,539 walikuwa wamepatiwa mafunzo ya matumizi ya zana zinazokokotwa na wanyamakazi. Aidha, wakulima 7,220 na wataalam 225 walipatiwa mafunzo ya matumizi na matunzo ya matrekta madogo ya mikono katika Vituo hivyo.

Mheshimiwa Spika, kati ya mwaka wa 2001 na 2002, Serikali ilifanya tathmini ya kina kubaini maeneo yanayofaa kuendelezwa kwa kilimo cha umwagiliaji maji mashambani na kuandaa Mpango Kabambe wa Kuendeleza Kilimo cha Umwagiliaji Maji Mashambani. Mpango huo, umeainisha jumla ya hekta milioni 29.4 zinazofaa kwa kilimo cha umwagiliaji maji mashambani; hekta milioni 2.3 zenye uwezekano mkubwa wa kuendelezwa, hekta milioni 4.8 zenye uwezekano wa wastani wa kuendelezwa na hekta milioni 22.3 zenye uwezekano mdogo wa kuendelezwa.

Katika kutekeleza mpango huo, Wizara ilitoa kipaumbele katika ukarabati wa skimu na mabwawa yaliyojengwa katika miaka iliyopita, ujenzi wa miradi mipya hususan

ile ya gharama nafuu na yenye uwezekano wa kuhudumia watu wengi na ujenzi wa mabwawa ili kuwezesha uvunaji wa maji ya mvua, hususan kwenye maeneo yenye ukame. Aidha, Wizara imejenga miradi ya mfano ya umwagiliaji maji mashambani katika mwambao wa Ziwa Viktoria kwa lengo la kuwahamasisha wananchi ili waige miradi hiyo na kuanzisha ukanda wa kijani kuzunguka Ziwa Viktoria.

Kati ya mwaka wa 2001/2002 na mwaka wa 2004/2005, jumla ya skimu 105 zenye eneo la hekta 58,092 ziliendelezwa. Katika mwaka wa 2001/2002 hekta 4,806 ziliendelezwa, hekta 11,242 katika mwaka wa 2002/2003, hekta 23,970 mwaka wa 2003/2004 na hekta 22,506 ziliendelezwa katika mwaka wa 2004/2005. Hivyo, eneo lililoendelezwa kwa kilimo cha umwagiliaji maji mashambani limefikia hekta 249,992. Aidha, tija na uzalishaji wa mazao, hususan zao la mpunga katika maeneo ya umwagiliaji maji mashambani, imeongezeka kutoka wastani wa tani 1.8 za mpunga kwa hekta hadi wastani wa tani 5.0 kwa hekta.

Mheshimiwa Spika, Serikali ina jukumu la kuhakikisha kuwa Hifadhi ya Chakula ya Taifa ina akiba ya chakula ya kuiwezesha kukabiliana na dharura za upungufu wa chakula. Katika kipindi cha miaka mitano iliyopita Serikali ilinunua jumla ya tani 255,600 za chakula zilizotumiwa kukabiliana na upungufu wa chakula katika maeneo mbalimbali ya nchi. Tani 55,300 za mahindi zilinunuliwa mwaka wa 2000/2001, tani 9,800 mwaka wa 2001/2002, tani 27,500 mwaka wa 202/2003, tani 56,000 mwaka wa 2003/2004 na tani 97,842 mwaka wa 2004/2005 (hiki ndicho kiasi kikubwa cha chakula kuwahi kununuliwa katika msimu mmoja). Hadi tarehe 15 Juni, 2005, Hifadhi ya Chakula ya Taifa ilikuwa na jumla ya tani 113,148 za mahindi.

Aidha, katika mwaka wa 2002/2003 Taifa lilijitosheleza kwa chakula kwa wastani wa asilimia 102. Katika mwaka huo nchi za Malawi, Zambia na Zimbabwe zilikuwa zinakabiliwa na upungufu mkubwa wa chakula. Serikali ilitoa msaada wa tani 2,000 kwa nchi ya Malawi, tani 2,000 kwa Zambia na tani 3,000 kwa Zimbabwe. Misaada hiyo, imetujengea heshima kubwa kwani kwa mara ya kwanza katika historia ya Tanzania huru, Serikali ilitoa msaada wa chakula kwa nchi zilizokabiliwa na upungufu wa chakula.

Mheshimiwa Spika, kuanzia mwaka wa 1998/1999 jumla ya Maafisa 7,800 walihamishiwa kwenye Halmashauri za Wilaya, chini ya Mpango wa Kurekebisha Serikali za Mitaa (*Local Government Reform Programme*), ambapo Maafisa Ugani walikuwa 3,898. Maafisa hao wanasimamiwa na Serikali zao za Mitaa chini ya Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa.

Aidha, kati ya mwaka wa 2000/2001 na 2004/2005, Serikali iliwapandisha vyeo jumla ya watumishi wa kilimo 2,564 ili kuongeza ari katika utendaji wa kazi. Katika kipindi hicho, jumla ya Maafisa Ugani 1,600 walipatiwa mafunzo ya kuimarisha taaluma zao. Kati ya hao, Maafisa Ugani watano walipata mafunzo ya ngazi ya Shahada, 200 ya Stashahada na 1,395 mafunzo ya muda mfupi. Aidha, Wizara iliendelea kuwapatia wataalam wa kilimo vifaa mbalimbali vya kutendea kazi yakiwemo, magari 52, pikipiki 100 na baiskeli 1,200.

Mheshimiwa Spika, ili kukabiliana na milipuko ya visumbufu vya mimea na mazao, hususan milipuko ya nzige, *quelea quelea*, viwavijeshi, panya na magonjwa mbalimbali ya mimea, Wizara imeendelea kujenga uwezo wake na wa wakulima wa kupambana na visumbufu hivyo. Kati ya mwaka wa 2000/2001 na 2004/2005 Wizara imeimarisha uwezo wake wa kutambua milipuko na kushirikiana na Mashirika ya Kimataifa, hususan Mashirika ya kupambana na nzige wekundu na wa jangwani, kudhibiti visumbufu hivyo. Aidha, Wizara iliendelea kutumia mbinu ya udhibiti wa kibaolojia kwa mafanikio makubwa. Kwa mfano, milipuko ya kidung'ata wa mihogo, imedhibitiwa kwa ufanisi mkubwa kwa kuwatumia wadudu maadui. Aidha, udhibiti wa kibaolojia wa gugumaji katika Ziwa Victoria kwa kutumia wadudu aina ya mbawakavu ulifanyika kwa mafanikio makubwa.

Kati ya mwaka wa 2000/2001 na mwaka wa 2004/2005, Wizara ilitumia jumla ya Sh.4,273,153,312/= kugharamia kazi za udhibiti wa visumbufu vya mimea na mazao. Kati ya hizo, Sh. 301,844,000/= zilitumika mwaka wa 2000/2001, Sh.462,473,100/= mwaka wa 2001/2002, Sh.613,206,762/= mwaka wa 2002/2003, Sh.945,000,000/= mwaka wa 2003/2004 na Sh.2,252,473,450/= mwaka wa 2004/2005.

Mheshimiwa Spika, kuanzia mwaka wa 2002/2003, Serikali imekuwa ikiongeza kiasi cha fedha kinachotengwa kwa ajili ya Sekta ya Kilimo. Kwa mfano, katika mwaka wa 2002/2003, Wizara ya Kilimo na Chakula ilipewa jumla ya Sh.34,328,494,605/=, Sh.54,146,806,100/= katika mwaka wa 2003/2004 na Sh.64,074,053,600/= katika mwaka wa 2004/2005 na katika makisio ya 2005/2006 kiasi cha Sh.118,124,823,900/= kinaombwa ambacho ni sawa na asilimia 84.4 ikilinganishwa na kiasi kilichotengwa katika mwaka wa 2004/2005. Nyongeza ya fedha zilizotolewa na Serikali ilielekezwa kwenye mambo ambayo yalitarajiwa kuwa na mafanikio katika muda mfupi na ambayo yalikuwa na manufaa ya moja kwa moja kwa mkulima.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005, Wizara ilitengewa jumla ya Shilingi bilioni 64.074. Kati ya fedha hizo, Shilingi bilioni 34.976 zilitengwa kwa ajili ya matumizi ya kawaida na Shilingi bilioni 29.097 kwa ajili ya miradi ya maendeleo. Kati ya fedha za miradi ya maendeleo, Shilingi bilioni 6.436 zilikuwa za ndani na Shilingi bilioni 22.661 zilikuwa za nje.

Mheshimiwa Spika, hadi tarehe 15 Juni, 2005, Wizara ilipokea kutoka Hazina jumla ya Sh.34,697,177,375.17 sawa na asilimia 98.05 ya kiasi kilichoidhinishwa. Hadi tarehe 15 Juni, 2005, matumizi ya kawaida yalifikia Sh.34,265,405,375.06 sawa na asilimia 98.80 ya kiasi kilichotolewa.

Mheshimiwa Spika, hadi tarehe 15 Juni, 2005 Sh.6,436,433,200/= fedha za ndani zilikuwa zimetumika, sawa na asilimia 100 ya fedha zilizoidhinishwa. Aidha, Sh.13,744,665,601.85 fedha za nje sawa na asilimia 80.6 ya fedha zilizotolewa (Sh.17,062,210,292/=) zilikuwa zimetumika kugharamia shughuli za miradi. Matumizi haya ni sawa na asilimia 70 ya fedha za nje zilizotolewa. Matumizi haya madogo yanatokana na muda mrefu unaotumika kukamilisha taratibu za zabuni za vifaa na huduma.

Uwezo mdogo wa kuibua na kutekeleza miradi katika Wilaya zinazotekeleza Mradi Shirikishi wa Maendeleo ya Kilimo na Uwezeshaji (*PEDEP*) umechangia katika matumizi madogo. Baadhi ya wafadhili wameshindwa kutimiza ahadi zao. Kwa mfano, Benki ya Dunia iliahidi kutoa jumla ya Shilingi milioni 905.8 kwa ajili ya maandalizi na utekelezaji wa Programu ya Kuendeleza Huduma za Kilimo (*Agricultural Service Support Programme-ASSP*), fedha hizo hazikutolewa kwa sababu hawakuwa wamezitema. Aidha, Jumuiya ya Nchi za Ulaya (EU) hawakutoa fedha za *STABEX* Shilingi bilioni 4.7 kwa ajili ya utekelezaji wa Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo (*ASDP*) kama walivyokuwa wameahidi.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005, ulikuwa mwaka wa tatu wa utekelezaji wa Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo. Wizara za Sekta ya Kilimo ambazo zinajumuisha Wizara za Ushirika na Masoko, Maji na Maendeleo ya Mifugo, Kilimo na Chakula na Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, zimeendelea kuratibu na kusimamia utekelezaji wa Programu hiyo.

Mheshimiwa Spika, sehemu kubwa ya Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo inatekelezwa katika Wilaya na Vijiji kupitia Mipango ya Maendeleo ya Kilimo ya Wilaya (*District Agricultural Development Plans - DADPs*). Katika mwaka wa 2004/2005, Serikali ilitenga jumla ya Shilingi bilioni nne kwa ajili ya kutekeleza Mipango ya Maendeleo ya Kilimo ya Wilaya. Fedha hizo zinatumiwa katika kutekeleza miradi iliyoibuliwa na wakulima kwa njia shirikishi kama sehemu ya mipango ya maendeleo ya Wilaya.

Miradi iliyoibuliwa ambayo utekelezaji wake uko katika hatua mbalimbali ni pamoja na uchimbaji wa malambo, ujenzi wa majosho, ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji maji mashambani, uimarishaji wa Vyama vya Kuweka na Kukopa, kilimo cha wanyamakazi, uboreshaji wa kuku na mbuzi wa kienyeji, uendelezaji wa ng'ombe wa maziwa, uendelezaji wa mazao, hifadhi ya udongo, udhibiti wa visumbufu vya mazao, ujenzi wa minada, ununuzi wa mashine za kupukuchua na kusafisha kahawa, usindikaji wa mazao na uzalishaji wa mbegu. Ili kuhakikisha kazi zilizopangwa chini ya Mipango ya Maendeleo ya Kilimo ya Wilaya zinatekelezwa, Wilaya zinasimamia utekelezaji wa miradi iliyoidhinishwa kutekelezwa, zinafuatilia na kuandaa taarifa za utekelezaji na kuwasilisha Mikoani na Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa na Wizara za Sekta ya Kilimo.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005 Mradi Shirikishi wa Maendeleo ya Kilimo na Uwezeshaji umeendelea kutekelezwa katika Wilaya 29 za Tanzania Bara na Wilaya tano za Zanzibar. Wilaya za Tanzania Bara ni Arumeru, Hai, Iringa, Morogoro, Singida, Hanang, Monduli, Masasi, Nachingwea, Mbulu, Karatu, Iramba na Kiteto. (*Makofi*)

Nyingine ni Sikonge, Uyui, Urambo, Babati, Moshi, Rombo, Same, Mwanga, Ulanga, Kilombero, Handeni, Kilindi, Korogwe, Lushoto, Kilolo na Mvomero. Wilaya za Zanzibar ni Magharibi, Kaskazini "A" na Kati zilizoko Unguja, Chake Chake na Wete zilizoko Pemba. Lengo kuu la *PADEP* ni kuchangia katika juhudi za kutokomeza

umaskini kwa kuongeza tija katika Sekta ya Kilimo. Ili kufikia lengo hilo, Mradi unatekeleza mikakati ifuatayo:-

(i) Kujenga Uwezo wa Wakulima na Wafugaji kwa kutumia Teknolojia Mpya na Sahihi na kwa Kuwashirikisha katika kufanya Maamuzi, Kupanga, Kutekeleza na Kusimamia Mipango ya Maendeleo yao. *(Makofi)*

Katika mwaka wa 2004/2005, vikundi 810 vya wakulima na wafugaji kutoka kaya 33,506 viliundwa. Wakulima katika vikundi hivyo waliibua na kutekeleza miradi mbalimbali 1,001 baada ya kupatiwa mafunzo.

Mafunzo mengine yalihusu ufuatiliaji na tathmini shirikishi, utunzaji na usimamizi shirikishi wa fedha, ununuzi wa bidhaa na huduma, ushiriki wa sekta binafsi na utunzaji na hifadhi ya mazingira. Aidha, Wilaya zinazotekeleza mradi zilipewa vitendea kazi ambavyo ni pamoja na magari 16 na kompyuta 16. Jumla ya Shilingi bilioni 3.3 zilitumika katika maandalizi na utekelezaji wa miradi hiyo.

(ii) Kuimarisha Ushiriki wa Sekta Binafsi katika shughuli za Uzalishaji, Utoaji Huduma na Masoko ili kuongeza Tija na Mapato ya Wakulima na Wafugaji

Mheshimiwa Spika, hadi mwishoni mwa mwaka wa 2004/2005, Vijiji 192 vilikuwa vinatekeleza miradi ipatayo 949 iliyogharimu jumla ya Shilingi bilioni 8.8. Miradi hiyo ya wakulima na wafugaji iko katika hatua mbalimbali za utekelezaji, ambapo miradi mikubwa tisa ya Vijiji na 494 ya Vikundi vya Wakulima na Wafugaji imekamilika. Miradi iliyokamilika inahusu ujenzi wa mabanio na mifereji ya umwagiliaji maji mashambani katika Vijiji vya Mungushi na Kware, Hai na Kijiji cha Dihombo, Mvomero.

Aidha, Vijiji vya Itaja, Mangida, Muhitiri na Mipilo, Singida pamoja na Gehandu na Dirma, Hanang tayari vimekamilisha miradi sita ya uchimbaji wa malambo na ujenzi wa mabirika ya kunyweshea mifugo. Miradi mingine iliyopo katika hatua za mwisho ni ujenzi wa maghala ya mazao katika Vijiji vya Mandawa, Reje, Ndomondo na Mtimbo Wilayani Nachingwea pamoja na Vijiji vya Chikundi, Maratani, Maugura, Namajani na Msikisi Wilayani Masasi. Miradi 446 ipo katika hatua mbalimbali za utekelezaji.

Miradi hiyo ni uboreshaji mifugo (asilimia 28.5), uendelezaji mazao na kutumia mbegu bora na pembejeo (asilimia 15.9), matumizi ya zana bora za kilimo (asilimia 11). Miradi mingine inahusu usindikaji wa mazao (asilimia 3), uboreshaji wa miundombinu ya masoko (asilimia 4.7) na hifadhi ya mazingira (asilimia 12.3).

Shughuli za kuimarisha ushiriki wa sekta binafsi katika uzalishaji, utoaji huduma na masoko zilitekelezwa kwa kuwashirikisha wakulima na wafugaji katika kupanga, kutekeleza na kuchangia gharama za utekelezaji. Hadi tarehe 31 Mei, 2005, wakulima wamechangia takriban Shilingi milioni 601.4 ambazo ni karibu asilimia 30 ya fedha zote zilizotolewa na PADEP katika utekelezaji wa miradi hiyo. Ushiriki huo unadhihirisha kuwa wakulima wako tayari kumiliki na kuchangia maendeleo ya miradi yao wenyewe.

(iii) Kuimarisha Uwezo wa Halmashauri za Wilaya na Taasisi husika za Serikali Kuu na Sekta Binafsi katika ngazi za Kijiji, Wilaya na Taifa katika huduma kwa Wakulima na Wafugaji.

Mheshimiwa Spika, Wilaya nane za Hai, Arumeru, Morogoro, Iringa, Masasi, Nachingwea, Singida na Hanang zimeunda Kamati za Kuratibu Ushiriki wa Sekta Binafsi katika Kuimarisha Kilimo. Kamati hizo zina wajibu wa kubainisha vikwazo na fursa zilizopo na namna ya kuimarisha usambazaji na uuzaji wa pembejeo na mazao ya wakulima. Mradi unaendelea kuhamasisha Wilaya 21 zilizobaki ili nazo zianzishwe kamati hizo.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005 ulikuwa ni mwaka wa tatu wa utekelezaji wa Mpango Kabambe wa Kilimo cha Umwagiliaji Maji Mashambani (*National Irrigation Master Plan*) ambapo jumla ya hekta 22,506 ziliendelezwa. Kiasi hiki kinafanya eneo lililoendelezwa kwa kilimo cha umwagiliaji maji mashambani nchini kufikia jumla ya hekta 249,992. Ongezeko hilo ni sawa na asilimia 83 ya lengo la kuendeleza hekta 27,124. Eneo lililoongezeka linajumuisha ujenzi na ukarabati wa skimu 83 za umwagiliaji maji mashambani, ujenzi wa mabwawa 12 na skimu 12 za uvunaji wa maji ya mvua.

Aidha, Wizara imejenga skimu 10 za mfano ya umwagiliaji maji mashambani katika mwambao wa Ziwa Viktoria kwa lengo la kuwahamasisha wananchi kuanzisha ukanda wa kijani wa mazao kuzunguka Ziwa Viktoria. Jumla ya Sh.8,228,179,020/= zilitumika katika kuendeleza skimu na mabwawa ya umwagiliaji maji mashambani. Kati ya hizo Sh.3,266,348,068/= ni za hapa nchini na Sh.4,961,830,951/= ni za nje.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005 skimu 17 zenye jumla ya hekta 5,100 zilikarabatiwa na skimu nne zenye jumla ya hekta 2,716 zilipimwa na kufanyiwa usanifu. Skimu zilizokarabatiwa ni Nkenge, Bukoba (hekta 40); Ruhwiti, Kibondo (hekta 200); Mahurunga, Mtwara (hekta 500); Nkonkwa, Kigoma Vijijini (hekta 100); Kimwangamao, Moshi Vijijini (hekta 1,200); Ngage, Simanjiro (hekta 650); Misozwe, Muheza (hekta 100); Madizini, Kilosa (hekta 100); Sonjo, Kilombero (hekta 100); Kitaya, Mtwara (hekta 300); Kitanda, Namtumbo (hekta 100); Namatuhi, Songea (hekta 100); Muze/Sakalilo, Sumbawanga (hekta 400); Mang'onyi, Singida (hekta 200); Magubike, Iringa Vijijini (hekta 160); na Mbebe, Ileje (hekta 400). Jumla ya shilingi 789,416,000 zilitumika.

Aidha, kwa kushirikiana na Serikali ya Japan, wakati wa kuandaa mpango kabambe wa umwagiliaji maji mashambani, skimu 10 za umwagiliaji zilibainishwa gharama zake za ujenzi, uendeshaji wa matengenezo. Skimu hizo ni Kinyope, Lindi (hekta 200), Magoma, Korogwe (hekta 200), Pawaga, Iringa Vijijini (hekta 2,000), Mgongola, Morogoro Vijijini (hekta 680), Lower Moshi, Moshi Vijijini (hekta 1,560), Pamila, Kigoma Vijijini (hekta 30), Nkenge, Bukoba (hekta 50), Luchili, Sengerema (hekta 500), Kisese, Mkuranga (hekta 200) na Musa Mwinjanga, Hai (hekta 646).

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005 ujenzi wa skimu tatu zenye jumla ya hekta 1,970 ulikamilika. Skimu hizo ni Nyanzwa (hekta 760) na Irindi (hekta 610), Kilolo na Utengule Usongwe, Mbeya Vijijini (hekta 600). Aidha, Ujenzi wa Skimu ya Naming'ongo, Mbozi (hekta 1,000) umefikia asilimia 70 na unatarajiwa kukamilika mwezi wa Deseaba, 2005. Jumla ya Sh.844,830,951/= zilitumika kati ya Sh.1,878,280,286/= zilizotolewa.

Katika mwaka wa 2004/2005, Wizara iliendeleza skimu kumi zenye jumla ya hekta 2,581 kwa kutumia fedha za Mfuko wa Pamoja wa Tanzania na Japan wa Msaada wa Chakula (*Food Aid Counterpart Fund*). Skimu hizo ni Kikafu Chini, Hai (hekta 641); Mvumi, Kilosa (hekta 293); Mlali, Morogoro Vijijini (hekta 80); Cherehani Mkoga, Iringa Vijijini (hekta 180); Shamwengo, Mbeya Vijijini (hekta 230); Manolo, Nzega (hekta 200); Mkula, Kilombero (hekta 250); Ruaha Mbuyuni, Kilolo (hekta 300), Ipwasi/Ndorobo, Iringa Vijijini (hekta 250) na Nganjoni, Moshi Vijijini (hekta 220). Jumla ya Sh.604,562,000/= zilitumika kwa kazi hiyo.

Mheshimiwa Spika, Skimu kumi za mfano zenye jumla ya hekta 415 ziliendelezwa kwa kutumia teknolojia za kuvuta maji kwa pampu zinazoendeshwa kwa nguvu ya upepo, mafuta ya dizeli na mionzi ya jua na pampu za miguu. Aidha, mashamba mengine yanaendelea kupimwa ili teknolojia hiyo itumike pia katika maeneo hayo. Mashamba ya mfano yaliyoendelezwa ni Nyangwi, Nyamagana (hekta 50), Nyashimba "A", Ilemela (hekta 40), Sangabuye, Ilemela (hekta 55), Nyang'holongo, Ilemela (hekta 60), Simiyu, Magu (hekta 40), Mwamanyili, Magu (hekta 40), Ilungu, Magu (hekta 20), Lukungu, Magu (hekta 20), Chabula, Magu (hekta 30) na Balili, Bunda (hekta 60).

Madhumuni ya skimu hizo ni kuwahamasisha wakulima ili waige kuanzisha skimu kama hizo kwa lengo la kuanzisha ukanda wa kijani wa mazao katika mwambao wa Ziwa Victoria. Jumla ya Sh.60,000,000/= zilitumika kwa kazi hiyo.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005, skimu nyingine ambazo Serikali iligharamia ukarabati ni pamoja na ujenzi wa mabwawa matano ya Ikowa, Dodoma Vijijini (hekta 150), Ruvu *NAFCO*, Kibaha (hekta 100), Mwangeza, Iramba (hekta 152); Maneke, Musoma (hekta 200) na Kiseriani, Monduli (hekta 30).

Aidha, mabwawa saba ya Mkomazi, Korogwe (hekta 200), Tyeme Masagi, Iramba (hekta 200), Kironda Datali, Iramba (hekta 100), Usoke, Urambo (hekta 100) na Nyaishozi, Karagwe (hekta 50), Mwele, Muheza (hekta 100) na Choma cha Nkola, Igunga (hekta 100) yamefanyiwa usanifu. Jumla ya Sh. 740,000,000/= zilitumika.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005, Programu Husishi ya Kilimo cha Umwagiliaji Maji Mashambani, imekamilisha ujenzi wa skimu 12 zenye jumla ya hekta 2,465 kwa kujenga majaruba na miundombinu ya umwagiliaji maji mashambani. Skimu hizo ni Gichamedia, Babati (hekta 154), Qash, Babati (hekta 206); Uhelela, Dodoma (hekta 134), Mpwayungu, Dodoma (hekta 140); Udima, Manyoni (hekta 200); Diyomat, Mbulu (hekta 373), Harsha, Mbulu (hekta 250); Tumati, Mbulu, (hekta 112);

Sigili, Nzega (hekta 315); Chamipilu, Nzega (hekta 329); Lakuyi, Nzega (hekta 92); na Luhala, Kwimba (hekta 160).

Aidha, skimu 12 zenye jumla ya hekta 2,527 ziko kwenye hatua mbalimbali za ujenzi na zinatarajiwa kukamilika kabla ya msimu ujao wa kilimo. Skimu hizo ni Nyida, Shinyanga (hekta 289); Itilima, Shinyanga (hekta 225); Masengwa, Shinyanga (hekta 337); Nyambeho, Misungwi (hekta 180); Msagali, Mpwapwa (hekta 210); Mwangeza, Iramba (hekta 152), Kimiza Kwimba (hekta 153); Shilanona, Kwimba (hekta 201); Mtitaa, Dodoma (hekta 106); Bukigi, Maswa (hekta 150); Igurubi, Igunga (hekta 334); na Mangisa, Mbulu (hekta 190). Jumla ya Sh.4,117,000,000/= kati ya Sh. 4,172,603,895/= zilizotolewa, zimetumika.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005 skimu 52 zenye jumla ya hekta 7,947 ziliendelezwa katika Wilaya mbalimbali nchini. Uendelezaji wa skimu hizo ulifanyika chini ya Mipango ya Maendeleo ya Kilimo ya Wilaya. Jumla ya Sh.1,072,370,069/= zilitumika.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005, Wizara iliendelea kuhimiza matumizi bora ya ardhi, hususan kilimo cha matuta, ujenzi wa makingamaji na upimaji wa mashamba kwa lengo la kuyamilikisha kwa wakulima. Jumla ya mashamba 3,602 yenye eneo la hekta 1,663 katika Wilaya za Hai, Mpwapwa, Bagamoyo na Singida Vijijini yalipimwa ili yamilikishwe kwa wakulima. Aidha, Wizara ilitoa mafunzo kwa wakulima kuhusu matumizi endelevu ya rasilimali ya ardhi na sheria zinazosimamia Sekta ya Ardhi kwa wakulima 3,111 katika Wilaya za Tarime, Geita, Songea, Morogoro, Singida, Kilosa, Mpwapwa, Kasulu, Kigoma, Muheza, Lushoto, Korogwe, Iringa na Shinyanga.

Aidha, jumla ya wakulima 196 katika skimu za umwagiliaji maji mashambani za Lumuma Wilayani Kilosa na Mpwapwa na Kikafu Chini Wilayani Hai, walipatiwa mafunzo juu ya kuzuia mmomonyoko wa udongo, hifadhi ya ardhi ya kilimo na udhibiti wa uharibifu wa miundombinu ya umwagiliaji maji mashambani. Upimaji wa mashamba ulifanyika katika skimu za Kikafu Chini, Hai (mashamba 720); Lumuma, Kilosa (mashamba 299); Lumuma, Mpwapwa (mashamba 240); Ruvu, Bagamoyo (mashamba 2,043) na Singida (mashamba 300). Aidha, wakulima wadogo 1,952 ambao wamepimiwa mashamba hayo wamepatiwa mafunzo juu ya Hatimiliki ya kimila kama ilivyoainishwa kwenye Sheria ya Ardhi na Sheria ya Ardhi ya Vijiji za mwaka wa 1999.

Mheshimiwa Spika, ili kuongeza uwajibikaji wa wananchi katika kutumia ardhi kwa njia endelevu, rasimu ya miongozo ya matumizi endelevu ya ardhi ya kilimo imekamilika na imesambazwa kwa wadau mbalimbali ili waitolee maoni.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005, Wizara iliendelea kushirikiana na Wizara ya Maji na Maendeleo ya Mifugo na Ofisi ya Rais, Tawala za Mkoa na Serikali za Mitaa, kutoa huduma za ugani kwa wakulima na wafugaji, hususan wanaoshiriki katika kutekeleza miradi iliyoko chini ya Mipango ya Maendeleo ya Kilimo ya Wilaya. Aidha, wakulima 670 walipatiwa mafunzo kuhusu kilimo bora cha zabibu, alizeti, karanga, mtama, viazi mviringo, mpunga, muhogo, uwele, mboga na matunda.

Mafunzo mengine yalibusu hifadhi na usindikaji wa mazao na mbinu za kujikinga na UKIMWI. Mafunzo hayo yalifanyika katika Vyuo vya Wakulima vya Mkindo, Morogoro; Inyala, Mbeya; Bihawana, Dodoma na Ichenga, Njombe, ambavyo navyo viliimarishwa ili viweze kutoa mafunzo kwa kutumia mbinu shirikishi.

Aidha, vipindi 36 kuhusu kilimo bora cha mazao mbalimbali vilitayarishwa na kutangazwa na Redio Tanzania. Vipindi hivyo vilibusu kilimo bora cha mazao ya mboga, matunda, viungo, mbono, muhogo, mahindi na ngano. Vipindi kuhusu kilimo hai, wanyamakazi, hifadhi ya mazao, Sherehe za Nane Nane, umwagiliaji maji mashambani na athari za UKIMWI katika kilimo vilitangazwa. Vipeperushi kuhusu kanuni za kilimo bora cha mahindi, uvunaji wa maji ya mvua, matumizi bora ya mbolea, kilimo bora cha muhogo na viazi vitamu vilitayarishwa na kusambazwa kwa wakulima.

Mikanda ya video kuhusu Siku ya Chakula Duniani, kilimo cha vanilla, paprika na mbono ilitayarishwa na kuonyeshwa kwa wakulima nchini na matoleo matatu ya gazeti la Ukulima wa Kisasa yalichapishwa na kusambazwa.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005, Wizara iliendelea kufanya utafiti ili kutoa teknolojia mbalimbali zitakazowawezesha wakulima kuongeza tija na ufanisi katika uzalishaji. Lengo lilikuwa kuzalisha na kukuza mbegu bora za mazao mbalimbali, kutoa teknolojia zenye lengo la kumwongezea mkulima mavuno, tija na faida, kubaini na kutathmini matatizo ya wakulima kwa kutumia mbinu shirikishi jamii na kuimarisha uwezo wa watafiti kutumia mbinu shirikishi katika kutathmini matatizo ya wakulima.

Katika mwaka wa 2004/2005, Vituo vya Utafiti vilitoa aina mpya sita za mbegu za mazao. Kituo cha Uyole kilitoa mbegu bora ya mahindi aina ya UH 6303, maharage aina ya Uyole 04 na BILFA na ngano aina ya *SIFA*. Kituo cha Kibaha kilitoa mbegu ya muhogo aina za Kiroba na Hombolo 95. Mbegu hizo zina sifa ya kutoa mavuno mengi zaidi na kuvumilia magonjwa. Ili kuhakikisha mbegu bora zinawafikia wakulima kwa haraka, jumla ya vipando milioni 1.5 vya muhogo vilizalishwa kwenye Vituo vya Ukiriguru, Hombolo, Kibaha na Naliendele.

Aidha, miche ya Migomba 30,000 ilizalishwa kwenye Kituo cha Tengeru na jumla ya miche bora 2,284 ya matunda aina za maparachichi, papai na *passion* ilizalishwa na kusambazwa kwa wakulima.

Katika mwaka wa 2004/2005, Wizara ilitumia Shilingi bilioni 1.3 kuendesha shughuli za utafiti wa Kilimo katika Kanda zote saba za utafiti wa kilimo zenye jumla ya Vituo 17 ambavyo viko chini ya Wizara.

Mheshimiwa Spika, Vituo vya Mlingano, Ilonga na Selian viliendelea kutafiti uwezo wa mazao ya jamii ya mikunde katika kuhifadhi na kuongeza rutuba ya udongo. Aina ya mikunde inayofanyiwa utafiti ni *Mucuna*, *Centrosema*, *Lablab*, *Stylosethes*, *Clitoria ternatea* na *Tropical kudzu*. Utafiti huo unaonyesha kuwa jamii hiyo ya mikunde ina uwezo wa kuongeza rutuba katika udongo na kudhibiti magugu katika sehemu nyingi

zilizojaribiwa. Aidha, Kituo cha Mlingano kiliendelea kutayarisha ramani za mifumo ya kilimo ambapo ramani za Kanda ya Nyanda za Juu Kusini na Kanda ya Ziwa zinaandaliwa. Ramani hizo zitawasaidia watafiti kupendekeza teknolojia kulingana na kanda za ekolojia za kilimo.

Mheshimiwa Spika, Wizara inaendelea kuimarisha uwezo wa Vituo vya Utafiti na watafiti ambapo katika mwaka wa 2004/2005, Makao Makuu ya Kanda za Utafiti yaliyopo Uyole, Ukiriguru, Naliendele, Tumbi, Seliani, Ilonga na Mlingano viliunganishwa na mtandao wa *internet*. Vituo hivyo, vimeunganishwa na Maktaba inayohifadhi taarifa za matokeo ya utafiti duniani uitwao *The Essential Electronic Agricultural Library –TEEAL*. Kupitia mtandao huo, watafiti watapata taarifa za utafiti unaofanywa na wenzao duniani. Aidha, Wizara imekamilisha ukarabati wa miundombinu ya utafiti na majengo katika vituo vya Uyole, Ilonga, Selian, Tumbi, Mlingano, Ukiriguru na Maruku na ukarabati wa Maabara za bioteknolojia katika Vituo vya Mikochoeni, Uyole na Tengeru.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005, Wizara iliendelea kuratibu na kusimamia upatikanaji wa pembejeo na zana za kilimo kwa lengo la kupanua soko, matumizi na kuhakikisha kuwa zina ubora unaotakiwa. Katika kipindi hicho, jumla ya tani 195,065 za mbolea zilipatikana. Kati ya hizo, tani 81,766 ziliuzwa chini ya utaratibu wa ruzuku. Aidha, jumla ya tani 15,239.50 za madawa ya unga na lita milioni 1.8 za madawa ya maji zilipatikana. Katika kipindi hicho, jumla ya tani 12,830.58 za mbegu bora za mazao zilipatikana na kutumiwa nchini, kati ya hizo, tani 3,758.12 zilizalishwa nchini.

Mwaka wa 2004/2005, jumla ya matrekta makubwa na madogo 429, plau 80,761 na majembe ya mkono milioni 1.98 yaliingizwa nchini. Kati ya hayo, matrekta 29 yenye thamani ya Shilingi bilioni 1.182 yalinunuliwa kupitia mikopo ya Mfuko wa Taifa wa Pembejeo. Matrekta 98 yaliharabatiwa kwa kugharamiwa na mikopo iliyotolewa na Mfuko huo. Vituo 20 vya wanyamakazi vilifanyiwa ukarabati na maofisa ugani 456 wamepatiwa mafunzo kuhusu wanyamakazi (Kiambatisho Na.5). Aidha, Wizara imeiwezesha sekta binafsi, kupitia Mfuko wa Taifa wa Pembejeo, kuanzisha Vituo viwili vya kukodisha matrekta katika Wilaya za Masasi na Kilombero.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005 ilikadiriwa kuwa mahitaji ya mbolea nchini yatakuwa tani 385,000. Hadi tarehe 13 Aprili, 2005, jumla ya tani 195,065 za mbolea sawa na asilimia 50.66 ya mahitaji zilikuwa zimepatikana. Kiwango hicho ni sawa na ogezeko la asilimia 55.25 ikilinganishwa na upatikanaji wa mbolea katika mwaka wa 2003/2004.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005, Serikali ilitenga jumla ya Shilingi bilioni 7.244 kwa ajili ya kugharamia utaratibu wa ruzuku kwenye mbolea. Kiasi hicho cha fedha kilikadiriwa kugharamia jumla ya tani 81,766 za mbolea aina za *DAP, Urea, CAN, TSP* na *NPK*. Hadi tarehe 15 Juni, 2005, jumla ya tani 73,569.33 za mbolea hizo, sawa na asilimia 90.0 ya lengo zilikuwa zimesambazwa na kutumiwa na wakulima. Aidha, jumla ya Sh.7,244,000,000/= zilitumika kugharamia utaratibu huo.

Mheshimiwa Spika, mahitaji ya viuatilifu katika mwaka wa 2004/2005 yalikuwa tani 21,000 za madawa ya unga na lita milioni 4.0 za madawa ya maji. Upatikanaji ulikuwa tani 15,239.5 za madawa ya unga na lita 1,801,776 za madawa ya maji. Viwango hivyo havikufikia lengo, hususan kwa madawa ya korosho ambapo mahitaji yalikuwa tani 8,549 lakini zilipatikana tani 5,132 kutokana na waagizaji kuhofia ukame. Ili kukabiliana na tatizo hilo, Serikali imeanza kutekeleza utaratibu wa kutoa ruzuku, ambapo lita 30,814 za madawa ya maji na tani 474 za madawa ya unga zitagharamiwa sehemu ya bei na gharama za usafirishaji. Aidha, jumla ya Shilingi bilioni moja zimetengwa kwa ajili ya ruzuku ya madawa ya korosho na Shilingi milioni 50 kwa ajili ya ukarabati wa mabomba ya kupulizia madawa hayo.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005, upatikanaji wa mbegu bora za mazao ulikadiriwa kuwa tani 13,300, ambapo jumla ya tani 12,830.58 za mbegu hizo zilipatikana. Kiasi hicho ni sawa na asilimia 96.50 ya lengo. Kati ya kiasi hicho, mashamba ya mbegu ya Serikali na Vituo vya Utafiti vilizalisha tani 1,010.41 na wakulima wadogo Vijijini tani 426.39. Makampuni binafsi ya mbegu nchini yalizalisha jumla ya tani 2,747.71 ya mbegu za mazao ya chakula na tani 2,732.9 za mbegu za pamba. Aidha, tani 6,571.65 za mbegu za mazao mbalimbali ya chakula ziliagizwa kutoka nje ya nchi. Ili kuhakikisha mbegu zinazozalishwa au kuingizwa nchini zina ubora unaotakiwa kwa mujibu wa sheria na kanuni, ukaguzi wa mbegu ulifanyika katika mashamba yanayozalisha na maghala yanayohifadhi mbegu.

Aidha, mbegu zinazolingizwa kutoka nje zilikaguliwa mipakani. Jumla ya sampuli 1,563 za mbegu zilipimwa ubora katika Maabara za Taasisi ya Ukaguzi na Udhhibiti wa Ubona wa Mbegu (*Tanzania Official Seed Certification Institute - TOSCI*). Kati ya hizo, sampuli 30 hazikufikia kiwango cha ubora na hivyo kuzuiwa kuingia katika soko. Aidha, Kampuni moja ya mbegu imefikishwa Mahakamani kwa kuuza mbegu ambazo haimiliki kisheria, hivyo kukiuka sheria na kanuni za biashara za mbegu.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005, Kamati ya Taifa ya Kuruhusu Matumizi ya Aina Mpya za Mbegu iliruhusu jumla ya aina 11. Kati ya hizo, aina sita za mbegu zilizalishwa katika Vituo vya Utafiti vilivyopo chini ya Wizara na tano kutoka mashamba ya Makampuni ya mbegu. Aina za mbegu zilizopitishwa ni mahindi aina za *UH 6303, ETA 102, ETA 34*, na *Longe 6H*; ngano aina ya *UW 90028*; maharage aina za *Uyole 98 SPS* na *BILFA 16*; muhogo aina za Kiroba na Hombolo 95 na Shairi aina za Karne na 9831.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005, Wizara iliendelea kuhimiza matumizi ya zana bora za kilimo nchini. Katika kipindi hicho, jumla ya matrekta makubwa 272, matrekta madogo 157, majembe ya kukokotwa na wanyamakazi 80,761 na majembe ya mkono 1,989,218 yaliingizwa nchini. Wizara iliendelea kuimarisha uwezo wake wa kutoa mafunzo kwa wakulima kuhusu matumizi ya wanyamakazi.

Mwaka wa 2004/2005 Vituo 20 vilivyopo katika Halmashauri za Ludewa, Njombe, Kilolo, Ileje, Kyela, Magu, Bunda, Singida Vijijini, Manyoni, Iramba, Singida Mjini, Tanga Mjini, Lushoto, Tabora Mjini, Mtwara Mjini, Mpwapwa, Mvomero, Mbinga, Kigoma na Biharamulo vilitoa mafunzo hayo. Wakulima 1,180 walipatiwa mafunzo ya kilimo cha maksai na matumizi ya zana za wanyamakazi kupitia vituo hivyo. Aidha, Vituo hivyo vimepatiwa zana za kufundishia wakulima kilimo cha wanyamakazi kwa kutumia majembe aina ya ripa, tindo, majembe ya palizi na kupigia matuta na mashine za kupandia.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005, Wizara iliendelea kutoa mafunzo kuhusu matumizi na matengenezo ya matrekta madogo ya mkono ambapo jumla ya Maafisa Zana 25 kutoka Wilaya za Kigoma, Kasulu, Kibondo, Muleba, Biharamulo, Magu, Geita, Sengerema, Misungwi, Kahama, Musoma, Tabora Mjini, Uyui, Urambo, Nzega, Igunga, Iramba, Singida Vijijini, Manyoni, Sumbawanga Mjini, Mbarali, Korogwe, Handeni na Moshi Vijijini walipewa mafunzo. Aidha, wakulima 269 na Maofisa ugani 30 kutoka Mikoa ya Mtwara, Pwani, Lindi, Ruvuma, Iringa na Tanga walipatiwa mafunzo ya matumizi ya mashine ndogo za kubangua korosho.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005, Mfuko wa Taifa wa Pembejeo ulitoa mikopo yenye thamani ya Sh. 3,631,075,000/=. Mikopo hiyo ilitumika kugharamia kununua matrekta mapya na kukarabati matrekta mabovu na ununuzi wa pembejeo za kilimo na mifugo. Pembejeo zilizonunuliwa ni pamoja na tani 3,693 za mbolea, tani 7,916 na lita 23,634 za madawa ya mimea, lita 15,074 za madawa ya mifugo, tani 1,254 za vyakula vya mifugo, vifungashio vya mazao 37,932, zana ndogo ndogo 1,772 na tani 88 za mbegu. Aidha, Mfuko ulitoa mikopo ya kununulia matrekta mapya 33 na kukarabati matrekta 112. Kuanzia mwaka wa 2002/2003, hadi mwaka wa 2004/2005 mikopo yenye thamani ya Sh.9,663,446,678.00 imetolewa kupitia Benki mbalimbali na Shirikisho la Vyama vya Kuweka na Kukopa (*SCCULT*).

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005, Mfuko wa Pembejeo wa Taifa uliendelea kukusanya madeni yenye thamani ya Shilingi bilioni 5.8 yaliyotolewa katika kipindi cha mwaka wa 1995/1996 hadi 1998/1999. Hadi mwezi wa Mei, 2005, jumla ya Shilingi bilioni 4.45 zilikuwa zimerejeshwa. Hatua za kisheria zinaendelea kuchukuliwa kukusanya madeni yaliyobaki.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005, Vyuvo vya Kilimo vinavyosimamiwa na Wizara vilikuwa na jumla ya wanafunzi 844 (Kiambatisho Na. 7). Kati ya hao, wanafunzi 400 wanagharamiwa na Serikali na wanafunzi 444 wanajigharamia wenyewe. Katika kipindi hicho, wataalam 81 wa kilimo walipatiwa mafunzo ya muda mfupi na muda mrefu ndani na nje ya nchi. Kati ya hao, wanawake walikuwa 23 na wanaume 46. Aidha, watumishi watatu wanahudhuria mafunzo ya shahada ya uzamili katika Chuo Kikuu cha Kilimo Cha Sokoine (*SUA*) na wawili wanahudhuria mafunzo ya shahada ya kwanza katika Chuo Kikuu Huria.

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha miaka miwili ambapo wanafunzi huwa Chuoni, hutumia asilimia 40 ya muda wao kujifunza nadharia na asilimia 60 kujifunza kwa vitendo. Ili kuwaimarisha wanafunzi katika mafunzo ya vitendo, katika mwaka wa 2004/2005, wanafunzi walilima jumla ya hekta 651 za mazao mbalimbali ya nafaka,

mikunde, pamba na alizeti. Aidha, wanafunzi hao walifuga jumla ya ng'ombe wa maziwa 216, mbuzi 49, kondoo 87, nguruwe 133, punda 25, kuku 1,768 na wanyamakazi 26.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005, Vyuho vya Kilimo vya Serikali vilitoa mafunzo ya kilimo bora kwa wakulima 8,749. Kati ya hao wanawake walikuwa 3,953 na wanaume 4,796. Chuo cha *Kilimanjaro Agricultural Training Centre (KATC)*, kinachofundisha kilimo bora cha mpunga kwa njia ya umwagiliaji maji mashambani, kilifundisha wakulima 1,641. Kati ya hao, wanafunzi 583 walitoka nchi jirani za Kenya, Uganda, Malawi na Zambia. Chuo cha Taifa cha Sukari, Kidatu kilifundisha wakulima 179 kuhusu kilimo bora cha miwa. Wakulima wengine 6,929 walipatiwa mafunzo katika Vyuho vya Igurusi (wakulima 4,650), Uyole (1,007), Mlingano (628), Ukiriguru (314), Mtwara (288) na Ilonga wakulima (42). Mafunzo hayo yaligharimu Sh.239,983,720/=.

Mheshimiwa Spika, katika juhudi za kuboresha mazingira ya kuendesha mafunzo ya wataalam na wakulima Vyuoni, Wizara iliendelea kukarabati majengo 30 ya Vyuho. Miundombinu ya maji na umeme imekarabatiwa katika Vyuho vya Tumbi na Ukiriguru. Wizara ilinunua vifaa vya mafunzo kwa vitendo, hususan vifaa vya Maabara na Karakana. Aidha, matrekta matatu na zana zake yalinunuliwa kwa ajili ya Vyuho vya Igurusi, Mlingano na Mtwara.

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha mwaka wa 2004/2005, Hifadhi ya Chakula ya Taifa ilipanga kununua tani 100,000 za mahindi na tani 1,000 za Mtama kupitia Kanda zake sita zilizoko Makambako, Songea, Sumbawanga, Shinyanga, Arusha na Dodoma. Ilikadiriwa kwamba Shilingi bilioni 12.33 zingehitajika kugharamia ununuzi huo. Hadi mwezi wa Mei 2005, jumla ya tani 97,401 za mahindi zilikuwa zimenunuliwa na kufanya akiba ya chakula katika Hifadhi ya Taifa kuwa tani 120,000. Ununuzi wa mtama haukufanyika kwa sababu haukupatikana.

Mheshimiwa Spika, Ili kuwa na uwezo wa kukusanya taarifa sahihi na katika muda unaotakiwa, katika mwaka wa 2004/2005, Wizara iliendelea kuimarisha uwezo wa Vituo vyake ambapo, jumla ya Vituo 100 vilipatiwa vifaa vya kukusanya takwimu za upatikanaji wa mvua, hali ya mazao mashambani na kiasi cha mavuno yanayotegemewa. Aidha, tathmini ya hali ya upatikanaji wa mazao ya chakula mashambani ilifanyika katika Mikoa 20 ili kutambua maeneo ambayo yanakabiliwa na upungufu wa chakula kwa ajili ya kutafutiwa msaada.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005, Wizara ilianza kutekeleza Kampeni ya kuhimiza hifadhi bora ya mazao baada ya mavuno na kuelimisha wakulima mbinu za kukadiria kiwango cha chakula kitakachokidhi mahitaji ya kaya, kuanzia baada ya mavuno hadi mavuno mengine yatakapopatikana. Lengo la kampeni hiyo ni kuwajengea uwezo wananchi wanaoishi katika maeneo yanayokabiliwa na hali ya ukame wa mara kwa mara ili wakabiliane na matatizo ya upungufu wa chakula.

Kuanzia mwezi wa Novemba, 2004 hadi Mei, 2005, kampeni hiyo ilifanywa katika Halmashauri za Wilaya 49 za Mikoa ya Dodoma, Singida, Tabora, Mwanza, Mara, Shinyanga, Manyara, Kilimanjaro na Arusha. Nakala 23,000 za miongozo ya ukadiriaji

na hifadhi ya chakula kwa wakulima zilitayarishwa na kutolewa kwa wakulima. Aidha, Maafisa Ugani 1,712 kutoka Mikoa ya Dodoma, Singida, Tabora, Mwanza, Mara, Shinyanga, Manyara, Kilimanjaro na Arusha walipatiwa mafunzo ya mbinu bora ya hifadhi ya mazao baada ya mavuno.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005, Wizara ilidhibiti milipuko ya visumbufu vya mazao ya wakulima mashambani kama ifuatavyo:-

- *Quelea quelea* katika Mikoa ya Kilimanjaro, Dodoma, Singida, Shinyanga na Mwanza. Makundi ya ndege wapatao milioni 65 waliokuwa wanashambulia mazao ya wakulima yaliangamizwa kwa kutumia lita 1,944 za dawa ya kudhibiti ndege hao. Mazao mengi ya wakulima yaliokolewa katika Mikoa hiyo ikiwa ni pamoja na maeneo mengine ambayo yangeshambuliwa iwapo ndege hao wasingedhibitiwa;
- Viwavijeshi katika Mikoa ya Mbeya, Iringa, Morogoro, Dodoma na Kilimanjaro ambapo lita 4,500 za dawa za wadudu zilitumika kupulizia hekta 1,593 za mazao ya nafaka. Aidha, mitego 78 ya kukusanya taarifa za kutabiri milipuko ya viwavijeshi ilifanyiwa ukarabati na lita 32,000 za madawa ya visumbufu zilinunuliwa na kusambazwa katika Vituo vya Kanda vya Udhibiti wa Visumbufu kwa ajili ya kukabiliana na milipuko ya viwavijeshi mara itakapotokea;
- Eneo la hekta 14,000 katika mbuga za Iku/Katavi, Ziwa Rukwa, Wembere, mabonde ya mito Malagarasi na Bahi Mkoani Dodoma yalinyunyuziwa lita 7,450 za sumu na kuwaangamiza nzige hao kabla hawajaruka na kushambulia mazao mashambani;
- Milipuko ya panya ilidhibitiwa katika Mikoa ya Lindi, Mtwara, Morogoro, Mbeya na Kilimanjaro ambapo kilo 59,055 za sumu ya panya zilitumika. Wakulima 8,850 walipewa mafunzo ya udhibiti husishi wa panya mashambani;
- Uzalishaji na usambazaji wa mbawakavu kwa ajili ya udhibiti wa gugumaji katika Ziwa Victoria na mabonde ya Mito Mara na Kagera uliendelea kutekelezwa. Aidha, Wizara iliendelea kutekeleza mpango wa kudhibiti mashambulizi ya funza wa mabua ya nafaka kwa kumtumia mdudu adui wa funza hao aitwae *Cortesia flavipes*. Katika mwaka wa 2004/2005, Taasisi ya Udhibiti wa Visumbufu Kibiolojia iliyopo Kibaha, Pwani ilizalisha wadudu maadui wa funza hao (*Cortesia flavipes*) wapatao 1,000,000 na kuwasambaza katika Mikoa ya Pwani, Tanga, Dodoma, Morogoro, Kilimanjaro, Arusha na Mara.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2004/2005, Wizara iliendelea kutekeleza Sheria ya Udhibiti wa Visumbufu vya Mimea na Mazao ya mwaka wa 1997. Kuanzia mwezi wa Julai, 2004 hadi Juni, 2005, tani 681,043.15 za bidhaa zitokanazo na mazao ya kilimo yaliyosafirishwa nje ya nchi yalikaguliwa. Katika kipindi hicho, tani 1,173,466.7 za mimea na mazao yake yaliyoingizwa nchini yalikaguliwa usafi na afya kwa nia ya kuzuia visumbufu vilivyo katika karantini visiingizwe nchini. Jumla ya vyeti vya usafi 4,274 na vibali 200 vya kuingiza mazao nchini vilitolewa. Aidha, ili kuhakikisha viuatilifu

vinavyoingizwa nchini vina ubora na ufanisi unaotakiwa kwa mujibu wa sheria, vibali 271 vya uingizaji viuatilifu vilitolewa kwa makampuni mbalimbali.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005, Wizara iliendelea kushirikiana na Tume ya Rais ya Kurekebisha Mashirika ya Umma, kubinafsisha mali za Shirika la Kilimo na Chakula (*NAFCO*), Shirika la Usagishaji la Taifa (*NMC*), Mamlaka ya Mkonge Tanzania (*TSA*), Bodi ya Korosho na Bodi ya Kahawa. Ubinafsishaji huo upo katika hatua mbalimbali za utekelezaji.

Serikali iliruhusu shamba la mpunga la Ruvu libinafsishwe kwa wakakulima wadogo. Wakulima wameunda Chama cha Ushirika (*CHAURU*). Shamba hilo limepimwa na kugawanywa katika mashamba ya ekari mbili mbili ambayo yamemilikishwa kwa wakulima wadogo 820. Aidha, shamba la mpunga la Dakawa limekabidhiwa kwa Halmashauri ya Wilaya ya Mvomero ili ligawanywe kwa wakulima. Shamba la mahindi la Mbozi litamilikishwa kwa mwekezaji aliyeshinda zabuni, mara atakapolipia asilimia 50 ya bei ya mauzo na kutia saini Mkataba wa Mauzo. Hivi sasa mwekezaji huyo amekwisha lipa asilimia kumi ya bei ya mauzo.

Katika mwaka wa 2004/2005, Serikali ilitangaza kuuzwa kwa shamba la mahindi la Namtumbo. Hata hivyo, wawekezaji waliojitokeza hawakufikia viwango vilivyowekwa. Hali hiyo imelazimu shamba hilo litangazwe tena. Aidha, upimaji wa mashamba ya ngano ya *West Kilimanjaro* ya *Journey's End*, *Fosters*, *Matadi*, *Harlington* na Kanamondo umekamilika na mashamba hayo yametangazwa kuuzwa. Uamuzi wa kubinafsisha mashamba ya Mbarali na Kapunga upo katika hatua za mwisho kutolewa.

Aidha, kuhusu ubinafsishaji wa mashamba ya ngano ya Gawal na Warret, iliamuliwa yaondolewe kwenye kundi la mashamba ya Hanang yatakayobinafsishwa ili yagawiwe kwa wananchi wanaoishi jirani na mashamba hayo. Kutokana na madeni ya mashamba hayo kuwa makubwa, imeamuliwa mashamba yaliyobakia yafilisiwe kupitia Wakala wa Ukusanyaji wa Madeni ya Mashirika ya Umma na Serikali (*LART*) kwa masharti kwamba mashamba hayo yasigawanywe.

Mheshimiwa Spika, ubinafsishaji wa viwanda 12 vya Korosho upo katika hatua mbalimbali za utekelezaji. Viwanda vya Newala I, Newala II, Kibaha, *TANITA I*, Masasi, Lindi na Likombe vimepata wanunuzi na utaratibu wa kuvikabidhi kwa wanunuzi hao unaendelea. Viwanda vya *TANITA II*, Mtwara, Mtama na Nachingwea ambavyo havikupata wawekezaji katika matangazo ya awali, vilitangazwa tena kuuzwa mwezi wa Februari, 2005 na kupata wawekezaji. Taratibu za ubinafsishaji wa viwanda hivyo zinaendelea. Kiwanda cha Tunduru bado hakijapa mwekezaji na kitatangazwa tena.

Mheshimiwa Spika, ubinafsishaji wa Kiwanda cha Kahawa cha Kagera (*TANICA*) umekamilika. Katika ubinafsishaji huo Serikali imeuza asilimia 54.53 ya hisa zake kwa Vyama vya Ushirika vya Kagera na Karagwe. Asilimia 10 ya hisa za Serikali itaendelea kumilikiwa na Serikali ili baadaye ziuzwe kwa wawekezaji. Serikali ilibinafsisha vinu

vya mpunga vya Isaka, Tabora na Shinyanga na kinu cha mahindi cha Mzizima (*Plot No. 33*) vilivyokuwa vinamilikiwa na Shirika la Usagishaji la Taifa.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005, Wizara iliendelea kufuatilia kwa karibu utekelezaji wa mikataba kati ya Serikali na wawekezaji walionunua mashamba na viwanda vilivyokuwa vinamilikiwa na Mashirika mbalimbali ya Umma yaliyoko chini ya Wizara. Katika kufanya hivyo, iligundulika kuwa wawekezaji kwenye kiwanda na shamba la chai cha Dabaga, Iringa na mali za *NMC* zilizoko Mwanza walishindwa kutekeleza mikataba ya mauzo. Serikali ilisitisha utekelezaji wa mikataba hiyo na kuzirejesha *PSRC* mali zilizokuwa zimebinafsishwa ili zitangazwe upya na kuuzwa kwa wawekezaji wenye uwezo na nia ya kuziendeleza.

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa Mkataba kati ya Serikali na Kampuni ya *M/s. Katani Ltd.*, kuhusu ubinafsishaji wa baadhi ya mashamba ya mkonge yaliyokuwa yanamilikiwa na Mamlaka ya Mkonge, utanza tena baada ya makubaliano mapya ya ubinafsishaji kati ya pande mbili kufikiwa. Chini ya makubaliano hayo, Kampuni ya *M/s. Katani Ltd.* itarejesha Serikalini mashamba yote manane ya mkonge waliyouziwa ili yabinafsishwe upya kwa wawekezaji mbalimbali, wakiwemo wakulima wadogo ambao tayari wamekodishiwa sehemu za mashamba hayo. Aidha, Kiwanda cha Kamba cha *Tanzania Cordage Ltd. (TANCORD)*, majengo na karakana zake yatabinafsishwa kwa Kampuni ya *M/s. Katani Ltd.*

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005, Wizara ilianza kuhuisha Sera ya Kilimo na Mifugo ya mwaka wa 1997 ili kuiwezesha itoe maelekezo ya kisera ya kutekeleza Mkakati wa Kukuza Uchumi na Kuondoa Umaskini (*MKUKUTA*), Mkakati wa Maendeleo Vijijini (*Rural Development Strategy –RDS*), Mkakati wa Kuendeleza Sekta ya Kilimo (*Agricultural Sector Development Strategy - ASDS*) na Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo (*Agricultural Sector Development Programme - ASDP*).

Aidha, Wizara ilikamilisha rasimu ya Sera ya Chakula ambayo itachapishwa mara baada ya kupitishwa na Serikali. Wizara pia imeanza kufanya uchunguzi utakao wezesha kutungwa kwa sheria mpya za kilimo na kuhuisha zile zilizopo ili zitumike kutekeleza sera hizo mara zitakapopitishwa na Serikali.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005, Wizara iliendelea kusimamia utekelezaji wa sheria mbalimbali zilizoko chini yake na kuwachukulia hatua za kisheria wakiukaji. Wizara pia ilikamilisha maandalizi ya rasimu ya muswada wa sheria ya mbolea na kuijadili na wadau wa sekta ya kilimo. Muswada huo utawasilishwa Bungeni baada ya kupitishwa katika ngazi mbalimbali za Serikali. Uchunguzi utakaowezesha kutungwa kwa Sheria ya Kilimo cha Umwagiliaji Maji Mashambani na kuhuisha Sheria za Kudhibiti Visumbufu vya Mimea na Mazao (*The Plant Protection Act, 1997*), Sheria ya Taasisi ya Utafiti wa Viuatilifu (*The Tropical Pesticides Research Institute Act, 1979*) na Sheria ya Usalama wa Chakula (*Food Security Act No.10 of, 1991*) ulikamilishwa. Wizara ilikamilisha maandalizi ya Kanuni za Sukari, Tumbaku, Korosho na Pamba ambazo zitaanza kutekelezwa katika mwaka 2005/2006 baada ya kutangazwa kwenye Gazeti la Serikali. Aidha, Serikali ilikamilisha tathmini ya miundo na majukumu

ya Taasisi zilizo katika Sekta ya Kilimo ili kubaini utaratibu utakaoziwezesha kutoa huduma kwa wadau kwa ufanisi zaidi.

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa 2004/2005, Wizara ilianzisha rasmi Ofisi ya Msajili wa Wagunduzi wa Mbegu Mpya za Mimea (*Plant Breeders Rights Registry*). Msajili wa Hakimiliki za Wagunduzi na Watafiti wa Mbegu Mpya za Mimea aliteuliwa na kuanza kazi. Aidha, Ofisi ya Msajili ilikarabatiwa na vitendea kazi vilinunuliwa ili kumwezesha asimamie utekelezaji wa Sheria ya Hakimiliki za Wagunduzi na Watafiti wa Mbegu Mpya za Mimea na Mazao ya mwaka wa 2002 (*The Plant Breeders' Rights Act, 2002*). Kupitia Sheria hiyo, Wizara ilikamilisha taratibu za awali za kusajili aina saba za mbegu ambazo ziligunduliwa na watafiti walioajiriwa na Serikali katika Vituo mbalimbali vya Utafiti.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005 Wizara kwa kushirikiana na Wizara ya Maji na Maendeleo ya Mifugo na Ofisi ya Rais, Mipango na Ubinafisishaji, iliendelea kuchambua takwimu za sensa ya kilimo na mifugo iliyofanyika mwaka wa 2003/2004. Ripoti ya kitaifa ya sensa hiyo inatarajiwa kutolewa mwezi wa Julai, 2005.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2004/2005, Wizara iliendelea na zoezi la kupandisha vyeo na kurekebisha ajira za watumishi wake. Jumla ya watumishi 1,474 walipandishwa vyeo wanavyostahili, baada ya kufanyiwa upekuzi na kuonekana kuwa hawana dosari za kimaadili. Idadi hiyo inafanya jumla ya watumishi waliopandishwa kati ya mwaka wa 2000/2001 na 2004/2005 kufikia watumishi 2,564. Aidha, watumishi 392 walithibitishwa kazini, watumishi 77 walirekebishiwa ajira zao na watumishi 46 walijiriwa kwa mara ya kwanza katika utumishi wa umma. Wizara pia ilitoa mafunzo kwa watumishi kuhusu matumizi ya fomu za wazi za mapitio na upimaji utendaji kazi (*OPRAS*) na kuhusu lishe bora kwa watu wanaoishi na virusi vya UKIMWI.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2005/2006, utakuwa mwaka wa nne wa utekelezaji wa Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo (*ASDP*). Wizara itaendelea kushirikiana na Wizara za Sekta ya Kilimo kuratibu na kusimamia utekelezaji wa Programu hiyo katika maeneo yaliyo chini yake. Aidha, Programu hiyo itaendelea kuwa chombo cha kutekeleza Mkakati wa Kukuza Uchumi na Kuondoa Umaskini (MKUKUTA) katika Sekta ya Kilimo, hususan kundi (*cluster*) la kukuza uchumi na kupunguza umaskini. Asilimia 95.6 ya maombi ya fedha ya bajeti ya Wizara itatekeleza MKUKUTA kupitia Programu ya Kuendeleza Kilimo.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Idara, Vitengo, Taasisi na Asasi zilizoko chini ya Wizara zitajielekeza katika kutekeleza Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo. Taasisi hizo, hususan zile zinazosimamia uendelezaji wa mazao, zimeandaa mipango ya maendeleo ya mazao, ambayo ni sehemu ya utekelezaji wa Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Kilimo. Aidha, miradi yote iliyoko katika ngazi ya Taifa, italenga katika kuvipatia ufumbuzi vikwazo vinavyokwamisha utekelezaji wa Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo.

Mheshimiwa Spika, mipango ya Maendeleo ya Kilimo ya Wilaya (*DADPs*), ni sehemu muhimu ya utekelezaji wa Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo. Hivyo, ni muhimu Wilaya zote kuhakikisha zinaandaa Mipango ya Maendeleo ya Kilimo ya Wilaya na kuihuisha kila mwaka ili kuhakikisha wakulima wanajiwekea malengo ya muda mrefu na mfupi ya kukuza uchumi katika maeneo yao na kujiondolea umaskini. Miradi yote ya kilimo katika ngazi za Wilaya itapaswa kujielekeza katika kutekeleza Mipango ya Maendeleo ya Kilimo ya Wilaya kama sehemu muhimu ya utekelezaji wa MKUKUTA katika ngazi ya Wilaya. Katika mwaka wa 2005/2006, Serikali itaendelea kutekeleza *DADPs*. Jumla ya shilingi bilioni 4.5 zimetengwa kwa ajili ya utekelezaji wa Mipango hiyo.

Katika mwaka wa 2005/2006 Miongozo ya Kuandaa Mipango ya Maendeleo ya Kilimo ya Wilaya iliyoandaliwa katika mwaka wa 2004/2005 itaanza kutumika katika kuandaa Mipango ya Maendeleo ya Kilimo ya Wilaya zote. Timu za uwezeshaji Wilaya ambazo zitazisaidia Wilaya katika kuandaa mipango hiyo, zimeelimishwa umuhimu wa kuzingatia miongozo hiyo. Aidha, katika kuibua miradi itakayotekelezwa chini ya Mipango ya Maendeleo ya Kilimo ya Wilaya, Wilaya zinashauriwa kuzingatia malengo ya utekelezaji wa Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo, hususan yaliyoainishwa katika Mpango wa Utekelezaji wa Programu hiyo wa mwaka 2005/2006, ambao nauwasilisha leo.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Mpango wa Wizara wa kutekeleza Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo unalenga katika kuendeleza na kuimarisha juhudi ambazo zilianzishwa katika miaka mitatu iliyopita ya utekelezaji wa Programu kwa:-

- Kuhimiza uzalishaji wa mazao ya kilimo utakaoliwezesha Taifa kujitosheleza kwa chakula na kuwa na hifadhi ya kutosha katika ngazi ya kaya na Taifa;
- Kutekeleza mikakati itakayoongeza eneo la kilimo cha umwagiliaji maji mashambani;
- Kuhimiza uzalishaji, tija na ubora wa mazao ya biashara ili kukiwezesha kilimo kutoa mchango mkubwa katika uchumi wa nchi na kuondoa umaskini;
- Kuandaa na kusimamia utekelezaji wa mifumo madhubuti ya upatikanaji wa pembejeo na zana bora na za kutosha na kupunguza upotevu wa mazao kabla na baada ya kuvunwa na kuimarisha usindikaji wa mazao na huduma za utafiti na ugani.

Mheshimiwa Spika, ili kuhakikisha Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo inatekelezwa kama ilivyopangwa. Wizara kupitia Kitengo cha Kuratibu Utekelezaji wa Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo, itaendelea kutekeleza kazi zifuatazo:

- Kuhamasisha wadau wote kuhusu Programu ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo, ikiwa ni pamoja na kuwawezesha wadau wayaelewe malengo ya Programu na utaratibu wa utekelezaji wake;

- Kuainisha na kuweka utaratibu wa kutekeleza masuala yanayohitaji utekelezaji wa haraka, ambayo utekelezaji wake utawezesha malengo ya muda mrefu na wa kati ya Programu yafikiwe;
- Kuratibu uibuaji na uandaaji wa miradi na mipango katika Sekta ya Kilimo ili kuhakikisha kuwa miradi na mipango hiyo inajielekeza katika kutekeleza Programu;
- Kuongoza malengo na kazi za miradi ya kilimo inayoendelea kutekelezwa katika ngazi za Taifa na Wilaya ili ijielekeze katika kutekeleza dhumuni kuu (*mission*) na dira (*vision*) ya Programu;
- Kuendelea kuratibu uandaaji, ufadhili na utekelezaji wa mipango ya kilimo ya Taasisi, Asasi na Wilaya inayolenga katika kutekeleza Programu, ikiwemo Mipango ya Maendeleo ya Kilimo ya Wilaya (*District Agricultural Development Plans - DADPs*); na
- Kukamilisha na kufuatilia utekelezaji wa taratibu za uchangiaji kwenye Kapu la Kufadhili Mipango ya Sekta ya Kilimo katika ngazi ya Taifa na Wilaya (*Basket Funding*).

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara itakamilisha kazi ya kuhuisha Sera ya Kilimo na Mifugo iliyoanza kuhuishwa mwaka wa 2004/2005. Kazi kubwa itakayofanyika ni kuwashirikisha wadau kujadili rasimu ya Sera hiyo kabla ya kuiwasilisha Serikalini.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara kwa kushirikiana na Halmashauri za Wilaya itaendelea kutekeleza Mradi Shirikishi wa Maendeleo ya Kilimo na Uwezeshaji katika Wilaya 29 za Tanzania Bara na Wilaya tano za Zanzibar zilizoanza kutekeleza mradi huo kuanzia mwaka wa 2003/2004. Kazi zitakazotekelezwa ni pamoja na:-

- Kuwezesha Wilaya zinazotekeleza mradi kutekeleza miradi midogo 1,001 iliyoibuliwa na kuandaliwa mwaka wa 2003 hadi 2005;
- Kuwezesha jamii katika Wilaya zinazohusika kubuni na kutekeleza miradi 1,170 mipya itakayoibuliwa katika mwaka wa 2005/2006 katika Vijiji hivyo;
- Kutoa mafunzo ya mbinu shirikishi kwa wawezeshaji wa Taifa, Wilaya na Kata ili kuwajengea uwezo wa kushirikisha jamii katika kupanga mipango ya kuendeleza kilimo na ufugaji;
- Kuwezesha uhuishaji wa Sera za Kitaifa, sheria, kanuni na taratibu mbalimbali zikiwemo ushirikishwaji wa sekta binafsi katika maendeleo ya kilimo.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006 Wizara itanza kutekeleza Programu ya Kuboresha Huduma za Kilimo yenye lengo la kufanikisha utoaji wa

huduma za ugani kwa wakulima kupitia vikundi. Kazi za awali katika utekelezaji wa programu hiyo ni uwezesaji wa wakulima, kupitia vikundi vyao, kwa kuwapatia elimu na uwezo wa kubaini na kuomba kupatiwa huduma na teknolojia wanazohitaji. Utoaji huduma za ugani utaimarishwa kwa kuongeza ushiriki wa sekta binafsi. Aidha, mfumo wa kuendesha utafiti utarekebishwa ili uzingatie zaidi mahitaji ya walengwa. Kazi kubwa itakayofanyika mwaka wa 2005/2006, ni kuimarisha uwezo wa walengwa ili kuhakikisha wanashiriki kikamilifu katika utekelezaji wa malengo ya mradi.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006 Wizara za Sekta ya Kilimo kwa kushirikiana na Halmashauri za Wilaya itanza kutekeleza Mradi wa Uwekezaji katika Sekta ya Kilimo Wilayani katika Wilaya zote za Mikoa ya Mara, Mwanza, Shinyanga, Kigoma na Kagera. Kazi zitakazofanyika ni pamoja na:-

- Kuzindua mradi katika Wilaya 25 zitakazoanza kutekeleza mradi katika mwaka wa 2005/2006, ikiwa ni pamoja na kuunda timu za wawezeshaji za Wilaya na Kata na kujenga uwezo wa kuandaa miradi, kufuatilia utekelezaji, usimamizi na uwajibikaji katika matumizi ya fedha;
- Kuandaa vikundi vya wakulima, wafugaji na kuendesha mafunzo ya mbinu shirikishi jamii katika kupanga mipango ya kuendeleza kilimo na ufugaji;
- Kuwezesha jamii katika Wilaya 25, kuibua, kuandaa na kutekeleza miradi midogo ya kilimo na ufugaji.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara ya Kilimo na Chakula itaendelea kuratibu na kusimamia Mipango ya Maendeleo ya Mazao makuu ya biashara ambayo ni chai, kahawa, korosho, katani, pamba, pareto, sukari na tumbaku. Aidha, Wizara kupitia Bodi za Mazao, itahakikisha uzalishaji, tija na ubora wa mazao unaongezeka ili kukabiliana na ushindani katika soko la ndani na nje ya nchi. Aidha, Wizara itahakikisha kuwa uuzaji wa mazao ya biashara unafanyika kwa kufuata madaraja, vipimo na katika Vituo vilivyoidhinishwa kwa mujibu wa Sheria na Kanuni zilizopo. Matarajio ya uzalishaji wa mazao makuu ya biashara katika msimu wa 2005/2006 ni kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa chai unatarajiwa kuongezeka kwa asilimia 4.1 kutoka tani 32,000 zilizozalishwa mwaka wa 2004/2005 hadi tani 33,300 katika msimu wa 2005/2006. Ongezeko hilo litatokana na kuongezeka kwa uzalishaji wa chai katika maeneo mapya ya Wilaya za Njombe, Mufindi, Muheza na Lushoto yaliyopandwa chai msimu 2003/2004 na ufufuaji wa mashamba ya chai ya wakulima wadogo yaliyokuwa yametelekezwa, yenye ukubwa wa hekta 115 katika Wilaya ya Njombe; hekta 500, Bukoba na hekta 100, Muleba. Kuanza kwa uzalishaji wa mashamba ya Kyimbila na Rungwe yaliyokuwa ya *George Williamson (T) Limited* baada ya kuuzwa kwa *Wakulima Tea Company*, nako kunatarajiwa kuongeza uzalishaji. Aidha, bei nzuri ya chai kwa msimu uliopita inatarajiwa kuongeza tija na uzalishaji, hususan kwa wakulima wadogo.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, uzalishaji wa kahawa unatarajiwa kushuka kutoka tani 54,000 zilizozalishwa mwaka wa 2004/2005 hadi tani 45,000, sawa na upungufu wa asilimia 17.7. Upungufu huo utatokana na tabia ya mzunguko wa uzalishaji wa zao la kahawa ambao hupanda na kushuka mwaka unaofuata. Mwaka wa 2005/2006 utakuwa mwaka wa kushuka kwa uzalishaji kahawa katika mzunguko huo.

Hata hivyo, inatarajiwa kwamba bei za kahawa zitapanda na hivyo kuwezesha mapato yatakayotakana na mauzo kutoshuka, yakilinganishwa na mapato ya mwaka wa 2004/2005. Kutoshuka kwa mapato ya mauzo kutatokana na kuongezeka kwa ubora wa kahawa inayouzwa nje moja kwa moja, bila kupitia Mnadani. Inatarajiwa pia kwamba, viwanda vya kupukuchulia kahawa vilivyojengwa na kukarabatiwa mwaka wa 2004/2005 vitaongeze ubora wa madaraja na mionjo ya kahawa, kulingana na viwango na mahitaji ya Soko la Kimataifa.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006 uzalishaji wa katani unatarajiwa kufikia tani 30,000 kutoka tani 26,800, zilizozalishwa mwaka wa 2004/2005, sawa na ongezeko la asilimia 12. Ongezeko hilo litatokana na kuongezeka kwa eneo lililopandwa mkonge kwa hekta 7,458 zitakazoanza kukatwa mkonge uliolimwa kati ya miaka ya 1999/2000 na 2001/2002, mashamba yaliyokuwa yanamilikiwa na *M/s Katani Ltd.* yataanza kuzalisha mkonge baada ya kubinafsishwa upya na uzalishaji wa mkonge kwa wakulima wadogo katika Kanda ya Ziwa utaongezeka.

Aidha, uzalishaji wa katani utaongezeka kutokana na kuongezeka kwa mahitaji ya katani katika masoko ya Ulaya, Marekani, Japan na China na bei ya katani kutoka dola za Kimarekani 650 kwa tani, mwaka wa 2003/2004 hadi Dola 900 kwa tani, mwaka wa 2004/2005. Inatarajiwa kuwa kuongezeka kwa mahitaji ya katani katika soko la kimataifa kutachochea kuongezeka kwa uzalishaji wa katani kwa zaidi ya asilimia kumi kila mwaka.

Mheshimiwa Spika, uzalishaji wa korosho unatarajiwa kuongezeka kwa asilimia 22.5, kutoka tani 81,600 zilizozalishwa mwaka wa 2004/2005 hadi kufikia tani 100,000 mwaka wa 2005/2006. Ongezeko hilo linatokana na bei nzuri ya korosho kutoka Sh.462/= kwa kilo, katika msimu wa 2003/2004 hadi Sh. 750/= kwa kilo, katika msimu wa 2004/2005 na ruzuku iliyotolewa na Serikali kwa madawa ya maji ya kudhibitiugonjwa wa ubwiri-unga, ambayo yanatibu ugonjwa huo, badala ya *sulphur* ambayo huzuia tu. Aidha, wakulima wamekuwa na uhakika zaidi wa soko la korosho kutokana na viwanda vya korosho vilivyobinafsishwa mwaka wa 2004/2005 kuanza kubangua korosho kwa wingi.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006 eneo linalotarajiwa kulimwa pamba litaongezeka kutoka hekta 458,836 za msimu wa 2004/2005 hadi hekta 521,422. Aidha, uzalishaji wa pamba unategemewa kuongezeka kutoka tani 344,207 za msimu wa 2004/2005 hadi tani 351,000 mwaka wa 2005/2006. Ongezeko hilo ni sawa na asilimia 2.8, ikilinganishwa na uzalishaji wa mwaka wa 2004/2005. Ongezeko dogo hilo

litatokana na hali ya ukame uliyoyakabili maeneo mengi yanayozalisha pamba kwa wingi nchini kati ya mwezi Februari na Machi, 2005.

Katika mwaka wa 2005/2006 Wizara, kupitia Bodi ya Pamba, itaendelea kuhimiza uongezaji wa uzalishaji wa pamba yenye ubora wa juu, kwa kuhimiza matumizi ya mbolea na madawa ya kuulia wadudu katika maeneo yanayozalisha zao la pamba, hususan maeneo ya Kanda ya Magharibi (*Western Cotton Growing Area – WCGA*). Aidha, Wizara itaendelea kuhimiza upanuzi wa maeneo yanayolima pamba, hususan katika Kanda ya Mashariki.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, uzalishaji wa pareto unatarajiwa kuongezeka kutoka tani 1,000 mwaka wa 2004/2005 hadi tani 2,500 sawa na ongezeko la asilimia 150. Ongezeko hilo litatokana na kuongezeka kwa mahitaji ya zao la pareto katika soko la dunia, kutokana na kuongezeka kwa mahitaji ya sumu zinazotokana na mazao ya mimea. Hali hiyo imesababisha mwekezaji katika kiwanda cha korosho hapa nchini, kuanza upya mazungumzo na wanunuzi wakubwa waliokuwa wameacha kununua pareto ya Tanzania, miaka minne iliyopita.

Aidha, uzalishaji wa pareto utaongezeka kutokana na matumaini ya kufanikiwa kwa mazungumzo kati ya Bodi ya Pareto na wawekezaji ya kujenga hapa nchini kiwanda cha kuchuja sumu. Uzalishaji pia utaongezeka kutokana na Serikali kutoa Shilingi bilioni 1.48 zilizotumika kununua tani 1,300 za pareto iliyokuwa mikononi mwa wakulima na hivyo kuwarudishia imani ya kuendelea kuzalisha pareto.

Mheshimiwa Spika, katika msimu wa 2005/2006 uzalishaji wa sukari unatarajiwa kuongezeka kutoka tani 229,617 zilizozaishwa mwaka wa 2004/2005 hadi tani 277,000 sawa na ongezeko la asilimia 21. Ongezeko hilo litatokana na kuongezeka kwa eneo la uzalishaji wa miwa katika kiwanda cha sukari cha Kagera, upanuzi wa Kiwanda cha Mtibwa uliofanyika mwaka wa 2004/2005 na ukarabati wa bwela (*boiler*) la TPC lililokuwa limeharibika msimu wa 2004/2005.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, uzalishaji wa tumbaku unategemewa kuongezeka kutoka tani 51,000 hadi tani 53,000, sawa na ongezeko la asilimia nne. Ongezeko hilo litatokana na mikakati iliyowekwa na Wizara, kupitia Bodi ya Tumbaku, ya kutoa elimu ya kilimo bora cha tumbaku kuhusu uzalishaji, ukaushaji na upangaji wa tumbaku kwa kuzingatia madaraja ya ubora. Aidha, kuendelea kutumia mbegu na mbolea bora ambazo zinapatikana kwa wakati na kwa viwango vinavyohitajika kunakotekelezwa kwa utaratibu wa kilimo cha mikataba, kutaendelea kuongeza tija na uzalishaji wa zao hilo.

Mheshimiwa Spika, Wizara itaendelea kushirikiana na Idara ya Magereza katika kuanzisha mashamba ya kudumu ya kuzalisha vipando bora milioni nne vya muhogo na kuhamasisha kilimo cha muhogo katika maeneo yenye ukame na yaliyokumbwa na magonjwa ya muhogo, kama vile ugonjwa wa batobato kali ya muhogo (*CMD-UgV*). Mafunzo ya uzalishaji wa vipando, usindikaji na matumizi ya muhogo yataendelea kutolewa kwa wataalamu wa Idara za Magereza na Halmashauri za Wilaya. Magereza ya

wilaya yatakayohusika ni ya Mikoa ya Shinyanga, Mwanza, Kagera, Mara, Kigoma, Tabora, Dodoma, Singida, Kilimanjaro na Arusha.

Wizara pia itaendelea kuzalisha mbegu za mahindi lishe (*quality protein maize-QPM*) kwa kutumia mashamba ya Serikali na kilimo cha mikataba na sekta binafsi. Aidha, Wizara itaendelea kushirikiana na Idara ya Magereza kustawisha jumla ya ekari 60 na kuzalisha tani 150 za mbegu za mahindi lishe, zenye ubora wa kuazimiwa (*quality declared seeds-QDS*), katika Magereza mawili ya Wilaya za Kigoma na Kibondo na shamba la Mbegu la Bugaga, ambazo zitasambazwa katika Halmashauri za Wilaya za Mkoa wa Kigoma na Mikoa ya Tabora, Shinyanga, Kagera na Mwanza.

Mheshimiwa Spika, Wizara itahimiza kilimo cha zao la soya kwa njia ya mkataba katika Mikoa ya Kanda za Nyanda za Juu za Kusini na mikoa mingine yenye sifa na uwezo wa kuzalisha zao hilo nchini. Wakulima watahamasishwa kuzalisha tani 500 za mbegu za soya zenye kiwango cha kuazimiwa (*quality declared seeds -QDS*) ili kuwa chanzo cha mbegu kwa wakulima wengine. Aidha, mafunzo ya kilimo na matumizi ya soya yataolewa kwa wataalam na wakulima ili kukuza soko na matumizi ya soya nchini.

Mheshimiwa Spika, Wizara itahamasisha uanzishaji wa hekta 20 za miche bora ya migomba kwa kutumia wakulima katika Halmashauri nne za Mikoa ya Kanda ya Ziwa, kama sehemu mojawapo ya juhudi za Serikali za kuendeleza ukanda wa kijani kuzunguka Ziwa Viktoria. Katika mpango huo, machipukizi 154,000 ya migomba yaliyozalishwa kwa chupa (*tissue culture*), yatasambazwa katika Wilaya nne za Mikoa ya Mwanza na Mara. Mkazo utawekwa katika kuhamasisha na kuwezesha wakulima kuanzisha hekta 25 za uzalishaji wa vikonyo na miche bora ya miembe katika Mikoa ya Morogoro, Pwani na Dodoma. Mashamba hayo yatakuwa vyanzo vya vikonyo vya miembe bora katika Mikoa hiyo.

Wizara pia itaendelea kueneza teknolojia ya kilimo cha vanilla katika maeneo mengine nchini kwa kuanzisha ekari 20 za mashamba ya kudumu ya uzalishaji wa vipando vya vanilla katika Halmashauri za Wilaya za Morogoro Vijijini na Muheza.

Mheshimiwa Spika, kazi ya kuendeleza na kuimarisha bustani za vipando vya mazao ya matunda itaendelea kwa kuagiza aina nne bora za mazao ya matunda ya aina ya michungwa, miparachichi, matofaa (*apples*) na mananasi bora kutoka Kenya na Afrika ya Kusini, kwa ajili ya kuizalisha na kuisambaza kwa wakulima. Aidha, jumla ya miche 400,000 ya matunda na viungo inatarajiwa kuzalishwa katika bustani za Jaegetal, Bugaga, Mpiji, Igurusi, Songa na Malindi.

Wizara itaimarisha uwezo wake wa kutoa elimu ya mbinu za uzalishaji bora wa mazao mapya yenye thamani na soko la uhakika, wakati wa maonyesho ya Nane Nane.

Mheshimiwa Spika, utoaji wa huduma za ugani ni muhimu katika kuwafikishia wakulima teknolojia na mbinu mpya za kuendeleza kilimo kwa wakati na kusimamia utekelezaji wa sera na sheria katika ngazi za Wilaya na Vijiji. Katika miaka ya hivi karibuni, hususan baada ya Serikali kuamua usimamizi na usambazaji wa huduma za

ugani ufanyike katika ngazi ya Halmashauri za Wilaya, huduma hizo zimekuwa hazitolewi ipasavyo kutokana na mapungufu katika usimamizi.

Katika mwaka wa 2005/2006, Wizara itaagalia upya makubaliano maalum kati yake na Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa na Halmshauri za Wilaya ili kuiwezesha Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa kuweka utaratibu wa kusimamia utoaji wa huduma za ugani katika ngazi ya Wilaya na Vijiji. Makubaliano hayo yataainisha utaratibu utakaohakikisha kwamba juhudi za Serikali, hususan za kuendeleza kilimo chini ya Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Kilimo, hazikwamishwi kutokana na ukosefu wa usimamizi katika ngazi ya utekelezaji. Aidha, kwa utaratibu huo Wizara za kisekta zitatambua matatizo na mahitaji ya wakulima ya teknolojia mpya za kilimo na mbinu za usimamizi na kutoa maelekezo na uwezeshaji wa kuyatatua. Katika kufanikisha lengo hilo, Wizara itatekeleza kazi zifuatazo:-

- Kufanya uchambuzi wa kina wa mfumo uliopo wa utoaji huduma za ugani na mafunzo ya kilimo bora kwa wakulima. Uchunguzi huo utainisha majukumu ya wahusika mbalimbali na kupendekeza mfumo na utaratibu unaofaa wa uwajibikaji, utakaosimamia utekelezaji wa majukumu ya wahusika mbalimbali katika utoaji huduma za ugani na mafunzo ya kilimo bora kwa wakulima;
- Kuendelea kuhimiza dhana ya Mbinu Shirikishi Jamii katika kilimo kutoa mafunzo ya dhana hiyo kwa vikundi 300 vya wakulima katika Wilaya 25 za Mikoa ya Dodoma, Tabora, Morogoro na Pwani. Mashamba darasa 300 yatakayowahusisha wakulima 7,500 yataanzishwa na kuhudumiwa katika Wilaya hizo. Aidha, wakulima 200 watapata mafunzo ya kilimo bora katika Vyuo vya Wakulima vya Bihawana, Dodoma; Ichenga, Njombe; Inyala, Mbeya na Mkindo, Morogoro.
- Kuimarisha kitengo cha Ukulima wa Kisasa Makao Makuu na kwenye Kanda kwa kununua vifaa vya kazi kama kompyuta, kamera za video, mashine za kurekodia sauti na runinga. Vifaa hivi vitakiwezesha kitengo cha Ukulima wa Kisasa kutekeleza majukumu ya kuandaa na kutangaza vipindi vya kilimo redioni na kuchapisha na kusambaza kwa wakulima majarida, vipeperushi, mabango na vijitabu mbalimbali vya kilimo, ikiwa ni pamoja na gazeti la Ukulima wa Kisasa.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara ya Kilimo na Chakula itaendelea kufanya utafiti ili kuwahakikishia wakulima upatikanaji wa teknolojia bora za kilimo. Juhudi za kuzalisha mbegu bora za mazao ya kilimo zitaendelea. Mkazo utatiliwa katika uzalishaji wa mbegu mpya zitakazomwezesha mkulima kuongeza tija na uzalishaji. Wizara, kupitia Vituo vya Utafiti, inatarajia kutoa mbegu mpya tatu za jamii ya mafuta, mbegu moja ya jamii ya mikunde na moja ya mpunga. Mbegu hizo zinategemewa kuwa na sifa za mavuno mengi, kustahimili magonjwa na kuvumilia hali ya ukame.

Aidha, ili kupunguza tatizo la upatikanaji wa mbegu za msingi, Vituo vya Utafiti vitazalisha tani 30 za mahindi, tani 80 za maharage, tani 17 za mpunga, tani mbili za

ufuta, tani moja ya karanga na tani 2.6 za kunde. Wizara pia itazalisha mbegu mama za jamii ya nafaka, mafuta na mikunde ambazo ni pamoja na tani 11.3 za mbegu ya mpunga, tani 0.55 za mahindi, tani 0.66 za mtama, tani 0.07 za ufuta, tani 0.2 za karanga na tani 4.36 za mbaazi.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha wa 2005/2006 Wizara, kupitia Vituo vyake vya Utafiti, itaendelea na kazi za utafiti wa mazao na mimea ya kilimo zifuatazo:-

- Kutathmini aina tano za mbegu ya nafaka, aina tano za mbegu ya jamii ya mikunde na aina tatu za mbegu za mafuta zenye sifa za kuzaa sana, kustahamili ukame, magonjwa na visumbufu vya mimea;
- Kuzalisha kwa wingi vipando bora vya aina tatu za mazao ya jamii ya mizizi na aina nne za mazao ya biashara katika Kanda zote saba za utafiti. Shughuli hizo zitafanyika katika Vituo vya Utafiti vya Kibaha na Ukiriguru kwa mazao ya muhogo, viazi vitamu na pamba; Uyole, kwa mazao ya viazi mvingo na pareto; Naliendele, muhogo na korosho; Mlingano, mkonge na Ilonga, pamba;
- Kufanya maonesho ya usindikaji na matumizi ya mazao ya jamii ya mizizi, mikunde na mbegu za mafuta katika Vijiji vilivyopendekezwa. Usindikaji huo utafanyika katika Vituo vya Utafiti vya Naliendele, Kibaha na Ukiriguru, mazao ya muhogo; Ilonga, mazao ya mbaazi; Uyole, mazao ya soya na Makutopora, alizeti;
- Kuzalisha na kutunza mbegu mama za mazao ya jamii ya nafaka, mikunde na mbegu za mafuta;
- Kuendeleza utafiti wa mazao matano ya viungo, mazao matano ya mboga na mazao matano ya matunda katika Vituo vya Utafiti na katika mashamba ya wakulima;
- Kuendeleza na kuimarisha shughuli za Kitengo cha Hifadhi ya Nasaba za mimea;
- (NPGRC);
- Kubuni, kutathmini na kusambaza mbinu tano bora na endelevu za kuzalisha mazao ya jamii za nafaka, mikunde, ndizi, minazi na zabibu katika Kanda saba za utafiti wa kilimo.

Ufafanuzi wa kina wa kazi za utafiti zitakazotekelezwa umeonyeshwa katika Kiambatisho Na.10.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha wa 2005/2006, Wizara itaendelea kutafiti mbinu za kuongeza virutubisho katika mashamba. Wizara, ikishirikiana na Chuo Kikuu cha Kilimo cha Sokoine, itatafiti mbinu mbali mbali za uvunaji maji ya mvua (*rain water harvesting*) ili kuboresha uzalishaji wa mazao katika maeneo yenye uhaba wa

mvua. Aidha, Wizara kupitia Vituo vya Tumbi, Selian, Uyole na Ukiriguru, itaendelea kufanya utafiti wa miti inayoweza kutumiwa katika kilimo mseto. Wizara pia itaendeleza utafiti wa matumizi ya wanyamakazi na zana mbalimbali za kilimo katika kutayarisha mashamba, kupanda, kupalilia na kubeba mizigo. Utafiti huo utawashirikisha wakulima katika mashamba yao.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara itaendelea kuwashirikisha wakulima katika shughuli za utafiti, hususan katika kuwafundisha watafiti mbinu bora za utafiti shirikishi. Mbinu hizo zitawezesha watafiti kuchambua matatizo ya wakulima kwa kuhusisha wakulima wenyewe. Watafiti 40 watapata mafunzo hayo. Aidha, utafiti mbalimbali wa sayansi jamii na uchumi kuhusiana na usambazaji wa teknolojia mpya miongoni mwa wakulima na matokeo yake zitaendelea kutekelezwa kwenye Kanda mbalimbali za utafiti. Wizara itaandaa na kuratibu mikutano itakayohusisha wakulima, watafiti na wadau mbalimbali wa utafiti katika Kanda zote saba za utafiti.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara itaweka utaratibu wa kutangaza matokeo ya utafiti na kuzawadia watafiti waliohusika. Aidha, utaratibu wa kuwazawadia watafiti watakaogundua aina mpya za mbegu na teknolojia mbalimbali utaendelea, ikiwa ni pamoja na kuwapatia sehemu ya mapato yatakayotokana na haki miliki baada ya ugunduzi huo kusajiliwa, chini ya sheria ya Haki Miliki za Wazalishaji wa Mbegu na Mimea Mipya ya mwaka 2002.

Wizara pia itaandaa takwimu za mafanikio ya teknolojia zilizopelekwa kwa wakulima na itaimarisha mfumo wa habari kwa menejimenti ya utafiti ili kufanikisha maandalizi ya mipango bora ya utafiti inayolenga kutatua matatizo ya wakulima. Kanda zote saba za utafiti zitaandaa maonyesho ya teknolojia mbalimbali zilizofanyiwa utafiti, yatakayofanyika katika Vituo vya Utafiti na viwanja vya maonyesho ya Nane Nane. Wakulima na wadau wengine watahamasishwa kwenda kuangalia maonyesho hayo. Wizara pia itaendelea kuboresha huduma za utoaji habari za utafiti kwa wadau, kupitia machapisho na mtandao wa *internet*.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, watafiti na watumishi wengine wanaojishughulisha na kazi za utafiti wapatao 100 watapata mafunzo ya muda mfupi na mrefu katika fani mbalimbali ili kuongeza ufanisi katika kazi zao.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2005/2006, Wizara ya Kilimo na Chakula itakuwa inatekeleza mwaka wa nne wa Mpango Kabambe wa Kilimo cha Umwagiliaji Maji Mashambani. Mpango huo umeainisha hekta milioni 29.4 zinazofaa kwa kilimo cha umwagiliaji maji mashambani. Mpango huo unoanyesha kuwa ili mazao yatokanayo na kilimo cha umwagiliaji maji mashambani yatosheleze Taifa kwa chakula, hususan zao la mpunga ifikapo mwaka wa 2017, eneo la hekta 405,400 litapaswa liendelezwe kwa kilimo hicho. Ili lengo hilo lifikiwe, tutapaswa kuendeleza sio chini ya hekta 30,000 kila mwaka. Ili kufikia lengo hilo, Serikali inapaswa kuwekeza zaidi ya Shilingi bilioni 30 kwa mwaka.

Mheshimiwa Spika, kutokana na kiasi kikubwa cha fedha kinachohitajika kutekeleza Mpango Kabambe wa Kilimo cha Umwagiliaji Maji Mashambani, ni dhahiri kwamba fedha za bajeti ya Serikali peke yake hazitoshi. Hivyo, ipo haja ya Serikali kutafuta vyanzo vingine vya fedha kwa ajili ya kuendeleza kilimo cha umwagiliaji maji mashambani na kuweka mazingira ya kuvutia sekta binafsi kuwekeza katika kuendeleza kilimo hicho. Kama sehemu ya utekelezaji wa lengo hilo, Wizara itaandaa utaratibu madhubuti unaosimamiwa na sheria, utakaohakikisha uendelezaji wa kilimo cha umwagiliaji mashambani unafuata taratibu na kanuni za kitaalam.

Aidha, zitahakikisha ardhi iliyoendelezwa kwa kilimo cha umwagiliaji maji mashambani inatumiwa kwa njia endelevu. Katika mwaka wa 2005/2006, Wizara itapeleka mapendekezo Serikalini ya kutungwa kwa Sheria ya Umwagiliaji Maji Mashambani, itakayopendekeza, pamoja na mambo mengine, kuanzishwa kwa Mfuko wa Kuendeleza Kilimo cha Umwagiliaji Maji Mashambani na kuweka utaratibu wa kisheria wa matumizi bora na endelevu ya ardhi inayoendelezwa kwa ajili ya kilimo cha umwagiliaji maji mashambani.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara ya Kilimo na Chakula itaweka mfumo bora wa matumizi ya takwimu zilizotayarishwa chini ya Mpango Kabambe wa Kilimo cha Umwagiliaji Maji Mashambani. Kazi hiyo itahusisha pia ukusanyaji wa takwimu za miradi ya umwagiliaji maji mashambani inayogharamiwa na kuendeshwa na wadau mbalimbali na kuielekeza katika utekelezaji wa Mpango Kabambe wa Kilimo cha Umwagiliaji Maji Mashambani. Aidha, Wizara itatayarisha mwongozo wa kitaalamu ambao utatumika katika kutathmini gharama za utayarishaji wa miradi ya umwagiliaji maji mashambani itakayotekelezwa chini ya *DADPs*.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara imelenga kuongeza eneo la uzalishaji kwa kutumia kilimo cha umwagiliaji maji mashambani kwa hekta 19,542. Kati ya hizo, ujenzi wa hekta 14,521 utakamilishwa mwaka wa 2005/2006 na ujenzi wa hekta 5,021 utakamilishwa mwaka 2006/2007. Ongezeko hilo, litafanya jumla ya eneo la kilimo cha umwagiliaji maji mashambani nchini kufikia hekta 264,513 kutoka hekta 249,992 zilizokuwa zimeendelezwa hadi mwaka wa 2004/2005.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara itaendeleza skimu 92 zenye jumla ya hekta 18,912 kama sehemu ya utekelezaji wa Mpango Kabambe wa Umwagiliaji Maji Mashambani. Mashamba ya Serikali ya Mbegu ya Dabaga, Kilolo na Arusha, Arumeru yatajengewa miundombinu ya umwagiliaji maji mashambani. Aidha, mabwawa yenye uwezo wa kumwagilia hekta 1,700 yatajengwa katika Wilaya za Iramba, Musoma, Serengeti, Nzega, Urambo, Uyui, , Kilosa, Bagamoyo na Muheza.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Programu Husishi ya Kilimo cha Umwagiliaji Maji Mashambani itaendelea na ujenzi wa miundombinu ya kilimo cha umwagiliaji maji mashambani katika maeneo ya ukame katika skimu 12 zenye eneo la hekta 2,498, ambazo ujenzi wake uko kwenye hatua mbalimbali. Aidha, programu hii itaanza ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji maji mashambani katika skimu 10 nyingine zenye ukubwa wa hekta 2,871.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara ya Kilimo na Chakula kwa kushirikiana na Halmashauri za Wilaya itaendeleza miradi 30 yenye eneo la hekta 5,000 ambayo itakuwa imeibuliwa na kuwekwa kwenye Mipango ya Maendeleo ya Kilimo ya Wilaya.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2005, Wizara itaendelea kujenga skimu ya umwagiliaji maji mashambani ya Naming'ongo Wilayani Mbozi yenye ukubwa wa hekta 1,000. Ujenzi wa skimu hiyo utakamilika mwezi wa Disemba, 2005.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara itakarabati skimu saba zenye jumla ya hekta 1,350 zitakazogharamiwa na Mfuko wa Pamoja wa Tanzania na Japan wa Msaada wa Chakula (*Food Aid Counterpart Fund*). Skimu hizo ziko katika wilaya za Tarime, Hai, Bukoba, Namtumbo, Iringa Vijijini, Karagwe (Kagenyi), Kibondo na Mvomero.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2005/2006, Wizara itaendelea kuendeleza skimu za mfano katika Ukanda wa Ziwa Victoria, kwa lengo la kuwahamasisha wakulima kuiga kutumia maji ya Ziwa kwa teknolojia ya kuvuta maji kwa kutumia pampu zinazotumia nguvu ya upepo, mafuta ya dizeli, mionzi ya jua na pampu za kusukuma kwa miguu. Hekta 100 zitaendelezwa katika mwambao wa Ziwa Viktoria. Aidha, eneo lingine la hekta 100 zitaendelezwa kwa makusudi na utaratibu huo huo katika mwambao wa Ziwa Nyasa.

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Kilimo na Chakula kwa kushirikiana na Halmashauri za Wilaya itaendelea kusimamia skimu zote za umwagiliaji maji mashambani ili kuhakikisha kwamba malengo ya tija na uzalishaji yaliyowekwa katika skimu hizo yanafikiwa. Aidha, Wizara itaendelea kutoa mafunzo kwa wakulima yanayohusu matumizi bora ya maji na uendeshaji na usimamizi wa skimu za umwagiliaji maji mashambani.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara itaendelea kutoa elimu kwa wataalam wa Wizara, Maofisa wa ugani wa Wilaya na wakulima ili kuhakikisha kuwa Programu ya Kuendeleza Kilimo inatekelezwa kwa kuzingatia viwango vya ubora na taaluma za kisasa. Kazi zitakazofanyika ni pamoja na:-

- Kufundisha Kilimo bora cha mazao na mbinu za kuongeza ubora wa mazao hayo;
- Kuandaa vitini vya “*modules*” za mazao mbalimbali ili kukidhi mahitaji ya wakulima;
- Kufundisha matumizi ya mboji ili kupunguza matumizi ya kemikali katika Kilimo;
- Kufundisha matumizi bora ya wanyamakazi katika Vyuo vinane vya Kilimo;
- Kufundisha matumizi ya majiko sanifu yenye kutumia nishati ndogo ili kupunguza ukataji holela wa miti kwa ajili ya nishati;

- Kutoa mafunzo ya muda mrefu ngazi ya Stashahada kwa Maafisa Ugani 200 wa mwaka wa kwanza na maafisa 250 mwaka wa pili;
- Kuandaa vitini vya kufundishia mazao mbalimbali, hususan mazao ya biashara yanayolimwa nchini na pia yale yenye thamani kubwa;
- Kutoa mafunzo ya muda mfupi yanayohusu matumizi bora ya ardhi na maji ili kupunguza uharibifu wa ardhi na kuongeza uzalishaji wa mazao;
- Kugharamia mafunzo katika ya ngazi ya shahada ya uzamili kwa wakufunzi sita na mafunzo katika ngazi ya shahada ya Udaktari wa Falsafa kwa mkufunzi mmoja;
- Kugharamia mafunzo ya muda mfupi ya mbinu za kufundishia kwa Waalimu 50 ili kuinua viwango na mbinu za kutoa elimu;
- Uchapishaji wa nakala za vitabu rejea vitakavyouzwa kwa bei nafuu kwa Wagani na Wanachuo;
- Kulipia ada Vyuho saba ili viweze kupata usajili wa Baraza la Mitihani la Taifa (*The National Council for Technical Education - NACTE*);
- Kusimamia Bodi za Mitihani na kuhakiki utungaji wa mitihani na kuhakiki matokeo kwa kuzingatia miongozo iliyowekwa; na
- Kuandaa Mkutano Mkuu wa mwaka wa Wadau wa Kilimo na Mifugo ili kutathmini utoaji wa taaluma Vyuoni na jinsi ya kuuimarisha.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006 Wizara itaendelea kuweka vivutio vitakavyochochea kupanuka kwa soko la ndani na matumizi ya pembejeo za kilimo.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006 inatarajiwa kuwa upatikanaji wa mbolea utaongezeka kutoka tani 195,065 zilizopatikana mwaka wa 2004/2005 hadi tani 385,000. Ongezeko hilo litatokana na uwekezaji unaotarajiwa kutoka makampuni ya biashara ya mbolea ya kimataifa. Makampuni hayo ni *YARA* kutoka Norway na *SSE* kutoka Afrika ya Kusini, ambayo yanatarajiwa kufungua maghala makubwa ya kuhifadha na kuuzia mbolea nchini. Inatarajiwa kwamba uhakika wa upatikanaji wa mbolea utachangia kuongezeka kwa matumizi ya mbolea nchini. Lengo ni kufikia wastani wa kilo kumi kwa hekta ifikapo mwaka wa 2007/2008. Wizara pia imepanga kuongeza matumizi ya madawa ya korosho kutoka lita 3,000 hadi lita 10,000 ifikapo mwaka wa 2007/2008.

Mheshimiwa Spika, kutokana na mafanikio yaliyopatikana katika utekelezaji wa mpango wa ruzuku ya mbolea miaka miwili iliyopita, mwaka wa 2005/2006 Serikali

itaendelea kufidia usafirishaji wa mbolea kwa nchi nzima na madawa ya korosho katika mikoa ya Mtwara, Lindi, Ruvuma, Pwani, Tanga, Morogoro na Dar-es-salaam. Tani 75,000 za mbolea na lita 5,000 za madawa ya korosho zinatarajiwa kuhusika katika utaratibu huo. Shilingi bilioni 1.0 zitahitajika kufidia sehemu ya gharama za madawa ya korosho na shilingi bilioni 7.50 zitatumika kufidia gharama za usafirishaji wa mbolea.

Mheshimiwa Spika, uzoefu wa miaka miwili iliyopita wa utekelezaji wa mpango wa ruzuku ya mbolea, unaonyesha kwamba kuna mapungufu ya usimamizi, hususan katika ngazi za Mikoa na Wilaya. Usimamizi wa mpango wa ruzuku wa Kamati za mikoa na wilaya unahitajika sana, kuhakikisha mbolea zenye ruzuku zinazosafirishwa hadi vituo vikuu vya usambazaji vya Mikoa, zinasafirishwa hadi wilayani na baadaye kwenye maduka, ambapo wakulima wataweza kuzinunua kwa bei zilizopangwa. Kamati hizo zina wajibu na haki ya kuingilia kati mara inapogundulika kwamba utaratibu wa ruzuku unakiukwa.

Ili kuondoa mapungufu katika utekelezaji wa mpango wa ruzuku ya mbolea yaliyojitokeza katika miaka iliyopita, katika mwaka wa 2005/2006 Wizara itaendesha mikutano ya kuhamasisha Makatibu Tawala wa Mikoa 21, Wakurugenzi Watendaji wa Wilaya 114 na Washauri wa Kilimo wa Mikoa 21, juu ya utaratibu wa kutekeleza mpango wa ruzuku ya mbolea na madawa ya korosho. Aidha, mikutano hiyo itawezesha watekelezaji hao kuelewa wajibu na majukumu yao na kukubaliana juu ya utaratibu wa aina moja wa kuyatekeleza.

Aidha, Wizara itagharamia mafunzo ya ukusanyaji wa takwimu za pembejeo za kilimo kwa watakwimu 60 kutoka wilaya na mikoa ya Kigoma, Tabora, Shinyanga, Mwanza, Kagera, Mara, Lindi na Mtwara.

Mheshimiwa Spika, makisio ya mahitaji ya mbegu zilizothibitishwa katika msimu wa 2005/2006 ni tani 30,000. Upatikanaji wa mbegu, unatarajiwa kuwa jumla ya tani 13,800 ambazo zitatokana na uzalishaji katika makampuni binafsi ya hapa nchini, tani 3,800; mbegu zitakazozalishwa na wakulima wadogo, tani 700; mbegu kutoka nje ya nchi, tani 7,800 na uzalishaji katika mashamba ya Serikali, tani 1,500. Jumla ya hekta 1,000 za mashamba ya mbegu ya Serikali ya Msimba, hekta 200; Arusha, hekta 328; Mwele, hekta 110; Kilangali, hekta 140; Dabaga, hekta 220 na *HORTI* Tengeru, hekta 2, zitahusika katika kuzalisha mbegu hizo.

Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha udhibiti wa ubora wa mbegu, mafunzo ya ukaguzi wa mbegu yatatolewa kwa maafisa ugani 50 kutoka wilaya 50 za Tanzania Bara. Aidha, Wizara, itaendelea kuratibu mpango wa uzalishaji wa mbegu kwa wakulima wadogo Vijijini katika Wilaya sita za Mikoa ya Kigoma na Pwani. Wakulima hao watafundishwa jinsi ya kuzalisha mbegu za daraja la kuazimiwa kwa mazao ya nafaka, mikunde na mbegu za mafuta.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2005/2006, Wizara itaendelea kuhimiza matumizi ya zana bora. Aidha, Wizara itaendelea kutoa mikopo yenye masharti nafuu kwa wakulima kupitia Mfuko wa Taifa wa Pembejeo, itakayowawezesha kukarabati matrekta

mabovu, kununua matrekta mapya na zana zinazokokotwa na wanyamakazi. Jumla ya matrekta 114 yatakarabatiwa na matrekta makubwa mapya 28 yatanunuliwa chini ya mpango huu.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara itakamilisha ukarabati wa Vituo vya Maksai 30. Vituo hivyo ni Lyangu, Wilayani Njombe; Masonya, Tunduru; Mifipro, Mwanga; Konje, Handeni; Pimbi, Kyela; Ngimu, Singida Vijijini; Kabungu, Mpanda; Katumba, Sumbawanga Mjini; FDC, Sikonge, Katesh, Hanang; Gairo, Kilosa; Korogwe; Rujewa, Mbarali; Chikola, Manyoni; Mwese, Mpanda; Kate, Nkasi; Msangano, Mbozi; Mapogoro, Ileje; Inonelwa, Misungwi; Kipalapala, Tabora; Lilambo, Songea; Malagarasi, Kigoma; Chamkoroma, Kongwa; Burunga, Serengeti; Buhemba, Musoma; Kitowo, Iringa; Kishinda, Sengerema; Kibakwe, Mpwapwa; Kisangwa, Bunda na Bangayega, Manyoni.

Aidha, Vituo hivyo vitapatiwa zana bora kwa ajili ya kutoa mafunzo kwa vitendo kwa wakulima.

Mheshimiwa Spika, ili kusambaza elimu ya matumizi ya zana bora za wanyamakazi, Maafisa Ugani 300 kutoka wilaya 30 watapata mafunzo. Maafisa ugani hao watatoa mafunzo kwa vitendo kwa wakulima katika vikundi ili kusambaza teknolojia hiyo kwa wakulima wengi zaidi. Vikundi 100 vyenye wakulima kati ya 10 na 20 wa kilimo cha maksai vitaanzishwa na vitafundishwa matumizi ya zana kwa vitendo, chini ya usimamizi wa Maafisa Ugani.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, msukumo utawekwa katika kuendeleza zana za kilimo hifadhi ili kuendeleza kilimo chenye tija kwa kutumia zana zinazopunguza uharibifu wa ardhi na mazingira. Vikundi vya wakulima 130 vyenye wakulima 3,250 vitaanzishwa na kupewa mafunzo ya zana za kilimo hifadhi katika wilaya 13 za Morogoro, Kilosa, Mbeya Vijijini, Ileje, Mbarali, Mufindi, Njombe, Iringa, Singida Mjini na Vijijini, Babati, Hanang na Muheza. Katika kutoa mafunzo hayo mashamba ya mfano 886 yataanzishwa ili kuwawezesha wakulima kujifunza teknolojia hiyo kwa vitendo.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006 Wizara itatoa mafunzo juu ya matumizi, utengenezaji na utunzaji wa matrekta makubwa na madogo ya mkono kwa maafisa zana 50 na waendesha matrekta 20. Maafisa zana hao watatoa ushauri wa kiufundi kwa wakulima wenye matrekta hayo vijijini. Aidha, Wizara itatoa mafunzo ya uendeshaji wa mashine ndogo za kubangua korosho, kusindika muhogo na kukamua alizeti kwa maafisa ugani 40, ambao wataendelea kutoa mafunzo kwa vikundi vya wakulima. Ili kuendeleza matumizi ya teknolojia rahisi, hususan kwa wanawake, Wizara, kwa kushirikiana na taasisi ya *CAMARTEC*, itatoa mafunzo kwa vikundi 50 vya kinamama kutoka Halmashauri za wilaya 15 kuhusu matumizi ya majiko sanifu na nishati mbadala za ukaushaji wa mazao.

Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Taifa wa Pembejeo utaendelea kutoa mikopo kwa ajili ya kununulia pembejeo na zana za kilimo, kupitia mabenki na Shirikisho la Vyama

vya Kuweka na Kukopa Tanzania (*SCULT*). Mikopo hiyo itatolewa kwa masharti ya ukopesaji ya kibenki.

Aidha, Mfuko utaendelea kuboresha utaratibu na mtandao wa usambazaji wa pembejeo, ili kuhakikisha wakulima wanapata pembejeo na zana kwa wakati na kwa bei nafuu. Mfuko pia utaendelea kukusanya madeni ya miaka ya nyuma, ikiwa ni pamoja na uuzaji wa dhamana za wadaiwa.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara itaendelea kuweka msukumo mkubwa katika kuhimiza matumizi endelevu ya ardhi ili kukukifanya kilimo kuwa endelevu na kisichoharibu mazingira. Wizara itaelekeza nguvu zake katika kazi zifuatazo:-

Kuhifadhi vyanzo vya maji vya skimu za umwagiliaji maji mashambani za Madibira, Mbarali; Lumuma, Kilosa na Kikafuchini, Hai ili kudhibiti mmomonyoko wa udongo mashambani.

- Kupima mashamba katika maeneo ya kilimo kwenye Wilaya za Singida, Songea na Morogoro Vijijini;
- Kupanua maeneo ya mfano wa kudhibiti mmomonyoko wa udongo mashambani katika wilaya 36 za mikoa ya Dododma, Singida, Shinyanga, Tabora, Kigoma, Mwanza, Mara, Manyara, Arusha, Kilimanjaro, Tanga, Morogoro, Iringa na Ruvuma; na
- Kutoa mafunzo kwa maafisa ugani kutoka wilaya 80 juu ya hifadhi ya udongo namatumizi bora ardhi ili waweze kuwaelimisha wakulima walioko kwenye maeneo yao ya kazi.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara ya Kilimo na Chakula itaendelea kuhamasisha wakulima wa Mikoa ya Kigoma, Singida, Mtwara, Lindi, Morogoro, Shinyanga, Arusha, Kilimanjaro, Tanga na mikoa ya kanda ya ziwa kuanzisha na kuendeleza matumizi ya mbinu ya udhibiti husishi wa visumbufu vya mimea kama njia pekee endelevu na salama ya kudhibiti visumbufu hivyo.

Aidha, Wizara itaendelea kushirikiana na Serikali za Mitaa na taasisi mbalimbali, ikiwa ni pamoja na Mashirika ya Kimataifa yanayodhibiti milipuko ya nzige na *Quelea quelea*, kukagua maeneo ya mazalio ya visumbufu hao na kuwadhibiti mapema ili kuokoa mazao ya wakulima. Utabiri wa milipuko kwa baadhi ya visumbufu kama viwavijeshi na panya utaimarishwa. Aidha, uchunguzi na udhibiti wa gugumaji utaendelezwa. Katika juhudi za kupambana na inzi wa matunda aliyebainika kuenea sehemu kubwa ya nchi, mikakati mbalimbali, ikiwa ni pamoja na utoaji wa mafunzo kwa wakulima kuhusu njia za kumdhibiti mdudu huyo itatekelezwa.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006 Hifadhi ya Taifa ya Chakula inatarajia kununua jumla ya tani 39,000 za mahindi na hivyo kuwezesha Kitengo kuwa na

hifadhi ya tani 152,000. Gharama za ununuzi wa tani 39,000 za mahindi zinakadiriwa kufikia shilingi bilioni 5. 850. Kitengo kitahitaji pia vitendea kazi kama magunia, maturubai, mizani na madawa vinavyokadiriwa kugharimu jumla ya shilingi bilioni 2.25. Uhamishaji wa hifadhi ndani ya Kanda unakadiriwa kugharimu shilingi milioni 270. Aidha, gharama za uendeshaji wa ofisi za Kanda na Makao Makuu zinakadiriwa kufikia kiasi cha shilingi 426, 497,500.

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Kilimo na Chakula ina jukumu la kuhakikisha uhakika wa upatikanaji wa chakula kwa wakati wote. Ili kufikia lengo hilo, katika mwaka 2005/2006, Wizara itaendelea kutekeleza kazi zifuatazo:-

- Kuboresha mfumo wa ukusanyaji takwimu na taarifa za chakula nchini;
- Kukusanya taarifa za mvua na mazao na kufanya tathmini ya kaya zilizoathirika na upungufu wa chakula;
- Kuendesha kampeni ya ukadiriaji na hifadhi ya chakula cha kutosha katika ngazi ya kaya kwa mikoa 11 ya Iringa, Mbeya, Rukwa, Ruvuma, Morogoro, Pwani,
- Kagera, Kigoma, Mtwara, Lindi na Tanga; na
- Kutoa mafunzo ya kusambaza teknolojia za hifadhi, usindikaji na elimu ya lishe kwa mazao ya mtama, mizizi, mboga na matunda katika mikoa ya Dodoma, Singida, Tabora, Manyara, Mwanza, Mara, Shinyanga na Kilimanjaro.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara itaendelea kushirikiana na Tume ya Rais ya Kurekebisha Mashirika ya Umma (*PSRC*) kubinafsisha mali za mashirika na mashamba ambayo bado hayajabinafsishwa. Mashirika na mashamba hayo ni pamoja na mashamba ya kahawa yaliyoko Mbozi, mashamba ya mahindi ya Mbozi na Namtumbo na mashamba ya mpunga ya Mbarali na Kapunga. Aidha, shamba la chai na kiwanda cha chai cha Dabaga na mali za *NMC* zilizoko Mwanza zitabinafsishwa upya baada ya kurudishwa Serikalini, kutokana na wawekezaji kushindwa kutimiza masharti ya mikataba ya ubinafsishaji.

Mheshimiwa Spika, Wizara itaendelea kufuatilia utekelezaji wa mikataba ya mauzo ya mashirika yaliyobinafsishwa ili kuhakikisha kuwa malengo ya ubinafsishaji wa mali hizo yanafikiwa. Maeneo yatakayofuatiliwa ni pamoja na viwanda vya Sukari, vinu vya *NMC*, kampuni ya kuchambua pamba ya Manawa, mashamba ya mkonge, mashamba yaliyokuwa yanamilikiwa na *NAFCO* na mashamba na kiwanda cha pareto cha Iringa.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara itaendelea kusimamia Sheria na Kanuni za sekta ya kilimo ili kuhakikisha malengo yaliyosababisha kutungwa kwa sheria hizo yanafikiwa. Wizara inatarajia kuwasilisha Bungeni muswada wa kutunga Sheria ya Kulinda na Kuendeleza Nasaba za Mimea kwa ajili ya Kilimo na Chakula (*Plant Genetic Resources for Food and Agriculture*) ili kutekeleza Mkataba wa Kimataifa

wa Kulinda Nasaba za Mimea kwa Ajili ya Kilimo na Chakula wa mwaka 2001, ulioridhiwa na Serikali ya Tanzania mwaka wa 2003.

Aidha, utaratibu wa kupata kibali cha Serikali cha kuleta muswada wa sheria ya Mbolea Bungeni, utakamilishwa. Serikali pia itarekebisha sheria ya Udhhibiti wa Viumbe Waharibifu wa Mimea na Mazao, ya mwaka wa 1997 (*The Plant Protection Act, 1997*) ili itumike kutekeleza Mikataba ya Kimataifa ambayo Serikali imeridhia, ikiwa ni pamoja Mkataba wa Kimataifa wa Kulinda Mimea na Mazao, wa mwaka wa 1952 (*The International Plant Protection Convention, 1952*). Sheria iliyoanzisha Taasisi ya Utafiti wa Viuatilifu ya mwaka wa 1989 (*The Tropical Pesticide Act, 1989*) na sheria ya Usalama wa Chakula ya mwaka 1991 (*The Food Security Act, 1991*) nazo pia zitafanyiwa marekebisha ili zikidhi mahitaji ya wakati uliopo.

Mheshimiwa Spika, mwaka wa 2005/2006 Wizara itakamilisha uchunguzi wenye lengo la kutunga sheria ya kusimamia kilimo cha umwagiliaji maji mashambani, ili kuweka utaratibu wa matumizi endelevu ya ardhi inayotumika kwa ajili ya kilimo cha umwagiliaji maji mashambani. Wizara pia itafanya uchunguzi wenye lengo la kutunga sheria ya kulinda ardhi inayotumika kwa ajili ya kilimo, ili itumiwe kwa njia endelevu, kichochee uzalishaji wenye tija na kuweka usimamizi wa kilimo cha kisasa na cha kibiashara. Aidha, uwezekano wa kuwa na sheria maalum ya kusimamia taasisi za utafiti wa kilimo utachunguzwa.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa 2005/2006, Wizara ya Kilimo na Chakula itawaendeleza watumishi wake kielimu na kuwawekea mazingira mazuri ya kazi, yatakayowawezesha kutekeleza kwa ufanisi Mpango wa Maendeleo ya kilimo wa mwaka 2005/2006. Mkazo utawekwa katika mambo muhimu yafuatayo:-

- Kutoa mafunzo kwa watumishi ili kukidhi mahitaji ya miundo mipya ya utumishi (*Scheme of Service*) na kuimarisha uwezo wao wa utendaji. Mafunzo yatatolewa pia kuhusu sheria mpya za kazi, kanuni na taratibu za uendeshaji kazi Serikalini uzingatiaji wa Sheria ya Utumishi wa Umma, Namba 8 ya mwaka wa 2002 na Mpango wa Uboreshaji kazi Serikalini (*PSRP*);
- Kupandisha vyeo watumishi kulingana na Sera ya Menejimenti na Ajira katika Utumishi wa Umma;
- Kuajiri watumishi wapya 131 ili kuboresha utendaji kazi katika Idara na Vitengo mbalimbali;
- Kuboresha mazingira ya kufanyia kazi ya watumishi kwa kuwawekea watumishi hao vitendea kazi bora kwa kuzingatia bajeti na malengo yaliyowekwa;
- Kukusanya na kukagua taarifa za watumishi (*Human Resources Audit*) wa Wizara ili kukamilisha kazi ya kuweka kwenye kompyuta kumbukumbu sahihi za watumishi;

- Kuendelea kutoa mafunzo kwa watumishi kuhusu matumizi ya fomu ya wazi ya mapitio na upimaji utendaji kazi wa wafanyakazi (*OPRAS*), ikiwa ni pamoja na utekelezaji wa mkataba wa huduma kwa mteja (*Client Service Charter*);
- Kuhamasisha watumishi kuhusu utekelezaji wa Mkakati wa Kitaifa wa Kudhibiti Rushwa (*NASCAP*). Aidha, Wizara itahamasisha watumishi waliopo vituoni wawajibike ipasavyo kulingana na maadili ya utendaji katika maeneo yao ya kazi;
- Baada ya kupitia upya mpango mkakati wa UKIMWI (*Strategic Plan for HIV/AIDS, 2005/2006-2007/2008*) Wizara itaendelea kutoa mafunzo kwa watumishi waliopo vituoni kuhusu lishe bora kwa watu wanaoishi na virusi vya UKIMWI na jinsi ya kujikinga na maambukizo mapya ya virusi vya UKIMWI.

Mheshimiwa Spika, napenda kuhimitisha hotuba yangu kwa kuwashukuru sana Waheshimia Wabunge wote kwa ushauri na michango yenu mliyokuwa mkitoa kwa Wizara ambayo tumekuwa tukiiingatia katika utekelezaji wa Mipango ya Kuendeleza Sekta ya Kilimo. Ushauri na michango hiyo, ililenga katika kukiendeleza kilimo kwa nia ya kukifanya kiwe cha kisasa, chenye tija na kitakachotoa mchango mkubwa zaidi katika Kukuza Uchumi na Kuondoa Umaskini.

Matokeo ya utekelezaji wa mipango ya kuendeleza kilimo, yameanza kuonekana. Kwa mfano, sekta ndogo ya mazao ilikua kwa asilimia 3.5 mwaka wa 2000 na kwa asilimia 6.2 mwaka wa 2004. Uzoefu katika utekelezaji wa mipango ya kuendeleza kilimo unaonyesha kuwa inawezekana kabisa kukifanya kilimo kikue na kutoa mchango unaostahili katika kukuza uchumi na kuondoa umaskini. Lengo hilo linaweza kufikiwa ikiwa kilimo kitakua kwa zaidi ya asilimia 10 kwa mwaka. Kuna mambo muhimu ambayo yanapaswa yafanyike ili lengo hilo lifikiwe.

Mheshimiwa Spika, viwango vya matumizi ya mbolea nchini ni vya chini sana ikilinganishwa na viwango vinavyoshauriwa na wataalam. Kwa mfano, wastani wa matumizi ya mbolea nchini ni kilo 7 tu kwa hekta, ikilinganishwa na kilo 60 kwa hekta, zinazopendekezwa. Ili kufikia lengo, ipo haja ya kuweka mikakati itakayohakikisha viwango vya upatikanaji na matumizi ya mbolea vinaongezeka kutoka tani 195,065 zilizopatikana mwaka wa 2004/2005 hadi tani 600,000 kwa mwaka. Kama sehemu ya mkakati wa kufikia lengo hilo, mwaka wa 2005/2006 Serikali, kwa kushirikiana na sekta binafsi na makampuni makubwa ya kimataifa, inatarajia kuongeza upatikanaji wa mbolea kufikia tani 385,000.

Mheshimiwa Spika, unahitajika umakini wa hali ya juu katika kusimamia rasilimali za uzalishaji na Mipango ya Maendeleo ya Kilimo, kuanzia ngazi ya Taifa, Wilaya hadi Kijiji. Hivyo, ili kuhakikisha kwamba huduma za ugani zinawafikia wakulima kwa ufanisi zaidi, Halmashauri za Wilaya zitapaswa kuweka utaratibu madhubuti wa kusimamia utendaji kazi wa maofisa ugani na kuhakikisha unatekelezwa.

Mheshimiwa Spika, juhudi za Serikali za kukifanya kilimo kikue zitakuwa na ufanisi zaidi iwapo kutakuwepo na mkakati wa kuondokana na kilimo cha kujikimu na kuimarisha kilimo cha kibiashara. Ili kufikia lengo hilo, mafunzo yanayotolewa kwa

wakulima, mabwana shamba na wataalamu, itabidi yazingatie mahitaji ya msingi ya kilimo cha kibiashara ili yawapatie wakulima utalaamu wa kutathmini mahitaji ya msingi ya kuwawezesha kuendesha kilimo hicho.

Mahitaji hayo ni pamoja na ardhi, mitaji ya kununulia pembejeo, gharama za nguvu kazi na upatikanaji wa soko la uhakika. Ili kufikia lengo hilo, kilimo cha kibiashara cha wakulima wakubwa na wakati itabidi kiimarishwe kuwezesha wakulima wadogo wajifunze kutoka kwao. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, uendelezaji wa kilimo cha kibiashara utahitaji nidhamu, hususan katika matumizi ya rasilimali muhimu za uzalishaji, ambazo ni pamoja na ardhi na nguvu kazi. Umiliki wa ardhi kwa ajili ya kilimo cha kibiashara unapaswa uzingatie kiwango cha chini cha ukubwa wa ardhi kitakachomwezesha mkulima kuzalisha kibiashara.

Aidha, ugawanyaji wa ardhi katika vishamba vidogo vidogo vya wakulima, inapaswa usitishwe kwa sababu unaifanya ardhi hiyo isifae kwa kilimo cha kibiashara. Utaratibu wa kisheria utakaohakikisha kuwa ardhi bora kwa ajili ya kilimo inalindwa na inagawanywa kwa kuzingatia masharti ya kilimo cha kibiashara, utapaswa kuwekwa.

Mheshimiwa Spika, kilimo chetu kitakuwa cha kibiashara, iwapo kitaendelezwa kwa kuzingatia masoko ya nje na ya ndani. Kwa takriban miaka minne iliyopita, Serikali imekuwa ikidhamini mauzo ya mazao ya nje ya nchi, kupitia utaratibu wa “*Export Credit Guarantee Scheme*”.

Pamoja na juhudi hizo, utangazaji wa mazao ya Tanzania kwenye masoko ya nje, hususan mazao yenye thamani na uhakika wa upatikanaji wa soko, yakiwemo mazao ya mboga, matunda na viungo, unapaswa utiwe mkazo. Aidha, ili mazao yetu yapate soko la uhakika, yatapaswa yazalishwe na kutunzwa kwa ubora wa hali ya juu, utakaoyawezesha kustahimili ushindani katika soko la kimataifa.

Mheshimiwa Spika, mkakati mmojawapo wa kuyaongezea ubora mazao ya kilimo ni kuimarisha mfumo wa kuongeza thamani kwenye mazao, ili kupunguza uharibifu baada ya kuvunwa na kuyafanya yauzwe kwa bei nzuri zaidi. Kwa kushirikiana na Wizara ya Viwanda na Biashara, wawekezaji katika viwanda vya kusindika mazao ya kilimo watapaswa wapewe vivutio, ili wawekeze katika viwanda vya kusindika mazao ya kilimo. Hatua hii pia itasaidia kuongeza fursa za ajira kwa wananchi, hususan vijana na wanawake.

Mheshimiwa Spika, napenda kutoa shukrani za dhati kwa nchi na Mashirika mbalimbali ya Kimataifa ambayo yanaendelea kuisaidia Wizara ya Kilimo na Chakula katika juhudi za kuleta mapinduzi katika sekta ya Kilimo. Nchi hizo ni China, Canada, Denmark, Finland, India, Ireland, Israel, Italia, Japan, Korea ya Kusini, Marekani, Misri, Ubeligiji, Ufaransa, Uholanzi, Uingereza, Ujerumani, Uswisi, Norway na Sweden. Napenda pia kuyashukuru Mashirika na Taasisi za Kimataifa kama ifuatavyo: Benki ya Dunia, Benki ya Maendeleo ya Afrika, *BADEA*, *UNDP*, *FAO*, *JICA*, *DFID*, *EU*,

UNICEF, WFP, IFAD, CIMMTY, ACRISAT, ASARECA, USAID, GTZ, IITA, DLCO-EA, IRLCO-CSA na Sasakawa Global 2000. Bado tunahitaji misaada na ushirikiano wao ili kuendeleza Kilimo nchini. (Makofi)

Mheshimiwa Spika, naomba sasa Bunge lako Tukufu liidhinishe jumla ya Sh. 118,124,823,900/= kwa ajili ya matumizi ya Wizara ya Kilimo na Chakula kwa mwaka wa 2005/2006, kati ya fedha hizo, Sh.54,634,823,900/= ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida na mishahara na Sh. 63,490,000,000/= ni kwa ajili ya shughuli za maendeleo. Kati ya fedha za maendeleo, Sh.7,440,000,000/= sawa na asilimia 11.7 ni fedha za ndani na Sh.56,050,000,000/= sawa na asilimia 88.3 ni fedha za nje.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako Tukufu sasa likubali kupitisha makadirio ya matumizi ya Wizara ya Kilimo na Chakula kwa mwaka wa fedha wa 2005/2006.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja. *(Makofi)*

WAZIRI WA FEDHA: Mheshimiwa Spika, naafiki.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge hoja imetolewa na imeungwa mkono. Kabla sijamwita Mwakilishi ya Kamati ya Kilimo na Ardhi nitoe tangazo la kutokuwepo Bungeni kwa Mheshimiwa Waziri Mkuu, Kiongozi wa Shughuli za Serikali Bungeni. Ameniambia: “Mimi naondoka sasa hivi kwenda Dar es Salaam, nitarudi siku ya Jumapili. Wakati sipo, kama kawaida Mheshimiwa Waziri Afya ataongoza shughuli za Serikali Bungeni. *(Makofi)*

MHE. MUSSA A. LUPATU (k.n.y MWENYEKITI KAMATI YA KILIMO NA ARDHI: Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa kanuni 81 (1) ya kanuni za Bunge toleo la 2004 naomba kwa niaba ya Mheshimiwa Eliachim Simpasa, Mbunge wa Mbozi Magharibi Mwenyekiti wa Kamati ya Kilimo na Ardhi kuwasilisha mbele ya Bunge lako Tukufu maoni ya Kamati ya Kilimo na Ardhi juu ya utekelezaji wa bajeti ya Wizara ya Kilimo na Chakula kwa mwaka wa fedha 2004/2005 pamoja na makadirio ya mapato na matumizi ya Wizara hiyo kwa mwaka wa fedha 2005/2006.

Mheshimiwa Spika, awali ya yote kwa niaba ya Kamati ya Kilimo na Ardhi napenda kutoa pole kwa wananchi wa Jimbo la Kilombero ndugu na jamaa wa Marehemu Mheshimiwa Abu Towagale Kiwanga, Mbunge kwa msiba mkubwa walioupata. Mungu ailaze roho ya Marehemu mahali pema Peponi. Amen.

Mheshimiwa Spika, napenda pia kuwashukuru Waheshimiwa Wabunge, Wajumbe wa Kamati ya Kilimo na Ardhi kwa ushirikiano na umakini wao wakati wa

kuchambua na kujadili bajeti ya Wizara ya Kilimo na Chakula. Naomba niwatambulishe Wajumbe hao kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Mwl. Eliachim Simpasa - Mwenyekiti, Alhaj Shaweji Abdallah - Makamu Mwenyekiti, Dr. Suleiman J. Omar, Mheshimiwa Joel Bendera, Mheshimiwa Mussa Lupatu, Mheshimiwa Abdillah Namkulala, Mheshimiwa Edward Nziriye Ndeka, Mheshimiwa Robert Mashalla, Mheshimiwa John Singo, Mheshimiwa Masoud Salim, Mheshimiwa Ali Salim, Mheshimiwa Phillip Magani, Mheshimiwa Anatory Choya, Mheshimiwa Charles Kagonji, Mheshimiwa Kidawa Saleh, Mheshimiwa Mwadini Jecha, Mheshimiwa Salama Islam, Mheshimiwa Jacob Shibiliti, Mheshimiwa Said Nkumba, Mheshimiwa Gwassa Sebabili, Mheshimiwa Thomas Ngawaiya, Mheshimiwa Paul Makolo na mimi Mheshimiwa Mussa Lupatu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa ushauri wa Kamati kwa Mwaka 2004/2005, katika mwaka wa fedha uliopita Kamati yangu ilitoa ushauri na maagizo katika maeneo kadhaa. Yote yakiwa na lengo la kuboresha utekelezaji wa majukumu ya Wizara hii muhimu kwa maisha ya Watanzania. Nafurahi kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa kwa kiasi kikubwa Wizara imefanyia kazi maeneo hayo. Pamoja na utekelezaji huo Kamati yangu iliona kuwa kuna umuhimu wa baadhi ya maeneo kuendelea kufanyiwa kazi na tumetoa ushauri ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, mafanikio na matatizo katika utekelezaji wa Bajeti ya Wizara kwa mwaka 2004/2005, Kamati yangu ilijulishwa mafanikio mbalimbali yaliyopatikana katika utekelezaji wa malengo na majukumu ya Wizara ya Kilimo na Chakula kwa mwaka wa fedha uliopita. Baadhi ya mafanikio hayo ni shughuli za utafiti wa mazao ya kilimo kuendelea kutekelezwa katika kanda zote saba zenye jumla ya Vituo kumi na saba ambavyo vyote viko chini ya Wizara.

Mheshimiwa Spika, tafiti zilizofanyika kutathimini aina za mbegu za nafaka na jamii ya mikunde, kuzalisha mbegu mama za mazao ya jamii ya nafaka, mikunde na mbegu za nafaka, kuchunguza rutuba ya udongo na virutubisho vya mazao ikiwa ni pamoja na kutathimini matumizi ya aina mbalimbali za mbolea ya asili ili kupunguza matumizi ya mbolea za viwandani.

Mafunzo yaliendeshwa kwa wataalam wa kilimo, wakulima na vijana. Mafunzo haya yalitolewa katika ngazi ya shahada ya udhamili na shahada ya falsafa. Pia, Maafisa Ugani na wakulima walipatiwa mafunzo ya muda mfupi.

Mheshimiwa Spika, kuongezeka kwa eneo la uzalishaji kwa kutumia kilimo cha umwagiliaji mashambani kwa hekta 27,124 na kufikisha jumla ya hekta 2,054,610 zinazolimwa kwa kumwagilia maji. Wakulima wamepewa elimu juu ya matumizi endelevu ya ardhi ya kilimo ili kukabiliana na madhala yanayotokana na mmomonyoko wa udongo. Mashamba ya mfano yalipimwa kwa lengo la kuboresha mipango ya matumizi ya ardhi na baadaye mashamba hayo kumilikishwa kwa wakulima.

Mheshimiwa Spika, Sheria mbalimbali zilirekebisha na kuhuishwa kwa lengo la kuipa nafasi sekta binafsi kushiriki katika Sekta ya Kilimo. Kamati ilifahamishwa kuwa Wizara imekwisha kamilisha rasimu ya Muswada wa Mbolea ambao umejadiliwa na Wadau wa Sekta ya Kilimo. Wizara inaendelea na utaratibu wa kuwezesha Muswada huu kuwasilishwa Bungeni.

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia tarehe 30/4/2005, Hifadhi ya Taifa ya Chakula ilikuwa imekwishanunua tani 97, 842 za mahindi zenye thamani ya Shilingi bilioni 12.611 kutoka hapa nchini. Hii ni sawa na asilimia 97.8 ya lengo ya kununua tani laki moja.

Mheshimiwa Spika, Mfuko wa pembejeo wa Taifa uliendelea kukusanya madeni yenye thamani ya Shilingi bilioni 5.8 kwa mikopo iliyotolewa katika kipindi cha mwaka wa fedha 1995/1996 hadi 1998/1999. Hadi kufikia tarehe 12/4/2005 jumla ya Shilingi bilioni 4.06 zilikuwa zimerejeshwa ambazo ni asilimia 70 ya mkopo wote.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio yaliyopatikana, Wizara pia ilikumbana na matatizo kadhaa katika utekelezaji wa malengo yake. Kamati yangu ilielezwa kuwa baadhi ya matatizo hayo ni pamoja na:-

- (1) Uhaba wa watafiti wenye fani za uchumi na sayansi ya jamii, tatizo ambalo lilishusha ufanisi katika kutathmini matatizo wakulima na pia uenezaji wa matokeo ya utafiti; ya
- (2) Ubovu wa Miundombinu, hususan barabara za Vijijini ambazo zimeathiri usambazaji wa pembejeo;
- (3) Upatikanaji wa masoko ya mazao;
- (4) Ukosefu wa wawekezaji wakubwa katika Sekta ya Kilimo;
- (5) Halmashauri za Wilaya kama watekelezaji wakuu wa Sera ya kilimo kutokipa kilimo kipaumbele katika mipango yao usimamizi; na hata
- (6) Udhaifu wa baadhi ya Bodi za Mazao katika kusimamia Sheria na kanuni zilizopo;
- (7) Huduma ya ugani bado ni ya kiwango cha chini;
- (8) Kiwango cha usindikaji wa mazao ya kilimo bado ni kidogo;
- (9) Mikopo kwa ajili ya kugharamia shughuli za kilimo na utumiaji wa ardhi kama dhamana bado ni tatizo.

Mheshimiwa Spika, Kamati yangu ilipata maelezo ya kina juu ya malengo ya Wizara kwa mwaka wa fedha 2005/2006, pamoja na kazi zilizopangwa kufanyika.

Kamati inaipongeza Wizara kwa mipango yake inayolenga kuboresha kilimo nchini kama ilivyofafanuliwa kwenye taarifa ya Waziri.

Mheshimiwa Spika, pamoja na kutambua jitihada za Wizara, bado kuna tatizo katika ngazi ya Halmashauri kusimamia suala zima la maendeleo ya kilimo. Kamati inashauri kuwepo na mawasiliano kati ya Wizara na Halmashauri ili kufanikisha malengo ya kuboresha shughuli za kilimo. Aidha, Kamati inapendekeza kuwa Serikali iangalie upya sera yake ya sasa ya kupeleka shughuli za kilimo Wilayani ili badala yake, maelekezo ya kitaalam na nyezo zinazokwenda Halmashauri zifike huko kwa usimamizi wa Wizara moja kwa moja. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Wakurugenzi wa Halmashauri za Wilaya ndio Watendaji Wakuu katika Halmashauri zao. Kamati inashauri kuwa ikiwa kweli tunadhamiria kujikomboa kiuchumi katika zana nzima ya MKUKUTA, basi Wakurugenzi wa Halmashauri washirikiane na Wizara katika kusimamia kwa nguvu zote maendeleo ya kilimo ya Sekta ya Kilimo ili kuongeza ufanisi katika uzalishaji wa mazao.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa pembejeo ni muhimu sana katika ukuzaji wa mimea, Kamati inashauri kusiwe na ukiritimba wa wafanyabiashara wachache kuhodhi uagizaji wa pembejeo. Waagizaji ni vyema wakawa wengi badala ya mmoja kama ilivyo katika baadhi ya sehemu hali inayochangia bei kuwa kubwa na hivyo kumuumiza mkulima.

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri kuwa katika kusaidia wakulima, Benki ya Maendeleo ya Kilimo ianzishwe ili wakulima waweze kupata mikopo na kugharamia shughuli za kilimo. Kamati yangu imewahi kutoa ushauri huu kwa Serikali, nayo ikaahidi kuwa Benki hiyo itanzishwa, lakini hadi sasa utekelezaji wa ahadi hii haujafanyika. Kamati yangu inasisitiza kuwa Serikali ifanye jitihada ya kuanzisha Benki hiyo ya Wakulima haraka iwezekanavyo.

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri Serikali iandae miundombinu ya kutosha ya Kilimo, nyenzo na maeneo ya kutosha ili wahitimu wa Vyuo vya Kilimo wanapomaliza mafunzo yao wapatiwe maeneo hayo na kuanza kulima kitaalam. Hii itawasaidia hata wananchi wengine waweze kuiga na hatimaye Taifa lote litaanza kulima kitaalamu kuliko ilivyo sasa.

Mheshimiwa Spika, baadhi ya nchi za Afrika tayari zina mfumo huu kwa mfano Sudan na Misri.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa Vituo vyetu vya Utafiti wa Kilimo vimefanikiwa sana katika masuala ya utafiti, lakini vinafanya kazi katika mazingira magumu, Kamati inashauri Vituo hivi viimarishwe zaidi ili vitumike kwa kiwango cha juu na kuleta ufanisi katika ukuaji wa Sekta ya Kilimo.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2005/2006 Wizara imepangiwa kutumia Sh. 63,490,000,000/= kwa miradi ya maendeleo. Kati ya fedha hizo Sh.

56,050,000,000/= ni fedha za nje, ambapo fedha za ndani ni Sh. 7,440,000,000/= tu. Hivyo, bajeti ya maendeleo kwa kiasi kikubwa ni tegemezi. Kamati inashauri kuwa, ni vizuri Serikali ikatumia fedha za ndani zaidi kwa Wizara hii kwani vinginevyo tutayumbisha ukuaji wa kilimo.

Mheshimiwa Spika, ni hatari sana kwa shughuli zinazochangia uchumi na kutoa zaidi ya asilimia 70 ya ajira kwa wananchi kutegemea wafadhili kuziendesha. Nchi yetu imejaliwa kuwa na mabonde ya kutosha ambayo wakati wa mvua hupitisha maji mengi kuelekea ama kwenye mito au bahari. Kamati inashauri juhudi za uvunaji maji ziongezwe ili tuweze kuyatumia maji hayo wakati wa ukame kwa Kilimo cha umwagiliaji.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia kuwa bado ni wananchi wachache na hata wawekezaji waliowekeza katika kilimo cha mashamba makubwa, tunashauri Serikali itafute njia za kuwahamasisha Watanzania walio na uwezo kuwekeza na hata wageni kufanya hivyo na wasaidiwe kwa masuala mbalimbali yahasuyo Kilimo.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa bado kuna wananchi wengi ambao wanapanda mbegu za zamani sana wakati dunia imebadilika na kuja na mbegu nyingine bora, Kamati inashauri wananchi hawa waelimishwe kuhusu mbegu hizo na vile vile wafikishiwe kwa urahisi katika sehemu zao wanakoishi.

Mheshimiwa Spika, kuna baadhi ya miradi ya kilimo iliyo chini ya Wizara na Halmashauri haikamiliki kwa wakati uliopangwa ingawa fedha zinakuwa tayari zimetolewa. Kamati inashauri kuwa Miradi yote ya Kilimo inapoanza, basi wahusika wahakikishe kuwa inaendelea na kukamilika kwa wakati uliopangwa ili kukidhi malengo ya kuanzishwa kwake.

Mheshimiwa Spika, naomba nimalizie kwa kumshukuru sana Waziri wa Kilimo - Mheshimiwa Charles Keenja na Naibu Waziri - Prof. Pius Mbawala, Katibu Mkuu na Wataalam wote kwa ushirikiano mkubwa walioutoa kwenye Kamati. Tunawapongeza kwa jinsi walivyoweza kufafanua hoja mbalimbali zilizotolewa na Wajumbe wa Kamati yangu.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya kipekee, napenda kukushukuru wewe mwenyewe na Ofisi yako ikiongozwa na Katibu wa Bunge, Ndugu Damian Foka na Wasaidizi wake hasa Makatibu wa Kamati hii, Bi. Nenelewa Mwihambi na Ndugu Abdallah Hancha kwa kuhudhuria vyema katika Kamati yangu.

Mheshimiwa Spika, mwisho napenda kuliarifu Bunge lako Tukufu kuwa Kamati yangu inaunga mkono hoja ya Bajeti ya Waziri wa Kilimo na Chakula. Kwa heshima na taadhima tunaliomba Bunge lako Tukufu lijadili na kukubali kupitisha maombi ya fedha ya Wizara ya Kilimo na Chakula kama ilivyowasilishwa na Mheshimiwa Waziri wa Kilimo na Chakula kama ifuatavyo:-

Matumizi ya Kawaida, Sh.54,634,823,900/=, Matumizi ya Maendeleo Sh.63,490,000,000/=, Jumla ni Sh.118,124,823,900/=

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, naomba nikushukuru wewe na Waheshimiwa Wabunge wote kwa kunisikiliza.

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Kamati, naunga mkono hoja na naomba kuwasilisha. *(Makofi)*

MHE. THOMAS NGAWAIYA - MSEMAJI WA UPINZANI KWA WIZARA YA KILIMO NA CHAKULA: Mheshimiwa Spika, Kwa niaba ya Kambi ya Upinzani, naomba kuchukua fursa hii kuainisha mambo mbalimbali katika Wizara hii ambayo ni muhimili wa Taifa letu, kama ninavyoruhusiwa kufanya hivyo kwa mujibu wa kanuni za Bunge hili kifungu cha 43 (5) (b) (c) na 81(1) ya 2004.

Mheshimiwa Spika, napenda pia kumpongeza Mheshimiwa Charles Keenja - Mbunge na Waziri wa Kilimo na Chakula, Mheshimiwa Prof. Pius Mbawala - Mbunge na Naibu Waziri na Bwana Ngirwa - Katibu Mkuu wao na timu nzima ya Wataalam wake kwa kazi ya kuiandaa Bajeti hii.

Aidha, natoa pongezi kwa Kambi nzima ya Upinzani kwa kazi kubwa waliyoifanya ya kuhakikisha inafanya kile Watanzania wanachotarajia licha ya uchache wetu hapa Bungeni. Pongezi za dhati kwa Kamati nzima na Uongozi wake. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Kilimo kwa ujumla kimeendelea kulegalega licha ya juhudi zinazofanywa. Kambi ya Upinzani inaona kuwa hizo juhudi zinazofanywa bado haziendani na mipango yenyewe kwani lazima matumizi ya fedha yaende sambamba na mipango yake.

Mheshimiwa Spika, kabla ya kuendelea, naomba nieleze na niikumbushe mipango mizuri iliyokuwepo ya kuendeleza kilimo toka enzi za *TANU*:-

(1) Tamko la Halmashauri kuu ya *TANU* iliyokutana Iringa Mei, 1972 iliazimia na kutamka kwamba “Siasa ni Kilimo” lengo lilikuwa ni kuhakikisha kwamba Maofisa Kilimo wanapatiwa mafunzo ya mara kwa mara ili kuwajengea uwezo wa kuwashauri wakulima na kusimamia kilimo kwa madhumini ya kuleta mabadiliko ya kuondokana na kilimo cha kujikimu na baadaye kuanza kupata malimbikizo ya ziada kwa maendeleo ya nchi.

(2) Kaulimbiu nyingine ni pamoja na “Kilimo cha kufa na kupona” cha mwaka 1974/1975

(3) Uanzishwaji wa Vyuo vya Maendeleo ya Wananchi vilivyoanzishwa mwaka 1975/76 (*Folk Development Centres - FDC*) - vilikuwepo Cyuo 47 na lengo lilikuwa ni kuwa na Chuo kimoja kila Wilaya kwa Tanzania nzima. Madhumuni yake yalikuwa ni mazuri sana katika kubadili mtazamo wa wananchi na kuleta maendeleo ya wananchi waishio Vijijini.

(3) Uanzishwaji mpango wa “*outreach system*” na Chuo cha Kilimo cha Ukiriguru - Mwanza. Lengo la mpango huu ilikuwa ni kusambaza utaalam wa tafiti zinazofanyika katika Vyuo mbalimbali vya Kilimo kwenda kwa walengwa ambao ni wakulima. Hapa wanafunzi kati ya 2 - 6 walitakiwa kufanya kazi na wakulima 10, “*Dissemination of research knowledge to farmers*”, yaani elimu ya moja kwa moja kwa wakulima kwa kutumia Maafisa ugani.

(4) Mpango ulikuwepo wa kugawa Maafisa Ugani (*extension staff*) kwa kila Kijiji.

(5) Kilimo cha bega kwa bega mwaka 1982.

(6) Kilimo cha nguvu kazi mwaka 1983/1984.

Mheshimiwa Spika, Serikali mbadala ya Upinzani mwakani itafanya kila iwezalo kuweka mipango mizuri ya kufufua mambo niliyoyasema hapo juu kwa lengo la kuinua kilimo na kuhakikisha mipango yote itakayokuwa inapangwa na Serikali inawafikia wananchi. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, Mipango hiyo yote kama nilivyoainisha hapo juu, ilikuwa ni mizuri na ya kumwezesha mkulima kuondokana na umaskini wa kipato katika ngazi ya kaya. Lakini kama alivyosema, Baba mtakatifu Papa Benedict wa XVI, na nina nukuu: “Watu wana ukame kwenye maisha ya kiroho.” Sisi Kambi ya Upinzani tunasema Serikali imekuwa na Ukame wa utekelezaji wa maazimio yake. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, Serikali mbadala ya Upinzani inataka kuondoa ukame huo na kuwaonyesha Watanzania kuwa wanao uwezo wa kupanga na kutekeleza na sio lazima kwenye utendaji kutegemea wataalam kutoka nje na kupata mikopo toka Benki ya Dunia na Shirika la fedha la kimataifa. Sasa umefika wakati wa kutumia Asasi na Taasisi tulizonazo kwa kutoa ushauri kwani zinaelewa zaidi mazingira yetu na hali yetu kuliko mgeni kutoka Ulaya ambaye hajui hata mkorosho ukoje.

Mheshimiwa Spika, Kilimo kama Sekta chini ya Wizara ya Kilimo pekee, hakiwezi kuleta maendeleo yakaonekana kiuchumi bila kushirikiana kikamilifu “*link*” kati ya Kilimo na Ardhi na maendeleo ya Makaazi, Kilimo, Ushirika na Masoko na Kilimo, Maji na Mifugo, pia Ofisi ya Rais inayoshughulikia Mazingira.

Mheshimiwa Spika, hapa nitoe maelezo kidogo juu ya haya:-

(a) Mheshimiwa Spika, kazi ya Wizara ya Ardhi, ni kupima na kutoa Hatimiliki ya ardhi. Mashamba makubwa yanahitaji yapimwe na kumilikishwa kwa njia mbalimbali. Wapimaji hao wako katika Wizara hiyo. Wizara ya Kilimo haina mamlaka na hao Wapimaji.

Tulikwishatoa ushauri katika Kamati ya Kilimo na Chakula kuwa kuwepo na miundombinu ambayo ni pamoja na upimaji wa ardhi ili wawekezaji wajue wanaanzia wapi na wanaishia wapi. Ardhi yote iliyopimwa Tanzania ni chini ya asilimia 10. Hivyo, kama hakuna chombo kinacho-*link* baina ya Wizara hizo, basi kilimo kwetu ni ndoto, kwani ni vigumu kuwapata wawekezaji tunaowahitaji. Kwa mfano, wahamiaji toka Kilimanjaro kwenda Wilaya ya Handeni ambapo watu wamepewa mashamba lakini hawajui mipaka yao. Sasa Watanzania wanafanyiwa hivyo ambavyo ni sawa na utapeli, wembuse Mwekezaji wa nje!

Pia, kuna mashamba ambayo yalilimwa Katani na kutelekezwa kama vile shamba la Hale Makinyumbi ambalo wananchi waliomba wapewe ili walime mazao ya chakula. Waziri wa Kilimo, Mheshimiwa Charles Keenja alikubaliana na maombi hayo mwaka 2002, tunampongeza kwa hilo. Lakini hadi leo hakuna kilimo kilichoanzishwa kwa sababu Wizara ya Ardhi inadai kuwa haijapata fedha za kwenda kupima maeneo hayo na sijui ni lini watakapopata fedha hizo! Serikali inasahau kwamba kwa kufanya hivyo inasababisha watu waliokuwa na hamu ya kulima wasifanye hivyo na kufanya uhaba wa chakula na mazao mengine uendelee kuwepo. Kwa upande wangu, naona ni aibu sana kwa Tanzania kuomba chakula cha njaa kama ilivyofanya miaka ya nyuma. (*Makofi*)

Rafiki yangu Mheshimiwa Major Makundi alipewa ekari 100 huko Handeni, lakini inamwia vigumu kuendeleza shamba hilo kwa vile halijapimwa na hivyo hajui mipaka yake inaishia wapi. Wengine wakifika hapo wanaonyeshwa katika eneo hilo hilo wanaambiwa lima hadi kule kwenye mti fulani au mlima fulani ambapo kisheria unaweza ukaondolewa wakati wowote, kwani huna Hatimiliki.

Kambi ya Upinzani ikichukua madaraka mwezi Novemba, itahakikisha kunakuwepo na *Master Plan* ya Wizara ya Kilimo, ambayo itatengewa fedha ili zifanyiwe kazi na Wizara ya Ardhi katika kupima ardhi yote ya Tanzania inayofaa kwa kilimo. Kama vile tulivyopima viwanja 20,000 vya makazi Dar es Salaam na kuanza kumilikisha watu kwa kuwauzia na hadi leo zoezi hilo limeendelea vizuri. Hapa ndipo tutakapopata wawekezaji wazuri bila matatizo yoyote. Pia, wanaweza kuombea mkopo, kulingana na sheria ya sasa ya ardhi.

Mheshimiwa Spika, Serikali ya Awamu ya Tatu ilipunguza ukubwa wa Wizara hii ya Kilimo kwa kuunda Wizara ya Maji na Maendeleo ya Mifugo pamoja na Wizara ya Ushirika na Masoko kwa lengo la kuongeza tija katika kilimo na kudhani kwamba kama madaraka yataachwa Wilayani, basi mambo yatakuwa murua kwa maana halisi ya kuongeza uchumi kwa kuzalisha zaidi na kuuza zaidi.

Mambo hayakuwa hivyo kwani kwa kuruhusu Maafisa Ugani wote wa Wizara ya Maji, Kilimo, Ardhi, Mifugo, Elimu, Afya na kadhalika kuajiriwa na Mkurugenzi wa Halmashauri ya Wilaya, wakati mwingine anakuwa hana uelewa wa Wizara husika na wakati mwingine anayetakiwa kuajiriwa ana elimu kuliko Mkurugenzi wake na inakuwa vigumu kuchukua maelekezo yoyote. Aidha, Mkurugenzi anaweza kupata maelekezo kutoka Wizarani na kwa kuwa hawajibiki moja kwa moja na Wizara husika, anadharau tu na wakati mwingine huchukua mwezi mzima kufikisha maelekezo hayo kwa mhusika.

Jambo hili limeathiri sana tija iliyokusudiwa na kusema kweli Maafisa wengi wa Ugani yaani *Extension Officers* hawajui la kufanya kwa kukosa maelezo kwa wakati. Mfano mdogo ni fedha zilipelekwa Wilaya ya Moshi kwa ajili ya Maji eneo la Kijiji cha Singa Shilingi milioni tisa ambazo kwa mwaka mzima zilikaa bila kufanyiwa kazi kwa kuwa Mkurugenzi alikuwa anashindana na Afisa wa Maji wa Wilaya kuhusu fedha hizo na wananchi kukosa huduma hiyo.

Kama tunataka maendeleo ya haraka katika kilimo, lazima tuangalie upya sera zake na kurekebisha mapema kama ilivyokuwa kwenye Wizara ya Elimu. Wizara ya Elimu pamoja na kumtumia Mkurugenzi wa Wilaya, bado iliweza kutoa maagizo nje ya utaratibu wa kawaida wa kumwachia madaraka Mkurugenzi na kwamba fedha zote za MEM zielekezwe moja kwa moja kwa wahusika mashuleni na pia Viongozi wengine Serikalini waliweka jicho lao hapo.

Hivi sasa Shule zimekuwa nyingi na nzuri na hata Wakaguzi wa Shule hizo wameanza kufanya vizuri sana. Ni kwa nini Wizara nyingine ikiwemo hii ya Kilimo kutofanya vivyo hivyo ili kuongeza tija inayokusudiwa? Kama tulidhani ndiyo utawala bora, basi tuangalie namna ya kuboresha zaidi kama nilivyokwishaelezea hapo juu. Imefika mahali Waziri hawezi kumhoji chochote Afisa Ugani wake na wala hana uwezo wa kumwadabisha kwani sheria haimruhusu. Sasa Waziri anakuwa hana kazi, kama wewe ni Afisa Kilimo au Maji au Ardhi au Elimu, unawajibika kwa Kiongozi ambaye hausiani na Wizara yako, ni hasara tupu! Wapinzani tukichukua nchi, tutaondoa utengano kati ya Wizara na Watendaji wake wa chini mara moja wala hakutakuwa na mjadala kwa hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, hali halisi ni kwamba Wizara ya Kilimo haina mamlaka na watumishi wake huko Vijijini. Hawa ni waajiriwa wa Halmashauri ya Wilaya ambao hupokea amri kutoka TAMISEMI. Hapa tuna maana, maelekezo ya Wizara hii kwa watumishi wa chini, hayapokelewi na kutekelezwa kama Wizara inavyoagiza.

Mheshimiwa Kitwana Kondo tulipokwenda Mtwara alilalamika sana kuhusu tatizo hilo. Tulipotembelea huko Mtwara, akasema kwanini, tusiwe kama Wakatoliki? Mheshimiwa Naibu Waziri Mbawala alikuwepo, ambao amri ikitolewa Roma, wote wanaitekeleza. Alinukuu neno la Kilatini kwamba: *“Roma Locuta Causer finita.” It means when Rome speaks it is final.*

Mheshimiwa Spika, zamani tulikuwa na vyama vingi vya Ushirika ambavyo vilikuwa vinakusanya mazao ya wakulima na kuyatafuatia masoko! Hivi sasa kutokana na utandawazi vyama hivyo vimekufa na kusababisha mkulima asiweze kuuza mazao yake kama mwanzo. Inaeleweka wazi kuwa huwezi kusema uchumi wa nchi unakua kama huuzi.

Kwa sasa ni mfumo wa soko huru au holela, ambapo halijali kabisa maslahi ya mkulima na wala hawajali ubora wa bidhaa, jambo hili linawakatisha tamaa wakulima na

kuendelea kuwa maskini zaidi. Hapa tunahitaji *regulatory mechanism or direct government intervention* kwa kuthibiti haya masoko holela. Kwa kufanya hivyo vikundi au ushirika watafanya juhudi za kuboresha mazao yao na kutafuta soko la mazao hayo kwani ukiangalia sana utaona kuwa kahawa ya vikundi Moshi iliyouzwa moja kwa moja imepata soko zuri na bei mara tano ya hii ya soko holela. Aidha, tunataka Serikali kuwaagiza Mabalozzi wetu walioko nchi za nje kutafuta bei nzuri ya mazao yetu, tunahitaji Mabalozzi wetu wawe wa kibiashara zaidi kuliko kidemokrasia tu na hii ni mara ya pili kutoa hoja hii hapa Bungeni bila kupata majibu ya Serikali. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, tunahitaji Serikali iwe na viwango maalum vya bei za mazao kwa kila msimu kulingana na gharama za uzalishaji kwa njia ya ruzuku kama zinavyofanya nchi nyingine zilizoendelea. Haya yalikuwepo wakati wa utawala wa mkoloni na pia katika awamu ya kwanza na nusu ya awamu ya pili ya utawala wa nchi hii tukiita *STABEX!* Jambo hili lilileta ari ya wakulima kwa kulima zaidi na mauzo ya nje kuongezeka na uchumi kukua. Kama hatutafanya haya tutaendelea kusema MKUKUTA, MKURABITA, *TASAF* mara *NGO's* ambazo zote hizo mara nyingi fedha hutumika mijini au kwa wajanja wachache na siyo kwa wakulima ambao tunadai ndio uti wa mgongo wa Taifa letu.

Mheshimiwa Spika, hakuna asiyejua kwamba maji ni uhai wa mimea yote pamoja na wanyama wote na sisi binadamu pia, kwani asilimia 75 ndani ya miili yetu ni maji na ndiyo maana tunasema kuwa maji ni uhai. Hivyo kwa kuyatumia maji kwa busara na maarifa kutaleta tija na maendeleo ya haraka.

Mheshimiwa Spika, tukiangalia nchi zetu za Afrika, hakuna yenye maji mengi kama Tanzania. Mfano ni pale Morogoro wakati tulisomewa taarifa ya Mkoa na Mheshimiwa Stephen Mashishanga kuwa Morogoro ina hekta 5.8 milioni za ardhi inayofaa kwa kilimo na ina Mito 180 na kati yake Mito 140 haikauki kabisa kwa wakati wote wa mwaka, pia alitueleza kuwa ni hekta mia nane tu ndiyo zinazolimwa au kutumika. Mkuu huyo wa Mkoa alitoa taarifa hiyo mbele ya Kamati ya Kilimo na Ardhi akitegemea labda atapatiwa ufumbuzi. Kilichotokea ni yeye kuambiwa kwamba taarifa yake itafikishwa Serikalini na leo naomba ipokelewe rasmi kwani kama haijafika au imefika sijaona majibu ya Wizara kuwa nini kifanyike kutatua tatizo hili kwani limekuwa tatizo badala ya faraja. Naomba Wizara itoe majibu haya mapema kabla ya uchaguzi wa mwaka huu. *(Makofi)*

Suala la maji kwa umwagiliaji mashamba katika maeneo mengi nchini tungependa tuige wenzetu. Kama vile Misri, ina Wizara pekee ya umwagiliaji yaani *Irrigation Ministry*. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kuna maeneo duniani ambayo kama unapewa chakula na unakataa kula kwa makusudi unashitakiwa na kufungwa. Leo tumepewa maji yote haya na Mwenyezi Mungu na kuyaachia yakiishia baharini huku watu wakifa kwa njaa, sitashangaa Serikali yetu ikishtakiwa kwa kukataa kwa makusudi kuyatumia maji hayo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, kutokana na *National Irrigation Master Plan* iliyotayarishwa na Serikali kwa kushirikiana na *JICA* mwaka 2001/2002 inaonyesha kuwa hekta 29.4 milioni zinafaa kwa kilimo cha umwagiliaji, lakini kati ya hizo hekta 227,486 ndizo zinazotumika kwa umwagiliaji kwa sasa. Hii ni sehemu ndogo sana ya jumla ya hekta milioni 29.4 ambazo ni *potential* kwa umwagiliaji. Hivyo Serikali lazima iongeze nguvu hata kama ni kwa kuhamasisha wawekezaji kwenye kilimo waingie ubia na wananchi maeneo hayo yapimwe yawe na hati na miundombinu ya kuruhusu wawekezaji kwenye kilimo.

Mheshimiwa Spika, lengo la mpango huo wa Taifa ni kuongeza hekta 30,000 kila mwaka ziwe katika mpango wa umwagiliaji. Ili kutimiza lengo hilo Serikali ilitakiwa kutenga shilingi bilioni 30 kila mwaka.

Kitu cha kusikitisha ni kuwa wastani wa Bajeti iliyotengwa kati ya 2001/2002 hadi 2004/2005 ni 21.57% tu ya Bajeti inayohitajika kwa ajili ya mpango huu.

Mheshimiwa Spika, naamini kabisa kama Serikali na viongozi wake wangukuwa na nia ya dhati ya kuendeleza kilimo hiki cha umwagiliaji isingeshindwa kupata fedha. Kama kwa siku mmoja viongozi wakuu Serikalini wanaweza kuendesha *harambee* na kufanikiwa kuchangisha shilingi milioni 250 na shilingi milioni 160 kwa ajili ya kurudisha Majimbo yanayokaliwa na vyama vya upinzani Mkoani Kilimanjaro, je, moyo wa *harambee* kama hiyo ya kuinua kilimo cha umwagiliaji ungeendelea nchi nzima kwa miaka zaidi ya 40 ya utawala wa Serikali hii tungekuwa wapi? (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Kilimo baada ya kupata mkopo toka *ADB* waliamua kuelekeza katika eneo moja la huko Iringa na walitumia shilingi bilioni 15 tu kwa kuanzisha kilimo cha umwagiliaji huko Madibara. Leo hii Madibira hakuna njaa na wakulima wameinua kipato chao yaani uchumi wa kipato unaonekana wazi wazi hapo. Kama tungeamua kuandaa maeneo kama hayo walau kila mkoa tutatumia shilingi bilioni 15 mara Mkoa 20 ambayo ni sawa na shilingi bilioni 300 bilioni tu. Kama Bajeti hii ingetenga asilimia 10 kama alivyosema Rais, Watanzania tungeneemeka na zingetosha hizo hela kwa kazi hiyo. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, hivi sasa barabara zetu zinajengwa kama umeme, napongeza, lakini ukiangalia sana fedha hizi zinapatikana nje ya kasma yao. Hapa nauliza Serikali kama tumeweza hivyo kwa barabara na elimu kutokana na umuhimu wake vipi tuna sua sua kwenye kilimo ambacho ni uti wa mgongo wa taifa letu? (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, kule Moshi kuna eneo la umwagiliaji linalijulikana kama *Lower Moshi Irrigation*, tangu nje hapa Bungeni nimekuwa nikiuliza mara kwa mara juu ya msaada wa Wajapani wa bilioni 50 za kusaidia katika bonde hilo la mpunga lenye uwezo wa kulisha karibu Tanzania yote kama tungekamilisha huo mradi. Tatizo lililojitokeza ni haki ya kutumia maji (*water right*). Wajapani walikisia kutumia maji milimita 9 kwa dakika, wakati Serikali iliruhusu milimita 3.71 kwa dakika. Japokuwa Mheshimiwa Rais aliwahakikishia wananchi wa pale kwamba atatatia tatizo hilo, hadi sasa hatujapata majibu ya Rais.

Kwa kuwa tatizo la msingi lilikuwa kupunguza maji katika uzalishaji wa umeme Nyumba ya Mungu na kwa kuwa tumepata gesi kwa ajili ya umeme Tanzania. Hatuoni tena kama kuna sababu ya msingi ya kukatalia maji hayo. Naomba maji hayo yaruhusiwe kutumika katika bonde hilo ili tuweze kupata chakula cha kutosha nchini. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, katika Bajeti ya Wizara ya Kilimo, imeomba shilingi 63,490,000,000/= kwa miradi ya maendeleo na kati ya hizo shilingi 56,050,000,000/= ni fedha za nje na shilingi 7,440,000,000/= tu ndiyo fedha yetu ya ndani kwa kiasi kikubwa Bajeti hii ya kilimo ni tegemezi. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, kabla sijaanza kuongelea juu ya hoja hii nataka nimwulize Mheshimiwa Waziri wa Kilimo na Chakula kuhusiana na fedha za msaada kutoka Japan yaani *Japanies aid* ambazo zimeingizwa kwenye Bajeti yetu na kuhesabiwa kama fedha ya ndani! Nataka kujua kama kati ya hizo Kilimo wamepata ngapi na fedha hizo kwa sasa ziko wapi?

Mheshimiwa Spika, baada ya kuyajua hayo nataka niseme au niulize kama nia ya Serikali ni kuwezesha sekta binafsi kwenye kilimo ili waweze kuinua uchumi wa nchi hii na kama ni hivyo basi ni kiasi gani kimetengwa katika Bajeti hii ili kuwawezesha hawa Sekta binafsi waweze kupiga hatua haraka kwani tumechelewa sana, ni kiasi gani au tunataka kuwaacha tu, wajitafutie wenyewe kama kuku wa kienyeji?

Mheshimiwa Spika, kwa kusema kwamba bilioni 7 ndiyo fedha yetu na bilioni 56 ni tegemezi ni sawa na hakuna na unapowauliza wanasema, eti Wizara ya Kilimo ni pana sana kwa kuwa ina mahusiano na Wizara ya Ushirika, Maji, Ardhi, Barabara na kadhalika. Mbona hizo Wizara zina Bajeti zake? Labda ndiyo maana wale wazungu wa *EU* walitoa fedha za kuboresha kahawa na kuagiza kwamba zianze kutengeneza barabara za mkoa kwanza! Jamani, hivi unapotengeneza barabara za mkoa yaani *Regional Roads* ni vipi kahawa inaboreka na kuongezeka kwa hapo yaani ukishatengeneza barabara ya Moshi/Arusha Kahawa *automatically* zinaboreka! Mbona barabara ya Arusha/Moshi ni nzuri lakini kahawa haijaboreka? Kama siyo njama za kula hizo fedha nini hiyo? Nashangaa kumbe hata wazungu wanakula njama kwa vihela vidogo namna hiyo vilivyotolewa kwa masikini wakulima wa kahawa baada ya bei ya kahawa kushuka sana duniani. (*Kicheko/Makofi*)

Mheshimiwa Spika, nasema hivyo kwa sababu bilioni 10 zilizotolewa kwa ajili ya barabara hizo inafahamika na siyo siri kwamba karibu barabara zote za mikoa kwenye maeneo ya wakulima wa kahawa ni nzuri na zote zina lami! Kama siyo njama nini sasa? Maana zile barabara zote zina lami, Mbeya zina lami, Moshi zina lami, sasa unasema zinatakiwa zitengenezwe tena. Kwa nini asipewe mhusika kwa maana ya mkulima wa Kahawa kutokana na mazao ya kahawa aliyozalisha? (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, tutaendelea kusema kwamba wakulima wa kahawa wameonewa kwa kunyimwa motisha hiyo ambayo ni *STABEX* iliyofikishwa nchini tangu mwaka 2002. Wapeni fedha hizo wakulima wa kahawa au basi wanunulieni dawa za

kuulia wadudu kwenye kahawa angalau watulie, kwani hawana haja ya kujua jumla ya fedha hizo! Wapeni chochote na kuwaeleza hii ndiyo *STABEX* mliyokuwa mnaisikia mara kwa mara kwani wataridhika. (*Makofi*)

Mheshimiwa Spika, sasa naomba nitoe ushauri katika maeneo machache na hasa yale yanayoweza kuleta maendeleo ya haraka haraka! Itakumbukwa kwamba kati ya fedha za *STABEX* bilioni 12 zilitolewa na *EU* zilipelekwa kwenye Kituo cha Utafiti kwa ajili ya kuzalisha miche ya kahawa isiyoliwa na wadudu. Hivi sasa uzalishaji wa miche hiyo unasuasua na taarifa tuliyoopewa ni kwamba Lyamungo wana uwezo wa kuzalisha miche laki saba tu kwa mwaka, jambo ambalo litachukua zaidi ya miaka 50 kueneza miche hiyo kwa wakulima wa Kahawa Tanzania nzima.

Mimi nilipouliza kwa nini wasizalishe zaidi na wakati fedha wanazo, wao walidai pamoja na kuwa na fedha hizo wanahitaji kibali kutoka Wizarani cha kununulia mashine inayohusiana na utengenezaji wa miche kwa njia ijulikanayo kama *Tissue Culture* ambayo bei yake ni shilingi bilioni tatu. Walisema kama watapata mashine hiyo wataweza kumaliza kazi hiyo kwa kipindi kisichozidi mwaka mmoja tu. Hapa nashauri Serikali kwa kuwa tatizo kubwa la kahawa ni mibuni iliyozeeka naomba ikubali ili mashine hiyo inunuliwe na fedha hizo za *STABEX*, kwani ni kidogo sana kulingana na jumla ya fedha yote. Pia naishauri Serikali kuwanunulia wakulima wa kahawa dawa za kuulia wadudu kwenye mikahawa kwa kutumia fedha hizo za *STABEX*.

Mheshimiwa Spika, jambo lingine kuna Kampuni moja Dar es Salaam iitwayo *Mansoon Daya*, inatumia sumu inayotokana na maua ya pareto ambayo yanapatikana kwa wingi sana hapa Tanzania na inatengeneza dawa inayotumika kwa kuua wadudu pamoja na mbu, dawa hiyo inaitwa *Expel* na huwa mara nyingi inauzwa nje ya nchi kwani inakubalika Kimataifa kwa ubora wake, hata hapa Tanzania ipo na kila aliyewahi kutumia dawa hiyo hawezi kutumia aina nyingine kwani yenyewe ni nzuri sana na inaua sana mbu na wadudu wengineo.

Hoja hapa ni kwamba huyu mwenye hiki kiwanda hununua hii pareto na kupeleka Ulaya kwa ajili ya kuchuja sumu na kurudisha tena Tanzania kwa ajili ya kiwanda chake na kufanya hiyo dawa kuwa aghali sana na chache! Ningependa kuiasa Serikali kwamba, kwa kuwa hivi sasa wakulima wa pareto wameitikia wito na kulima kwa wingi pareto na kwa kuwa wanunuzi wa pareto ghafi hakuna kwa hivi sasa, Serikali ingemhamasisha mwekezaji ili anunue au kumkopesha moja kwa moja hiyo mashine ya kuchuja sumu ya pareto ili iweze kutumika kwa wingi kwenye soko la hapa hapa Tanzania na kukuza ajira pamoja na uchumi wetu. Wananchi wa Iringa na kwingineko wanaolima pareto wanalalamika kuwa Serikali imewahamasisha kulima kwa wingi pareto na wamefanya hivyo bila kusaidiwa namna ya kupata soko na hapo pia naomba Serikali iingilie kati kama nilivyoshauri.

Mheshimiwa Spika, eneo lingine ni wataalam wagunduzi wa tafiti, *Intellectual Property Right*.

Mheshimiwa Spika, hapa tunazungumzia kuhusu haki miliki kwa wagunduzi wa tafiti mbalimbali ambayo tuliwahi kupitisha sheria hapa Bungeni. Nataka Serikali itoe taarifa hapa Bungeni kuhusu Watanzania wangapi ambao wamenufaika kwa sheria hiyo na ni kiasi gani cha fedha zilizotumika kwa ajili hiyo? Aidha, Serikali imenufaika kwa kiwango gani kwa sheria hiyo? *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, nimelisema hilo hapa kwa sababu kuna baadhi ya wataalam ambao waligundua mbegu na dawa mbalimbali ambapo ningehitaji Waziri atoe taarifa hapa kuhusu walivyotekelezewa *(implementation)*, mfano Marehemu Dr. Clemence Mushi ambaye aligundua mbegu bora ya maharage ambayo iliuzwa kwa wingi nchini Tanzania, na huko Kenya waliipenda sana na kuipa jina la heshima kubwa liitwalo Nyayo, nataka Serikali itoe maelezo kuhusu ni jinsi gani wametokeleza hii Sheria kwa huyu Marehemu alifanya kazi kubwa sana katika uchumi endelevu wa nchi hii.

Mheshimiwa Spika, kutokana na hotuba ya Mheshimiwa Waziri kwenye kikao cha Bajeti ya mwaka jana pamoja na mambo mengine alieleza kuwa fedha za *STABEX* zitatumika kuendeleza barabara za maeneo yanayolima kahawa. Kwa nini fedha hizo zitumike kwenye *Regional Roads*? Rejea ukurasa 69 wa *Hansard* ya Tarehe 28 Juni 2004, Hotuba ya Mheshimiwa Waziri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, tunaomba wananchi watoe kura kwa wingi kwa upinzani hapo tarehe 30 Oktoba, 2005 ili tuweze kutekeleza haya niliyoinisha humu kwenye hotuba yangu. Kwa kuangalia Bajeti ya Serikali kwa miaka miwili utapata jumla ya shilingi trilioni saba na zaidi kilimo kwa muda wa miaka yote miwili kumetengewa shilingi bilioni 182 ambayo ni sawa na asilimia mbili na kidogo. Ukiangalia Bajeti tunaambiwa kuwa imeongezeka lakini nadhani hatujaangalia ongezeko la watu *(population)*, wala hatujaangalia kushuka kwa dhamani ya fedha yetu na ukijumlisha yote haya utaona bado hakuna kitu cha maana kilichoongezeka.

Mheshimiwa Spika, kwa kurudi nyuma kidogo, wakati tunapata Uhuru mwaka 1961 mauzo ya nje ya mazao ya kahawa, pamba, katani, korosho, tumbaku na kadhalika tuliua zaidi kuliko ilivyo sasa pamoja na kuwa idadi ya watu ilikuwa milioni 9. Hivi sasa idadi ya watu imeongezeka hadi milioni 36 lakini uzalishaji na mauzo ya nje yamepungua ukilinganisha na miaka hiyo. Wakulima na hasa vijana wamekimbia kutoka mashambani na kukimbilia mijini, wanaitwa machinga. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, Kambi ya Upinzani inasema tutajenga mazingira mazuri Vijijini na hasa mashambani na ili tuboreshe kilimo na vijana waliokimbia warudi wenyewe. Vijana walio Mjini bila kazi ni wengi sana na mashambani wamebaki wazee tu. Natoa tahadhali kuwa hawa vijana waliokimbilia mijini ni sawa na bomu lililotegwa, likilipuka viongozi tutakosa pa kukimbilia. Mfano mdogo majuzi gari la Mkuu wa Mkoa wa Dar es Salaam lilipigwa mawe na vile vile askari wa Jiji walipigwa mawe na hiyo ilikuwa ni dalili ya mvua. Kwa kuwa hii hotuba yangu ya mwisho, naomba nimkabidhi Waziri wa Kilimo na Chakula, nakala ya hotuba zangu za Bajeti ya kilimo za miaka miwili ya nyuma ili ajikumbushe kuhusu ushauri niliowahi kutoa hapa Bungeni na hakika ndipo Serikali itakapona umuhimu halisi wa kuwa na Upinzani. *(Makofi)*

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo naomba kuwasilisha. *(Makofi)*

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, ninayo taarifa, taarifa ya huzuni. Katibu wa Bunge amepokea simu inayotuarifu kwamba Mheshimiwa Margareth James Bwana, amefariki dunia leo asubuhi saa 4.35. Kama mnavyofahamu Waheshimiwa Wabunge Mheshimiwa Margareth James Bwana, alipata tatizo kuanzia siku ya Jumapili, akapelekwa Hospitali ya Mkoa wa Dodoma, walimtibu kwa kadri walivyoweza lakini wakaona tatizo ni kubwa zaidi kuliko vyombo walivyonyo wao. Kwa hiyo wakapendekeza apelekwe Dar es Salaam kwa uchunguzi zaidi. Tukampeleka Dar es Salaam kwenye Hospitali ya *TMJ* kwa sababu Muhimbili kulikuwa na mgomo. Tukampeleka *TMJ* na leo asubuhi madaktari wanasema sababu ya kifo ni *very severe heart attack* ndio kilichomwondoa duniani.

Kwa ajili hiyo basi, nitafanya mambo mawili kwanza nitawaomba tusimame kwa dakika moja halafu baada ya hapo nitasitisha shughuli za Bunge mpaka saa 11.00 jioni ili tuweze kuomboleza kifo hiki. Sasa naomba tusimame dakika moja.

(Hapa Waheshimiwa Wabunge walisimama kwa dakika moja ili kuomboleza kifo cha Mheshimiwa Margareth James Bwana)

SPIKA: Mwenyezi Mungu aiweke roho ya marehemu mahali pema peponi *Amin*. Baada ya hapo sasa nasitisha shughuli za Bunge ili kuomboleza kifo cha mwenzetu hadi saa 11.00 jioni.

(Saa 05.25 asubuhi Bunge lilifungwa mpaka saa 11.00 jioni)
(Saa 11.24 jioni Bunge lilirudia)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, nafikiri Msiba uliotokea ghafla asubuhi ya leo tarehe 23 Juni, 2005 umetuvuruga wengi. Hapa katikati tulipokuwa tunafanya mipango ya kushughulikia msiba huu, nikakumbushwa kwamba Bunge linafanya kazi kama Mahakama. Kilichotokea kabla kinakuwa ndiyo utaratibu. Alipofariki Mheshimiwa Kepteni Theodos James Kasapira, Bunge liliahirishwa kwa siku nzima mpaka kesho yake.

Sasa hiyo ndiyo *precedent* tuliyonayo. Anapofariki mwenzetu na sisi tuko hapa hapa ndani ya Bunge. Imekwishatokea mara moja kabla ya leo. Hili la leo ni mara ya pili. Nafikiri ni vizuri tukaishimu *precedent* hiyo, tukaendelea kuomboleza mpaka kesho asubuhi. Huo ndiyo ushauri nilioupata. Hata hivyo wasemaji wapo wengi, ndiyo sababu Wizara hii ilipangiwa siku mbili, ili kusudi wachangiaji wengi iwezekanavyo waweze kuishauri Serikali. Maana yake lengo ni kuishauri Serikali. Wabunge wengi vile vile huchangia kwa maandishi. Lakini kuchangia kwa mdomo vile vile kunasaidia Bunge kufanya kazi zake vizuri. Sasa hili siyo la Spika kuamua peke yake. *(Makofi)*

Kipindi cha maombolezo hakina umuhimu mkubwa, kwa sababu mnaweza mkaomboleza kwa siku mbili, wiki nzima, hata mwezi mzima. Lakini Mwenyezi Mungu

akishafanya kazi yake ndiyo ameifanya. Pengine ni vizuri kumuenzi mwenzetu kwa kufanya kazi kuliko kupumzika tu. Suala hili liko mikononi mwa Waheshimiwa Wabunge kama wanafikiri tungoje mpaka kesho. *(Makofi)*

(Hapa Waheshimiwa Wabunge walipiga Makofi Wakiashiria kuafikiana na kuendelea na maombolezo)

SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, sawa, kama nilivyosema ndiyo *precedent* iliyopo. Sasa ndiyo umeishakuwa utaratibu wetu. Haikuandikwa kwenye Kanuni, lakini ni *convention* ni utaratibu, tunaheshimu. Hivyo, kutokana na msiba uliotufika leo asubuhi, ni vizuri tukaendelea kuomboleza siku nzima ya leo. Kwa hiyo, sasa naahirisha Bunge mpaka kesho asubuhi saa tatu.

(Saa 11.27 jioni Bunge liliahirishwa mpaka siku ya Ijumaa tarehe 24 Juni, 2005 Saa Tatu Asubuhi)